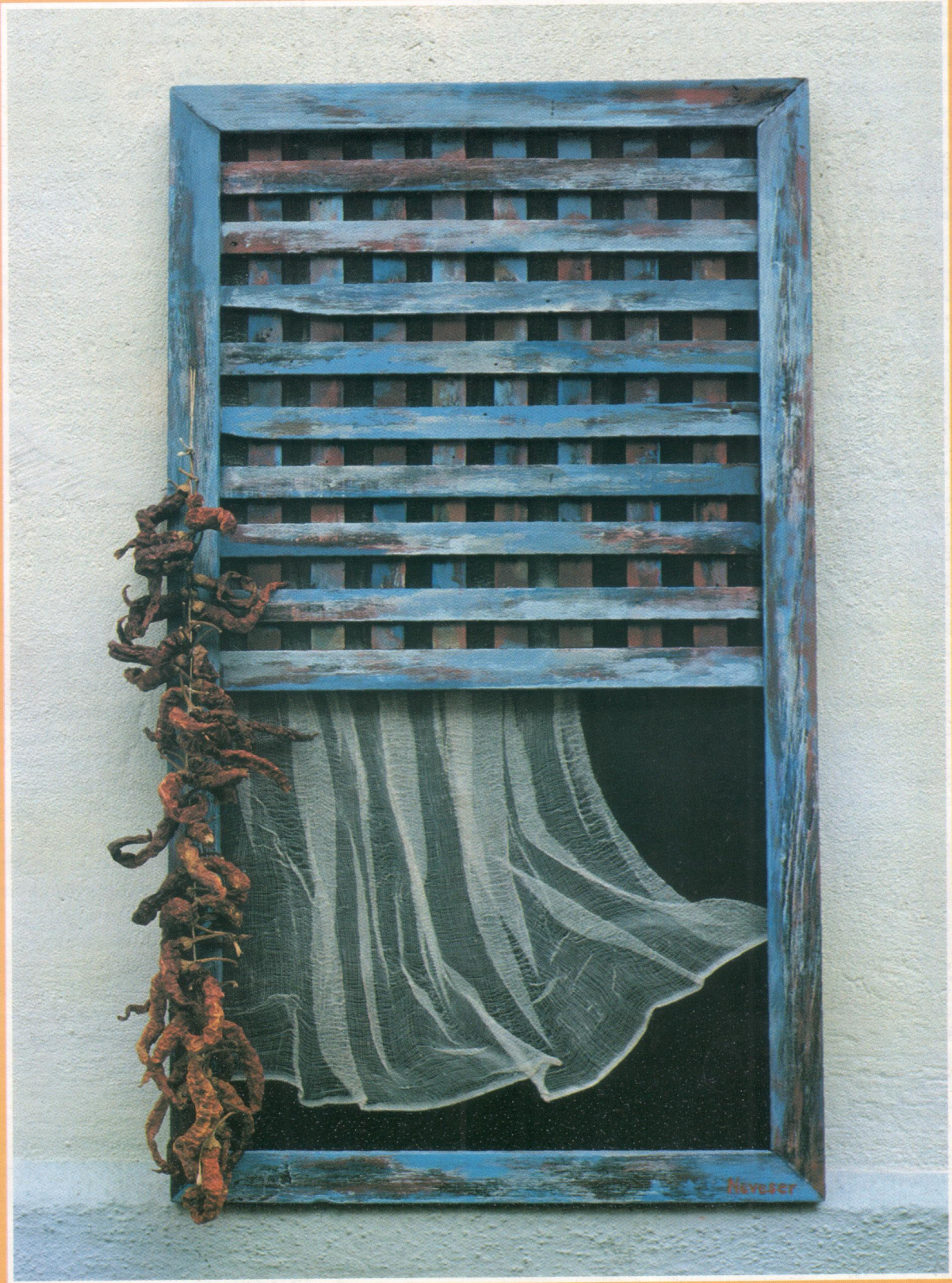

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

İKİ AYLIK EDEBİYAT / KÜLTÜR DERGİSİ MART- NİSAN 1993 SAYI:29
KULTUR UND LITERATUR ZEITSCHRIFT 5, - DM

Dergi'den

1993'de ilk kez karşımıza çıkabildik. Yaşanan yıl dünyamızda ne yazık ki, her yılbaşı dilenen güzel sözlere uygun sürüp gitmedi. Dünyanın her köşesi kanı ateşi ve yoksulluğu yaşadı.

Güzel günlere özlem sanki sadece bir dilek ve ötesi yok.

Dergi'de geçen yıl yine üzerine düşeni yapamadı giderek "arada bir çıkar" sözü dergi için geçerli olmaya başladı. Bunu nasıl aşacağımızı daha iyiye nasıl ulaşacağımızı bilemiyoruz. Ama iyiye, güzele ulaşma isteğimiz hep sürüyor. Belki okurlarımız bize yolumuzu bulmada yardımcı olabilir. Umutla bekliyoruz.

Dergi çalışanları olarak geçen yılda bir gururu yaşadık. Şiirleri ilk kez "Dergi"de yayınlanan iki şairimiz Petrol-iş Sendikasının açtığı 1992 şiir yarışmasında ödül aldı. Hollanda'da yaşayan Günfer Karadeniz Birincilik ödülü ile değerlendirilirken Krefeld'de yaşayan şair Hakkı Çimen mansiyonla ödüllendirildi. Bu sevinci bütün okurlarımızla paylaşmak istiyoruz.

Tekrar buluşabilmek dileğiyle.

Endlich haben wir geschafft, diese Ausgabe herauszubringen.

Vergangenes Jahr habn sich unsere Hoffnungen nicht erfüllt. Im Gegenteil erlebte die Menschheit überall auf der Welt Armut, Blut und Feuer...

Mit der Dergi ging auch nicht besser. Sie konnte nicht mehr regelmäßig erscheinen. Wie man das ändern kann, wissen wir leider immer noch nicht. Vielleicht können Sie uns dabei helfen...

Die Redaktion war sehr erfreut, als sie erfuhr, daß zwei junge Dichter, deren Gedichte wir erstmals veröffentlichten, beim Lyrikwettbewerb 1992 von der Gewerkschaft Petrol-Iş (Türkei) ausgezeichnet worden sind. Die Dichterin Günfer Karadeniz (Holland) bekam den ersten Preis und der Dichter Hakkı Çimen (Krefeld) den Förderpreis. Diese Freude möchten wir gerne mit unseren LeserInnen teilen.

Bis zum nächsten Mal.

Ihre Zeitschrift - DERGI

IMPRESSUM

"Dergi" 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi girişimi, Duisburg

Yazışleri Sorumlusu: AydınYeşilyurt

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Aydın Karahasan, Agnes Thorbecke

Adres: Marienstr. 16a, 4100 Duisburg 11, Tel: (0203) 405185 / 343197

Hesap No: 214 93 00, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Baskı: Doğan Ofset

Kapak : Neveser Aksoy, İsimsiz (38x55 cm. tual üzerine akrilik)

Yıllık abone tutarı: F. Almanya için 30,-DM, diğer ülkeler için 40,-DM

Türkiye aboneli: 40 000 TL

Fiati: 5,-DM

Dizgi:Gülizar Kurç, Birsan Saman

Layout: Zerrin Şenesen

Temsilcilikler: Dükkan-Kulturladen, Milchstr. 4, 8000 München 80, Tel: 089/

4802431, - Mehmet Kıvrak, Limmstr. 209, 8005 Zürich-Schweiz, tel: 01/

2716642, - Yüksel Korkut, Admiralstr. 37, 1000 Berlin 36, - Ali Mercimek,

Henzenstr. 140, 4400 Münster, Tel: 0251/867842,

in Zusammenarbeit mit KIEBITZ-Internationales Jugend- und Kulturzentrum

İÇİNDEKİLER/INHALT

Nurseli Duruel
Almanya izlenimleri.....3

Türk yazarı Aziz Nesin
Onurlandırıldı mı? Açık Mektup.....4

Erendiz Atasü
Das letzte Jahrzerhnt
der Naivität.....6

Yüksel Pazarkaya
TÜYAP'tan İzlenimler.....10

Aydın Karahasaan
İslam'da Kadın.....12

Sennur Sezen
Sözcükler ve Yaşam.....14

Gert Otto
Maria ve Joseph,
Meryem ile Yusuf olursa.....16

Kemal Kızıltoprak
Şiir/ Anason Kokusu.....17

Ali Çağlar
Şair Gültekin Emre Üzerine.....18

Aydın Yeşilyurt
Bir İçerden bir dışardan.....20

Mevlüt Asar
Şiir/ Yaşamın öteyakasında.....21

Fikret Arslan
Genç ozanlardan örnekler.....22

Emin Karaca
Mahkum Melahat'la Sohbet.....24

Monika Carbe
..Stauend wie der arme Yunus.....26

Konur Ertop
Murtaza.....28

Ali Mercimek
Şiir / Dubailer.....29

Mevlüt Asar
F. Almanya'da gençlik.....30

Afşar Timuçin
Arka oda.....32

Yunus Emre
Şiir/ Bir Dem 33

Bahattin Gemici
Kein K.....34

Barbara Macherius
Şiir/ Liebe- Durst.....34

Kazım Zorlu
Kendi köşesinde bir Dev.....35

Mehmet Tekerek
Reza.....36

Yüksel Pazarkaya
Şiir/ İçermiyorsan bir beni.....37

Y. Hasançebi
Uzaktaki bir yakına mektup.....38

Sarah Montes
Gedicht/ Besessenheit.....40

ALMANYA İZLENİMLERİ

Nursel DURUEL

İzlenimlerimiz nasıl oluşur? Belirleyicileri nelerdir? İzlenimlerle gerçeklik ne ölçüde çakışır?

Duisburg'daki Kiebitz adlı kuruluşun Türk yöneticisi ve Dergi dergisinin yazarları sorumlusu Aydın Yeşilyurt izlenimlerimi yazmamı istediğinde bu sorular takıldı aklıma.

Almanya'ya ilk kez on beş yıl önce gitmişim. O sıralarda Hannover'de mühendis olarak çalışan kardeşim bir tatil dönüşünde bizi de götürmüştü. Güneyde Freiburg'dan girip, çeşitli kentleri dolaşarak Hamburg'a kadar çıkmış, oradan da Berlin'e geçmiştik. O gezide tam bir yabancı, bir turistim. Orada yaşayan Türklerle ilişkim de kardeşimin çevresiyle sınırlı kalmıştı.

Bu kez Kiebitz'in davetlisi olarak gidiyorum. Aydın Yeşilyurt diğer kentlerdeki kuruluşlarla işbirliği yaparak gerçekleştirmişti bu gezi programını. (Aynı çerçevede, daha önce başka yazarlarımızın gidip geldiğini biliyordum). Yani amacı olan bir geziydi. Sekiz ayrı kentte düzenlenen okuma günlerinde hikâyelerimi okuyacaktım.

İzlenimlerimin belirleyicisi de doğal olarak olayın çerçevesi oldu. Almanya'da yaşayan Türklerin oluşturduğu farklı çevrelerin birbirleriyle ne ölçüde keşiştiğini bilmiyorum. Bir ortama girmiş olmak bütün ortamlar hakkında fikir edinmeye yetmez elbette. Bu nedenle izlenimlerim bir kültürel etkinlik zinciri içinde gördüklerimle, yaşadıklarımınla sınırlı. Önce düzenlemelerden söz etmek istiyorum.

Okuma toplantılarına ilgi, yazarın tanınmışlığıyla, okur çevresiyle ilgili olduğu kadar düzenlemeyi yapan kuruluşlardaki arkadaşların yaklaşımıyla da ilgiliymiş gibi geldi bana, elbette başka etkenlerle birlikte.

Bazı kentlerde okumanın duyurusundan, yapılacağı salonun hazırlanışına kadar özen gösterilen düzenlemeler, yaşanan olayı tam anlamıyla işlevsel hale getirirken, bazılarında 'kuruluş bir etkinlik yapmış olsun da nasıl olursa olsun' anlayışı seziliyordu.

Birinci yaklaşımın en güzel ve verimli örneklerine başta Duisburg (Kiebitz - Şehir Kitaplığı) ve Hannover (Arkadaş) olmak üzere, Hamburg'da (Barmberg Kadınlar Grubu), Münih'te (Dükkan) tanık oldum. İkinci yaklaşımın az sayıdaki örneğinde de düzenlemedeki aksaklıkları unutturan, boşlukları dostluklarıyla dolduran çok hoş insanlarla birlikte olma fırsatı buldum. Köln'deki okuma gününde olduğu gibi. Aynı saatlerde ırkçılığa karşı yürüyüş yapılıyorsa sizin de aklınız orda kalıyor.

Her okuma gününün kendine özgü bir atmosferi vardı. Katılanlardan, düzenleyenlerden, mekândan kaynaklanan bir atmosfer.. Katılım az da olsa çok ta olsa hepsinde ortak olan yan içten sıcak bir havanın varlığıydı. Türkiye'de bu tür toplantıların izleyicisi belli bir kesimdir. Almanya'da ise heterojen gruplarla karşılaştım. Her yaştan, her meslek grubundan insanın katıldığı toplantılarda önce hikâyeler okunuyor, ardından sorular geliyor ve sohbet yalnız edebiyatla sınırlı kalmıyor, başka alanlara da uzanıyordu. Farklı kesimlerden insanları bir araya getiren neden, edebiyata duyulan ilgi miydi, anadilin çekiciliği miydi, yabancı bir ülkede bir araya gelmenin, sorunları paylaşabilmenin tartışabilmenin kattığı güç müydü bilmiyorum. Neden ne olursa olsun, her toplantıdan oralarda yaşayan insanlarımıza biraz daha yaklaşmış, onlarla zenginleşmiş olarak ayrıldım.

Almanya'da bu tür sosyal-kültürel etkinlikleri gerçekleştiren kuruluşlarda görev alan Türklerin çoğu (görebildiğim kadarıyla) öğretmenlikten gelme. Bazıları mesleğini orada da sürdürüyor. Çok uzun süredir Almanya'da olmalarına rağmen Türkiye'den dün ayrılmış gibiler. Bu sözümde içinde yaşadıkları toplumdan kopuk oldukları anlamı çıkarılmamalı. Türkiye'ye duydukları yoğun ilgiyi anlatmak için söyledim. Türk basınına da Alman basınına da yakından izliyorlar. Türk televizyonu Alman televizyonlarından daha çok seyrediliyor galiba. Türkiye'deki yayın hayatını bazıları Türkiye'de yaşayan ortalama okura göre çok daha iyi biliyor. Ve sonuç olarak tıpkı Türkiye'de olduğu gibi, bu tür işlerle ilgilenen insanlar olarak, Almanya'da yaşayan Türkler arasında azınlıkta kalıyorlar. Yani katmerlenmiş bir azınlıkta olma durumu...

Eskiden beri bildiğimiz, yaptıklarını okuduğumuz, Almanya'da yaşayan Türk yazarlarına yenileri ekleniyor. Konuştuğum arkadaşlar az sayıdaki seçkin örneğin yanısıra yazınsal değeri olmayan kitapların da yayınlanabilme olanağı bulduğunu söylüyorlar ve hemen ekliyorlar: "Bu yönüyle buradaki edebiyat ortamı Türkiye'nin taşrası durumunda." Ama bu bir umutsuzluğu ifade etmiyor. Göçle başlayan süreç, bu süreç içindeki birikim, inanılmaz hayat deneyimleri, zengin bir kültürle iç içe yaşama elbette ürünlerini de getirecek. Ancak, durum bugün için fazla iç açıcı değil. Birbirinden zengin kitapçılarda ister Almanya'da yaşasın ister Türkiye'de çok az yazarımızın kitabına rastlanabiliyor. Herkes ağzıbirliği etmişçesine Frankfurt kitap fuarından ve oradaki acması durumumuzdan söz ediyor.

TÜRK YAZARI AZİZ NESİN ONURLANDIRILDI MI?

AÇIK MEKTUP:

Bir Türk yazarı bir Alman üniversitesinde fahri doktorluk ünvanı için önerilirse ve gerekli işlemler başlatılırsa, ortada alışılmışın dışında bir olay var demektir. Böyle bir olay Darmstadt Teknik Yüksek Okulunda (THD) büyük çabayla başladı, ama bir skandalla sona erdi.

Toplum ve Tarih Bilimleri Bölümü Kurulu 8 Şubat 1990 tarihinde, Türk yazarı Aziz Nesin'in fahri doktorluk ünvanıyla onurlandırılmasını amaçlayan prosetürün başlatılmasına karar verdi.

Aziz Nesin'in yapıtlarını bilimsel ölçütlerle incelemek üzere bir komisyon oluşturuldu. THD dışında, çoğunluğu profesör olan beş uzman görevlendirildi. Değerlendirmenin sonucu çok açıktı: Bölüm Kurulu Aziz Nesin'e fahri doktorluk ünvanı verilmesini destekleyen komisyon raporunu, 2 Mayıs 1991 tarihindeki kamuya açık toplantısında oybirliğiyle onayladı. Toplum ve Tarih Bilimleri Bölümü Kurulunun önerisi karara bağlanması için THD Akademik Senatosuna gönderildi.

Bölüm Kurulu toplantısı kamuya açık olduğundan, konuya ilgi duyan birçok bilimci ve aydın, sürmekte olan fahri doktorluk işlemlerinden haberdar oldu ve bu

girişimi selamladı. Fahri Doktorluk Komisyonu Başkanı bu kişisel çabası için geniş destek gördü.

Uzun bir gecikmeden sonra THD Akademik Senatosu nihayet 1 Temmuz 1992 tarihinde Toplum

çok şey göç ülkesi olan Federal Almanya'ya da yansıtacağından, Aziz Nesin'in fahri doktorluk ünvanıyla ilgili işlemlerde dıştan müdahaleler olursa, bunlarda Türkiye'deki gerçeklerin de etki-

sinin olacağı işin başından beri ortadadı. Türkiye'deki Kurumların doğrudan veya dolaylı olarak sürece müdahale ettiğinin belirtileri vardır.

Aziz Nesin günümüzün en ünlü Türk yazarı olmasının yanısıra bilimsel ahlak ve poli-

tik açıdan da etkin kişisi. 33 dile çevrilen kitaplarının sayısı 93'ü buluyor. Dünya çapında çeşitli ödüllerle ödüllendirildi.

Edebi başarılarından sonra Aziz Nesin rahat bir edebiyatçı yaşamı sürmüyor. Aziz Nesin'in hayatı daha çok çeşitli dönemlerde Türk hükümetlerine karşı giriştiği politik mücadelelerle belirleniyor. Aziz Nesin'in demokrasi geleneği zayıf bir ülkede demokrasi için ve çok sert sosyal sürtüşmelerin olduğu bir toplumda insan sevgisinden yana mücadele etmesi Türkiye'nin tüm hükümetlerinin gözünde bir diken di. Çeşitli hükümetler döneminde 5 1/2 yıl hapis cezasına çarptırıldı ve sürgüne gönderildi. Ülkesindeki demokratik - humanist

girişimlerden ötürü dışlandı ve bugün hâlâ dışlanıyor.

Onu milliyetçiler komünist, kimi Kürtler Kemalist, Kemalistler enternasyonalist, feministler şovenist, sendikacılar küçük burjuva, kimileri cimrinin biri, kendi bildiğini okuyan, ataerkil biri olarak niteliyorlar. Komünistlerse ona hain dediler. 1980 darbecileri Aziz Nesin'i hainliğin bir türü olan vatan hainliğiyle nitelediler. O, herşeyden önce dünya çapında bir yazar ve insan sevgisiyle dolu, çok ciddi bir mizahçı.

Aziz Nesin 1983/84 yıllarında yeni rejime karşı ilk örgütlü muhalefeti oluşturdu ve bunu hem Türkiye hem de uluslararası kamuoyuna yaydı. "Aydınlar Dilekçesi" dünyanın her yerinde demokratlar tarafından takdirle karşılandı ve desteklendi. Aydınların rolü, askerlerin, gericilerin tüm demokratik kurumları devre dışı bıraktığı dönemlerde, aydınlardan nelerin beklendiği konularında Türkiye'de bir bilinç oluşmasını sağladı. Bu girişim Aziz Nesin'e birçok dava açılmasına yol açtı.

1980 askeri darbesinden sonra yüksek okulların hepsi bir merkeze, YÖK'e bağlandı. Bu gelişimi protesto etmek amacıyla Aziz Nesin, o sıralarda üniversite-deki işlerinden çıkarılmış kimi öğretim görevlileriyle birlikte, devlet tarafından kontrol edilen yüksek okul sistemine seçenek olarak, özgür öğretim ve araştırma enstitüsü olan BİLAR'ı kurdu. BİLAR 8 yıldan bu yana Ankara, İstanbul ve İzmir'de çalışıyor. Aziz Nesin BİLAR'ın kurucusu ve eskiden olduğu gibi başkanı.

Aziz Nesin, edebi yapıtlarının kazancıyla 1972 yılında kurduğu ve şu sıra 30 çocuğun barındığı ve okuma olanağı bulduğu NESİN VAKFI'nı yaşatmaktadır. İstanbul'a bağlı Çatalca yakınında bulunan ve bu yıl kuruluşunun 20. yılını yaşayan vakfın kapasitesi 80 çocuğu barındıracak biçimde genişletilecek. NESİN VAKFI'nın masrafları sadece Aziz Nesin'in yapıtlarından elde ettiği gelirle karşılanmaktadır; devletten bir yardım görmemektedir. 1980 dar-

besinden sonra askeri ve resmi makamlar vakfın yasalara aykırı olduğunu kanıtlamaya çalıştılar. Aziz Nesin yıllarca Türkiye Yazarlar Sendikası başkanlığı yaptı. İstanbul'da bir tiyatroya onun adı verildi. P.E.N. in onur üyesi. Bugün 77 yaşında olan Aziz Nesin demokrasi, basın özgürlüğü ve humanizm için verdiği mücadeleyi sürdürüyor. Daha güzel bir dünyanın kurulmasını engelleyen güçlere karşı mücadelesinde ilkelerinin hiçbirinden ödün vermedi.

Aziz Nesin'e fahri doktorluk ünvanının verilmesinin hiç sürütüşmesiz sonuçlanmayacağı başında belliydi. Ama Akademik Senatonun, Toplum ve Tarih Bilimleri Bölümü Kurulunun, çok sayıda bilimci tarafından onaylanmış kararını geçersiz saymasıyla sonuçlanması yüksek okul politikası düzeyinde bir skandal. Hele tartışılan nedenlerinin gözönünde bulundurulduğunda. Aziz Nesin 1992 yılının Ocak ayında Erich Honecker'e vakfında öksüz çocukların kaldığı yurtta sığınma olanağı sağlayacağını bildirdi. Ama Aziz Nesin bu öneriyi Erich Honecker'in kendisine değil, eski Devlet Konseyi Başkanı'nın onursuz kaçıışından ve onur kırıcı takibinde payı olan büyüklere ilettili. Boris Jelzin, Michail Gorbatschow, Süleyman Demirel, Helmut Kohl, Türkiye Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi, Rusya ve Şili'nin Ankara Büyükelçilerine gönderdiği telgraflarda Aziz Nesin kızgınlığını ve endişesini hem de Honecker'i Çatalca'ya davetini dile getirdi.

Aziz Nesin telgraflarını basına da verdi. Bu yolla Aziz Nesin ısırgan bir alayla kimilerine geçmişlerine sırt çevirmelerini, kimilerine eski dostluklarını anımsatırken, Federal Almanya Başbakanı Kohl'ü de ekonomik gücü öyle pek sık kullanmaması yolunda uyarıyordu. Ülkesinde heyecan uyandıran bu eylemle Aziz Nesin, dünya politikasındaki entrikalara ve Türkiye'nin de etkilendiği bağımlılığa kamuoyunun dikkatini çekiyordu.

Kim bu telgraflardan Aziz Nesin'in Erich Honecker'i

onurlandırmak istediği, eski Devlet Konseyi Başkanına dayanışmasını göstermek istediği veya eski Demokratik Almanya'ya veya Erich Honecker'in şahsına karşı olan tutumunu ortaya koymak istediği sonucunu çıkarıyorsa - Aziz Nesin Erich Honecker'e gerçekten sığınacak bir yer sunmak istediği şeklindeki akıl almaz düşünce bir yana - ya düşünemiyor demektir veya - THD Akademik Senatosu Üyesiye - Aziz Nesin'e fahri doktorluk ünvanını vermemenin ardındaki gerçek nedenleri gizlemek için, Aziz Nesin'in sunduğu nedenlerden dolayı müteşekkirdir. Oportünizm onurun sinsi bir düşmanıdır; ve bu düşman, herkesin arka plandaki samimiyetten uzak küçük nedenleri bilmesine rağmen onları dile getirmemesi nedeniyle etki kazanır ve yayılır. Başta sözünü ettiğimiz 11 "evet", 10 "hayır" ve 3 "çekimser" şeklindeki karar böyle ortaya çıktı. Akademik Senatonun bu kararıyla Aziz Nesin'e mi yoksa kendisine mi daha çok zarar verdiği konusunda karar vermek hiç de zor değil; zira beş uzman, komisyon üyeleri ve bölüm kurulunun hepsi de fahri doktorluk ünvanının salt Aziz Nesin'i değil, özellikle THD'yi de onurlandıracığı görüşündeydi.

1989 yılında THD başkanı YÖK'e bağlı Ankara'daki ODTÜ tarafından fahri doktorluk ünvanı verilmesinden sonra, buna karşılık Türk yazarı, eğitimci ve humanist, Alternatif Özgür Akademi BİLAR'ın ve öksüzler vakfı NESİN VAKFI'nın kurucusu, politik ahlâkın ve insancıl bilimin kavgacısı Aziz Nesin'in THD tarafından "Dr. phil. h.c." ünvanıyla onurlandırılması beklendi.; ama olmadı. Hiç olmazsa böylece bilim alanında "Al gülüm, ver gülüm" anlayışının geçerli olduğunu kimse ileri süremeyecek. Yoksa tam tersine ileri sürülebilir mi? Ne dersiniz?

Berlin Bremen,
31. Ağustos. 1992

Prof. Dr. Klaus Liebe-Harkot
Prof. Dr. Helmut Essinger

DAS LETZTE JAHRZEHT DER NAIVITÄT

Erendiz ATASÜ

Sie glich der orangenen Abendsonne, oder einem reifen, rosaroten Pfirsich. Sie war sicher über Fünfzig und eine sehr schöne Frau. Sie erzählte mir von ihrer Jugend, sprach viel. Ich hörte ihr kaum zu. Mein Bewußtsein gleitete ohne Hast, bedacht, wie die von der Abendsonne liebteste Steppe, dahin. Erinnerungen und Träume stiegen auf und versanken erneut in ihm. Ihre Stimme klang wie aus weiter Ferne. Ich betrachtete ihr rotes Haar, ihre honigfarbenen Augen und ihr rosa Make-up, mit besonderer Sorgfalt für die Reise aufgelegt um wie ungeschminkt zu wirken. Wer weiß, wieviel Zeit es in Anspruch nahm, sich so zu schminken, daß es wie ungeschminkt aussah. Sie saß mir im Zugrestaurant genau gegenüber. Sie war das erste Exemplar der großbürgerlichen Frau, die ich je zu Gesicht bekam...

Von ihr hörte ich zum erstenmal, daß die fünfziger Jahre schön gewesen sind.

“Es war die schönste Zeit der Türkei” sagte sie, “Woher aber sollten Sie jene Bälle in Ankara denn auch kennen... Damals waren Sie noch ein Kind. Welch ein Reichtum, welch ein Pomp... Die Abendkleider aus drapiertem Satin, mit großem Ausschnitt, der die Schulter freiließ...”

Wer weiß wie schön ihre Schulter waren, vor dreißig Jahren...

“Christian Dior kennen Sie natürlich. Wir trugen seine Modelle. Ach, nach dem Krieg wurde die Welt vom Neuen erschaffen. Und all die Rumba's, Samba's, Tschatschatscha's, die Tango's... Und wir trugen nicht zweimal dasselbe Kleid. Artisten und Striptiestänzerinnen traten auf. Ach, wie wir unsere Männer doch beneideten. Es gab die herrlichsten Liebesaffären, wenn Sie wüßten...”

Sie zwinkerte mir kess zu.

“Die Tänze waren elektrisiert vor schnsüchtiger Liebe.”

Ein schöner Satz, dachte ich.

“Sie kennen jene Tänze nicht, woher sollten Sie auch.”

Es gefiel mir, daß sie mich wie ein Kind behandelte. Alle bürdeten mir nur Verantwortung auf. Ich begann sie zu lieben.

“Ja, ich kenne sie nicht”, sagte ich, “meine Generation hatte kaum die Zeit zum Tanzen.”

“Schade, sehr schade. Wissen Sie, es gab das Orchester Xavier Cugat. Oder Dario Moreno... Kennen Sie ihn auch nicht?”

Natürlich, so war die Generation meiner Eltern, sie tanzten auf den Bällen zu Ehren der Republik Walzer. Gütiger Himmel... Kannst du die alten Provinzkemalisten zwischen all den Bildern aus der Vergangenheit erkennen, wie sie zu Ehren der Heimat, ohne ein Wort der Klage, ihre Füße in engen, drückenden Schuhe gepresst, in den ungewohnten Fracks schweißgebadet Walzer tanzen? Von der Warte der 80'er Jahre zurückgeblickt wirken sie nur noch

lächerlich...

(Meinst du nicht, daß es rührend ist, wie sie sogar das Vergnügen ernst nahmen? Genau wie ihr... Aber die Ähnlichkeit merkst du nicht, nicht wahr?)

“Lateinamerikanische Musik war sehr modisch. Urlaub zu machen kam ebenfalls in diesen Jahren auf. Alles hat uns die Demokratische Partei gelehrt. Mit dem Strick hat man es ihnen gedankt, undankbares Volk, was erwartet man denn auch...”

Wenn ich sie ernst genommen hätte, hätte mich das geärgert. Aber ich amüsierte mich. Sie war wie ein naives Kind, wollte ein viel zu großes Spielzeug.

(Die Geschichte ist ein sehr gefährliches Spielzeug... Hättest du dich von der typischen Hochmut deiner Generation befreit, würdest du gleich erkennen, daß deine Freundlichkeit ihr gegenüber lediglich Ausdruck eines unstillbaren Minderwertigkeitsgefühls der Unterschicht darstellt.)

“Ach, was sagte ich gerade. Im Sommer bräunten wir an den Stränden, damit wir im Winter gut aussahen... Die tief ausgeschnittenen Abendkleider sehen zu gebräunter Haut sehr gut aus.”

Woher hattet ihr nur in jenen 50'er Jahren die gutgeheizten Ballsäle? Ja, in jenen Jahren war ich ein Kind. Die 50'er sind für mich ein kalter, grauer Korridor, der ins Frühjahr meiner Jugendjahre, in die 60'er führt. In meiner Erinnerung kommen kniehoher Schnee und kalte Schulgebäude vor, und Koksgeruch, und nur in Ofennähe konnte man sich ein wenig wärmen...

Meine Kindheitseindrücke stehen im krassen Widerspruch zu den Ansichten meiner Eltern und meiner späteren Freunde...

(Selbstverständlich, oder nicht?)

Für uns sind die 50er Jahre eine dunkle Phase, die Zeit als die Türkei ihre Unabhängigkeit zu verlieren begann, als der Kulturverfall anfang, das Ungeheuer der Slumbildung über uns kam... Den, der die 50er schön nennt, weise ich in seine Schranken. Aber nein, sie habe ich liebgewonnen. Sie amüsieren mich.

“Ach ja, ich tanzte mit meinem Mann sehr gut die lateinamerikanischen Tänze. Der Mann, der Sie zum Zug begleitet hat, war ihr Mann, nicht wahr?”

“Ja, er ist mein Partner.”

“Ach, ich wußte es, es war Ihr Mann. Sie sind jung verheiratet, hab ich gleich bemerkt.”

“Nicht sehr lange.”

“Nur die jungverheirateten umarmen sich so fest.”

Ich mag nicht über mein Privatleben reden. Kehren wir lieber zu den 50ern zurück.

“Haben Sie Kinder?”

“Ja.”

“Ach, wie süß. Wieviele?”

“Eins.”

“Wunderbar. Gebären Sie bloß keine weitere.

Geburten machen eine schlechte Figur. Zu unserer Zeit gab es nur unhandliche Preservative. Jetzt steht uns von allem das Beste zur Verfügung. Auch die Preservativen sind fein geworden. Sogar die haben Sexappeal."

Sie lachte.

"Zu meiner Zeit sagte man Sexappeal. Kennen Sie dieses Wort?"

(Sex appeal - in den 50er entdeckt der Westen vom neuen die Geschlechtlichkeit)

"Junge oder Mädchen?"

"Mädchen."

"Das ist schön. Ich habe eine Tochter und einen Sohn. Eins müssen Sie noch gebären. Zwei Kinder reichen. Aber stillen Sie nicht zuviel, das verdirbt nur den Busen. Spritzen Sie viel kaltes Wasser an den Busen, das hält sie elastisch. Wie alt ist es?"

"Wer ist wie alt?"

"Na Ihre Tochter, wer wohl?"

"Eins."

"Ach wie wunderbar, jung verheiratet zu sein. Wissen Sie, ich habe Enkelkinder."

"Wirklich?"

"Aber wirklich. Täuschen Sie sich nicht durch mein junges Aussehen. Sie leben nicht hier. Mein Sohn ist Lehrkraft in Amerika, an der Universität. Meine Tochter lebt in Saudi Arabien, mein Schwiegersohn ist Außenhandelskaufmann. Zufall eben, sie haben einen schlechten Platz erwischt. Was macht Ihr Mann?"

"Mein Mann ist Arzt."

"Sie arbeiten natürlich nicht, erziehen das Kind."

"Nein, ich übe die gleiche Arbeit aus wie Ihr Sohn."

"Wie, das habe ich nicht verstanden?"

"Ich bin Lehrkraft an der Universität."

"Sie? Das glaube ich aber wirklich nicht; so jung und schön. Aa, ich will Ihnen etwas empfehlen. Ihre Haut ist makellos, aber, wie alt sind Sie, dreißig und ein paar, sehen Sie, ich wußte es. Gegen Fünfunddreißig braucht die Haut pflege. Gurken, Petersilie..."

Die 50er Jahre füllen meine Gedanken... Koksberge über dem weißen Schnee gestapelt. Die kohleschleppenden Jungs, deren Füße in den durchlöcherten Strümpfen fast nackt sind, ihre Schuhe zerschließen, die unter der Last der Körbe sich winden... Ich erinnere mich an meinen Großvater, in einem Schwarzmeerdorf, meinen Großvater, der Schuster war und dessen Gesicht von Jahr zu Jahr trauriger wurde, seit es die Schuhfabriken gab und die Arbeit immer weniger. Die Massen, die das hintere Unterdeck der nach Istanbul fahrenden Schiffe füllten, den Platz mit den Arbeitern und den Schafen teilten. Linde? Wo kommt das denn jetzt her?

"... eine der besten Erfrischungen liefert die frisch gebrühte Linde. Die Linde kennen Sie natürlich."

"Das ist meine Arbeit. Medizinische Pflanzen."

"Ja, was sagte ich. Ja, die Blüten der frischen Linde, die Blätter auch natürlich, legen Sie in heißes Wasser. Wenn es rosarot geworden ist, sieben Sie es ab, lassen etwas erkalten, es kann auch leicht lauwarm sein, dann wischen Sie Ihr Gesicht mit einem getränkten Wattebausch ab."

"Ich habe keine Zeit" sagte ich und spürte meinen Überdruß, "morgens komme ich gerade so rechtzeitig zu

Uni."

"Wirklich, wieso reisen Sie alleine?"

"Ich bin beruflich unterwegs."

"Ach, ich liebe Izmir sehr. Auch ich reise allein; weil mein Mann so beschäftigt ist, und ich habe mich sehr gelangweilt. Langweilen Sie sich auch?"

"Nein, im Gegenteil, ich erhole mich."

"Ach, wie lustig Izmir vor dreißig Jahren war... Natürlich wohnen Sie am Kordon."

"Ich glaube nicht. Die Universität hat mir ein Zimmer im Gästehaus reserviert."

"Der Kordon war früher wie ein Schmuckstück. Aber jetzt ist dieser ekelhafte Gestank..."

"Das Ergebnis verfehlter Industrialisierung."

"Was sagten Sie? Ja, ja, nachts glänzte es wie ein Diamant im Samtetui."

Der Vergleich war nicht schlecht.

"Lieben Sie Schmuck?"

"Ich trage kaum welchen."

"Sie müssen es. Ihnen steht es, Ihr Hals ist sehr schön."

Ich will keinen Schmuck. Ich will nur ein wenig Ruhe; ein wenig Liebe, ein wenig verwöhnt werden, ein wenig Zeit zum Bücherlesen. Die 50er Jahre kommen mir in den Sinn. Wie ich, auf dem Weg in die 60er, in den Sommerferien zusammen mit den Eltern, die Bibliotheken entdeckte. Feride aus dem "Zaunkönig", kokett und gefühlvoll!.. Rabia aus "Sinekli Bakkal", mit honigfarbenen Augen, religiös, ernst. Jene gezierte Handan, die mondäne Züleyha aus "Alte Krankheit". Die Geschwister meiner geschwisterlosen Kindheit...

Dann, die weißgebundenen, ernstwirkenden Bücherreihen, in den 40er Jahren im Auftrag des Erziehungsministeriums übersetzten Klassiker der Weltliteratur, die dann in den 50ern vom Kultusministerium hinausgezögert wurden, bis sie dann schließlich ganz verschwanden. Die Freunde aus den letzten Jahren meiner Kindheit und den ersten Jahren meiner Jugend... Die Julia im zarten Alter, die auf dem Balkon in Verona auf ihren Romeo wartet, Maria Stuart, wie sie zukunftsberaubt dahinschreitet in ihrer flammenden Kleidung, auf ihren Henker zu, der ihren Kopf abschlagen wird, rebellisch bis zum Schluß und unbesiegbar... Lady Mackbeth windet sich in Pein ihres Gewissens. Eugenie Grandet wartet hoffnungslos, in sich gekehrt, traurig und doch vergebens, in ihrem Haus in der Provinzstadt. Die Kesse Natascha kann sich nicht entscheiden zwischen Pierre und dem Prinzen Andrej. Madame Bovary nimmt sich in der öden Provinzstadt das Leben. Sonja begeht aus Leidenschaft zu "Bestrafung" eine "Sünde". Nora schließt die Tür hinter sich und bricht auf in die Freiheit, lediglich meine Jungmädchenhaftigkeit bleibt verwundert, traurig und hoffnungsvoll zurück.

"Wenn ich nur lernen könnte, mich allein nicht zu langweilen. Wie schön, man sieht, daß es Ihnen Spaß macht. Ja, wirklich, was werden Sie tun in Izmir?"

Ich werde mich erholen. Vom Weinen meines Kindes, von den schriftlichen Auswertungen, von der Bedienung der Freunde meines Mannes, von den Nachrichten über die manchmal tödlich endenden Anschläge

auf Freunde, ich habe es satt ständig in der Angst zu leben, ermordet zu werden. In Ankara werden Leute umgebracht, wissen Sie das... Es sind politische Morde. Izmir ist ruhiger, dort werde ich meine Nerven einige Tage lang pflegen.

“Ein Arbeitsbesuch”, sagte ich. “Hoffentlich ist in Izmir die politische Lage ruhiger. In Ankara erreicht der Terror den Höhepunkt, Sie merken das sicher.”

“Ach ja, wie schrecklich, nicht wahr. Mein Mann schickt mich deshalb nach Izmir. Ja, meine Liebe, ich sagte ja Ihnen, das ist ein undankbares Volk, nicht wahr; sie haben die Leuten aufgehängt, und dann kam es so. Ich habe meinen Bruder nicht benachrichtigt über mein Kommen, er wird morgen früh erstaunt sein, wenn er mich vor der Tür sieht.”

Sie freute sich wie ein Kind, wie ein naives Kind.

“Nein, meine Teuere, nein, aus diesem Volk wird nie was. Schauen Sie mal auf diesen fruchtbaren Boden, auf dieses paradiesische Land.”

Ihre Kindlichkeit verschwand. (Sie wiederholte die Sätze ihres Mannes.) Sie zeigte mit der Hand auf die Landschaft.

“Dieser fruchtbare Boden wird verlassen, und los geht es in die Stadt. Ab nach Ankara, Istanbul. Das geht nicht, meine Teuere, es fehlt an Arbeit, es fehlt an Macht, an Geld. Was bringt das, natürlich wird dann gemordet.”

Nein, in Izmir wird nicht gemordet. Die Stadt ist dort in einer Hand, in der der “unseren”. Dort ist es ruhig, hoffe ich. Was aber wenn nicht...

Vor dem Fenster zog die Landschaft vorbei, eingehüllt in den Frühling und in die untergehende Sonne. Was habe ich in diesem absurden Zug, der von einer mordenden Stadt zur anderen eilt, in diesem sinnlosen Gespräch zu suchen? Ich fühlte mich nicht wohl. Mein Bewußtsein war gespalten, ein Reisender der den anderen Reisenden beobachtet, sich an ihn erinnert. Ich mochte diesen Raum und diese Zeit nicht.

Ich hätte am Anfang des Jahrhunderts, in Wien leben sollen; ich wünschte, Patientin von Freud gewesen zu sein... Ich wollte auf den Opernbällen, auf den Bällen der Armee des Kaiserreiches mit einem jungen Leutnant tanzen. Mich berauscht drehen, zum Walzer von Strauß. Ich würde in den Leutnant verliebt gewesen sein, mein Verlobter wäre im Ersten Weltkrieg gefallen, ich würde geweint haben.

Oder, in den 20'er Jahre, in Paris, hätte ich Bilder gemalt haben. In dem Café unter dem Haus, hätte sich Hemmingway mit seiner Frau gestritten und sie mit einer anderen Schönen betrogen. Picasso hätte sich bunte Matrosenanzüge angezogen, deftig geflucht, während er durch meine nach Crepes und Wein duftenden Straße ginge. Ich hätte zart und frei sein mögen, wie Hake Asaf, mein verletztes Herz verbergend.

Aber ich bin hier, während die Knochen meiner Ahnen in der Erde der Steppe dahinsiechen, heult eine Volksweise in mir.

(Anakronismus... Der Schauspieler, der auf der Bühne sich inmitten einer Farce sich dessen besinnt, kann nicht weiterspielen. Ein guter Spieler ist sich bewußt, daß

er eine Farce spielt, allerdings vergißt er mit einem anderen Bewußtsein der Gleichzeitigkeit sein Wissen darüber. Dann schaut er zurück und sagt, ich hatte eine Rolle in einer Farce.

Das Spiel setzt sich im doppelten Bewußtsein fort, aber das eine ist dominierend. In den Augenblicken, als beide gleichzeitig zur Geltung gelangen, erlebt man entweder eine Blendung oder Kreativität. Du dagegen, hast beides nicht erlebt. Du fügst deine späteren Gefühle den früheren nicht zu. In jenen Jahren warst du eine beschützte Hausfrau, in Nebenbeschäftigung Lehrkraft an der Uni. Zu jener Zeit träumtest nicht von Wien und Paris. Höchstens hast du von einer Tasse Kaffee an einem Strand, der nicht heimgesucht war vom Tod, inmitten von jenem blutigen Grotteske, das gerade das Leben spielte.)

“In Izmir gibt es Küstencafés, sagte plötzlich meine Stimme, dort frühstückten wir in den 70'er Jahren mit Freunden. Ob es sie noch gibt, oder sind sie abgerissen?” “Ich weiß nicht, sagten Sie, zeigten Interesse. Ich vergaß, daß Sie bescheidene Cafés meiden. Verzeihung. Reden Sie nur weiter.

“Entwicklung”, sagten Sie, “das Alte wird abgerissen, Neues wird errichtet.”

“Ihr Mann ist Bauunternehmer?” rutschte mir die Frage heraus.

“Woher wissen Sie das?”

Sie staunten nicht schlecht. Ihre honigfarbenen Augen waren aufrichtig. Das Staunen machte sie freudig, ich lachte:

“Nichts, sagte ich, ich habe es so erahnt.”

“Was sagten Sie?”

“Eine Ahnung, ein Annahme, sagte ich, ich habe es angenommen.

Sie dagegen konnten es nicht erahnen. Daß ich und mein Mann vor der Scheidung stehen, die Szene am Bahnhof war nur auf Diät gesetzte gegenseitige Quälerei, wie das purpurne Licht, das nach dem Sonnenuntergang unserer Gefühle den Horizont der Steppe umrahmt... Schade... Ich an Ihrer Stelle hätte es angenommen.

Ich kratze an dem Schein des Sichtbaren, mit den Spitzen meiner rosalackierten Nägel. Dann zerreißt der Vorhang über das Leben, das immer aus Szenen und ausschließlich nur daraus konstruiert wurde. Der Vorhang der Naivität war lediglich ein dünnes und reichlich gelöchertes Phantombild. Den Lack und den Vorhang schützen Sie, und sie stehen unter der Wirkung eines gespaltenen Bewußtseins, daß die Sünden vergessen, und dann auch das Vergessen vergessen lassen wird.

“Bauunternehmer brauchen Arbeiter. Warum sind Sie den Menschen, die aus den Dörfern abwandern, die meisten sind ungelernete Arbeiter, sie arbeiten an Baustellen. Außerdem, hat die Abwanderung aus den Dörfern in den 50'er Jahren angefangen?”

“Sie arbeiten auf den Baustellen? Daß ich nicht lache. Sie verkaufen Sesambrezeln, Wasser, sind fliegende Händler, Hausmeister, sie sind Gauner und Faulenzer. Niemand hat ihnen gesagt, daß sie ihre Dörfer verlassen sollen...”

Ihre honigfarbenen Augen schauten naiv, erstaunt.

“Und wer arbeitet auf den Baustellen?” setze ich

fort.

“Meine Liebe, woher soll ich das wissen? Nicht alle aus den Dörfern können wohl Baumeister sein.”

Sie hatten recht. Sagten Sie “Baumeister?” Also sie kennen auch neue Wörter, oder hatten Sie etwa Ibsen’s Stück in der Übersetzung gelesen? Es erschien in jenen weißkartonierten Klassiker-Reihen. Aber was rede ich. Unsinn ist das.

“Aber zwischen dem Rückgang der Landwirtschaft und der Abwanderung bestehen tausende von Zusammenhänge, sagte ich.”

“Ja, ist das wahr?” sagten Sie, “Wer weiß...”

Sie taten, als hätten Sie etwas Neues und Wichtiges eben erfahren. Wenn es hart auf hart kommt, sagen Sie einfach “woher soll ich das wissen”... Wußten Sie es wirklich nicht? Konnten Sie so naiv sein?

Wo ich sie im Spektrum der Frau unterbringen soll, weiß ich nicht. Wenn sie mich fragen, waren sie ein dummer Mensch. Oh, natürlich, ich hätte Sie niemals aus dem Frauendasein ausgeschlossen. Natürlich waren sie von Ihrem Mann abhängig, urteilen mit seinem Maß. Ihre Existenz hing von Ihrer fortgesetzten Naivität ab. Sonst wäre Ihr Dasein, das auf winzige Aufregungen und Hautpflege gebaut war, zu Ende. Hätten Sie unter anderen Bedingungen vom Neuen existieren können? Natürlich waren Sie ein Opfer der Männerwelt. (Wieder Anakronismus. Im Frühjahr 80 warst du keine Feministin. Du dachtest nicht einmal an eine solche Möglichkeit, die als Verrat am Sozialismus galt. Du stecktest bis zum Hals im Frauenschicksal, und du wolltest das nicht wahrhaben, die Jungmädchenträume passten bestens in die Gedanken deiner revolutionären Freunde und zur unbeirrbaren, wegweisenden Erkenntnis “unseres Volkes”... Du solltest eine treue Partnerin und Mutter sein. Du hast deine Augen fest zugedrückt, um den Dreck des Morastes nicht zu sehen; du hattest Sterbensangst deine Naivität zu verlieren. Die Frau im Zug fandest du nur komisch an dem Tag. Eine armseelige Kreatur, die eine teure Pflanze, wie die Linde, ihr Wasser in ihr Gesicht schmiert, an sich verschwendete... Keine Ahnung von Wahrheit und Wirklichkeit, ein Rosa Schatten nur, dessen Vergehen eine Frage des Augenblicks ist, indem die ersten Farben deines Daseins ihre Schatten über sie werfen.)

in meinem Bewußtsein tauchen sie auf, wie die Schatten des Sonnenuntergangs, die entfernten Bilder, die so glänzen und doch so leicht wieder verschwinden. Ich liebe es allein zu reisen; die Gedanken und Erinnerungen gleiten im Bewußtsein leise und weich dahin, grenzenlos, wie die Steppe, die in den letzten Strahlen der Sonne ihre Härte ablegt... Ich fahre von Ankara nach Izmir, die Sonne geht unter, die Steppe ist rötlich Rosa... Die Nervenzellen meines Gehirns, das ich unter Kontrolle zu halten verzichtet habe, das ich von der Spaltung des Bewußtsein befreit habe, liefern sich ein Spiel. Man nennt das Assoziation. Das durchsichernde Licht der orangeroten Abendsonne, das an die reifen, honigsüßen Pfirsiche des Spätsommers erinnert, assoziiere ich mit einer schönen Frau. Eine Frau, in den mittleren Jahren, arm und reich zugleich, vor zehn Jahren im gleichen Zug, im Restaurant mir gegenüber saß,

erfüllt von der Schönheit der 50’er Jahren, oder richtiger, von der Nostalgie ihrer eigene Jugend.

Ich erinnere mich an die 50’er. Wo ist unser Nachbar, Herr Abdülkadir geblieben, der sogar seine Rente zu holen sich stets ordentlich angezogen hat? Jene ersten Bürokraten in den gebügelten Hemden... Alle wohlgezogene Menschen... Bereits in den 50’er Jahren begannen sie auszusterben. Woher kamen die Menschenmassen, die Arabesk hören, sich vermehren und ausbreiten, wie eine ansteckende Krankheit.

In den 50’ern rührte sich ein Volk, das bis dahin am Boden geklebt lebte, und verlor seine Unwissenheit; es stürmte die Tore der Großstädte, wie ein junger Riese, bar jeglicher Erinnerung.

Mein Verstand springt von Punkt zu Punkt, wie ein Kind, das Tempelhupfen ohne Schale spielt, von den gebärenden Massen zu den sterbenden Individuen, von den “Bauunternehmern” zu “Pensionären”, von den “Gelehrten” zu den “Erleuchteten”... Mein Bewußtsein ist geteilt; das eines Reisenden der den Reisenden beobachtet, sich an ihn erinnert, ihn erträumt, folgert, kritisiert. Nein, nein, das Wort geteilt vermittelt nicht was ich sagen möchte. Mein Bewußtsein hat sich wie Quecksilber ausgebreitet zwischen all diesen Teilen, als ginge eine Anziehungskraft von ihnen aus, und fügt sich wieder zusammen zu einem Ganzen, das nicht fest ist, verteilt sich von Neuem und findet wieder zusammen.

Mittlerweile geht es mir gut...

Ich schloß die Tür hinter mir und ging, wie Nora. Ich verliebte mich wie Anna Karenina; aber ich nahm mir nicht das Leben, wie sie. Ich konnte mich wieder aufrichten, wie Ann Dubreuilh, als ich am Boden zerstört war. Ich ging auf Reisen, ich sah mir die Welt an; ich verlor gänzlich meine Unwissenheit. Und nur dann konnte ich wirklich verstehen, was ich bis dahin sah und gelesen habe. Nur dann konnte ich die kleingewordene Welt, die wohl oder übel über alles Bescheid weiß, die wie ich ihre Naivität eingebüßt hat, wirklich begreifen. Niemand mehr kann vorgeben seine Fähigkeit zu sehen beim blendenden Licht einer Atombombe verloren zu haben. Die erschaffenen Wertmaßstäbe gibt es nicht mehr. Der “Eiserne Vorhang” hinter dem schutzsuchend eine Pseudo-Naivität fabriziert werden könnte, ist gefallen. Zurückgeblieben sind Imperialismus und Hunger.

Als ich erlebt und begriffen habe, daß der Weg von der Kindheit zur Reife über die Stufen des Verlustes von Unwissenheit geht, begann ich erneut auf die Volksweise in meinem Inneren zu hören; ich kehrte zurück in die Steppe der Halbhungrigen. Zusammen mit meiner Naivität legte ich die meiner Generation so typische, lächerliche Eitelkeit ab. Ich lernte sowohl Respekt vor den Kemalisten und den “47’ern” zu empfinden, als auch über sie zu lachen. Um das graue Andenken der 50’er band ich eine Schleife; in deren Rosa sich die Farben des Sonnenaufgangs mit denen des Untergangs mischen.

Jetzt bin ich zum erstenmal frei.

Übersetzung : Beatrix Caner

11. TÜYAP İSTANBUL KİTAP FUARINDAN İZLENİMLER

KİTAP YASAKLAMANIN YASAK OLDUĞU
BİR TÜRKİYE ÖZLEMİ

Yüksel PAZARKAYA

1

11. TÜYAP İstanbul Kitap Fuarını, mahzendeki kitapları kurtarmakla işe başlayan Kültür Bakanı Fikri Sağlar'ın açması ne denli doğalsa, Türkiye açısından o denli sevindirici bir gelişmenin ve aşamanın imidir. Fuarda her türden, her düşünceden, her inançtan kitap sergilenmiştir. Bu nedenle geçmişte Kültür Bakanları, böylesine bir kitap sergisinin ayırdayına varmamış görünmeyi yeğlemişlerdir. Kahveci gibi, bakanken de fuarı kaçırmayan istisnalar oldu doğallıkla...

Fikri Sağlar gibi bir bakanın açtığı kitap fuarının, daha doğrusu fuardaki bazı yayınevlerinin, polisler tarafından basılması ve bir bölüm kitaba el konulmak istenmesi, kolay yorumlanacak bir durum değil. Fikri Sağlar'a karşı mı, SHP-DYP koalisyonuna karşı mı bu hareket, belli değil.

Öküz altında buzağı aramayalım haydi ve Kültür Bakanının da altını çizdiği, kaynağına gidelim sorunun. Kaynakta hâlâ bazı yasak yasaları yatıyor. Düşünce özgürlüğünün, Türkiye'de henüz yasal düzeyde sağlanmamış olması yatıyor.

Kitap ve düşünce yasaklayan ceza yasaları olduğu sürece, her zaman bir savcı çıkıp, kitap toplama kararı verebilecek ve bunu uygulatacaktır. Öyleyse, Sağlar'ın da Kültür Bakanı olduğu koalisyonun artık bir an önce, ne gerekirse yapıp, Türkiye'de kitap yasaklayan, düşünce yasaklayan ve kitap toplatılan, kitapları zindana atıran yasaları kaldırması gerekiyor. Çağdaşlığın en baş ölçütü bu.

İyi niyetli bakanlarla, yetkililerle çağdaş olmaya çalışmak yetmiyor. Onlar bin çalışıyorlar, bir kişi çıkıyor sonra, yasal dayanıklı bir yasakla bütün o çabaları boşa çıkarabiliyor. Bunun önünün alınması zorunlu.

2

11. TÜYAP Kitap Fuarının alanı, önceki yıllara göre, ikiye katlandı. Sergi Sarayının daha önce garaj olan bir katı yeniden düzenlenerek fuara eklendi. 10. fuara 143 yayınevi katılmışken, bu kez katılan yayınevi sayısı 230 oldu. Son yıllarda olduğu gibi, bu fuara da Fransa ile Almanya yine katıldı. Ve ilk kez Almanya'dan bir Türk yayınevi TÜYAP'ta kitaplarını sergiledi: Köln'den Önel Yayınevi.

İstanbul'da bir kitap fuarı kendiliğinden güzel bir olay. Bu fuarın, hem de Türkiye'nin özgürlükler açısından dar boğazlardan geçmek zorunda bırakıldığı bir dönemde, aralıksız ve kesintisiz on bir yıldır sürüp gelenekselleşmesi, kitabın ve okumanın bütün dünyada görsel iletişim ortamları karşısında bir varlık savaşımı verdiği bir çağda, kitaplı kültürün geleceği açısından umut veriyor. Özellikle Türkiye'de, okuma sevgisinin okul ve ailede yıllardır verilmediği ve video, televizyon salgınının on kanaldan birden yığınları boğduğu düşünülürse, 11. TÜYAP Kitap Fuarı tünelin sonundaki ışığı nokta biçiminde de olsa gösterdi.

12 Eylül Döneminden sonra kitabın ve yayıncılığın içine sürüklendiği kriz, gerçi aşılmadı, ama yayıncılar bu yılki fuarda bir hareketlenme olduğunu saptadılar. Yıllardır aşağıya inen kitap eğrisinin, artık en düşük noktayı aşarak yükselmeye başladığı görüldü. 1992 yılı bu bakımdan önemli bir yıl.

3

11. TÜYAP Kitap Fuarının başka özellikleri de vardı. Örneğin, onur yazarı Yaşar Kemal'di bu kez. Yaşar Kemal, geçmişte iki kez halkın yazarı olarak seçilmişti fuarı gezen okurlar tarafından ve ödüllendirilmişti. Bu kez onur yazarı seçildi ve ilk kez bir onur yazarı için Atatürk Kültür Merkezi büyük salonunda görkemli bir akşam düzenlendi.

Bin üç yüz kişilik salon, herhalde yaklaşık iki bin kişiyle tıklım tıklım doluydu. Yüzlerce kişi de salona alınamadı. Okurun yazar sevgisi ve yazarıyla bütünleşmesinin güzel bir örneğini yaşadık Kültür Bakanı Fikri Sağlar ve anakent belediye başkanı Nurettin Sözen'in de katıldığı o akşam.

Fuar günlerinde Türkiye Yazarlar Sendikasıyla Goethe Enstitüsü ortaklaşa, iki ülkede çocuk yazını konusunu çeşitli yönleriyle irdelleyen bir semineri gerçekleştirdi.

Bu arada Goethe Enstitüsüyle Metis Çeviri Dergisinin ortaklaşa düzenledikleri çeviri yarışmasının sonuçları da fuar sırasında açıklandı ve ödüller verildi. Yurt dışında yetişen genç kuşaklar açısından bu ödül çarpıcı bir sonuç verdi. Henüz dokuz yaşında Almanya'ya gelmiş, orada okula gitmiş, büyümüş ve yüksek öğrenimini yapmış bir Türk kıza birincilik ödülünü kazandı. Türkiye'ye yönelik ve Almanca'dan Türkçeye yazınsal çeviri dalında yapılan bu yarışmada, Türkiye dışında yetişmiş birisinin hiçbir umarı yoktur, diye düşünürüz hep. Bu düşüncenin

de yersiz ve önyargılı olduğunu, Germersheim’da okuyup, Stuttgart’ta yaşayan genç kızımız kanıtladı.

Zaten yarışmayı da, sürdürümcü olduğu Metis Derisinden öğrenmiş. Türkçe’den Almanca’ya çeviride ödül kazanması doğal da, Almanca’dan Türkçe’ye çeviride Türkiye’den katılan bütün yarışmacıları geçmesi, önyargılarımızı sarsan bir sonuç.

Demek, istenince ve üzerine düşünülünce, Almanya’da ya da Avrupa’nın başka ülkelerinde yetişen genç insanların da, Türkçe’yi pekâlâ öğrenebiliyorlar. Böylesine sevindirici bir örnek karşısında, genç kuşaklarımızın Türkçelerine yönelik bütün tasalarımın birer önyargıdan ibaret olmasını dilerdim.

4

Kitap fuarının her yıl bir konusu vardır. Bu konu üzerine konuşmalar, açık oturumlar yapılır. 11. Kitap fuarının konusu, İstanbul Kitapları - Kitaplarda İstanbul idi. Tarih boyu İstanbul üzerine, özellikle yabancıların yazdıkları kitaplara eğilen konuşmaların yanı sıra, İstanbul’un kentsel, nüfussal gelişmesi, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde İstanbul’un konumu, İstanbul’un geçmiş ve şimdiki yaşamı üzerine birbirinden ilginç konuşmalar yapıldı. Bu konuşmalarla, dün olduğu gibi, bugün de yaşamın hemen her alanında Türkiye’nin yüreğinin İstanbul’da çarptığı bir kez daha ortaya çıktı. Ama özellikle Cumhuriyet döneminde yatırımlar açısından ihmal edilen kent, ellilerden sonra göçlerin yola açtığı nüfuspattalamalarıyla nasıl yapı değiştirdiği de somut bilgi ve verilerle gözler önüne serildi.

11. İstanbul Kitap Fuarının özellikle Almanya-Türkiye ilişkileri açısından bir özelliği daha vardı. Fuarın iki yabancı konuşandan biri ve her halde önemlisi, Almanya P.E.N. Klübü başkanı Gert Heidenreich’tu. Eşiyle birlikte İstanbul’a gelen tanınmış yazar Gert Heidenreich’in “Taş Toplayan Kadın” (Die Steinesammeler) adlı romanı fuar sırasında Simavi Yayınlarında ve benim çevirimle okur karşısına çıktı.

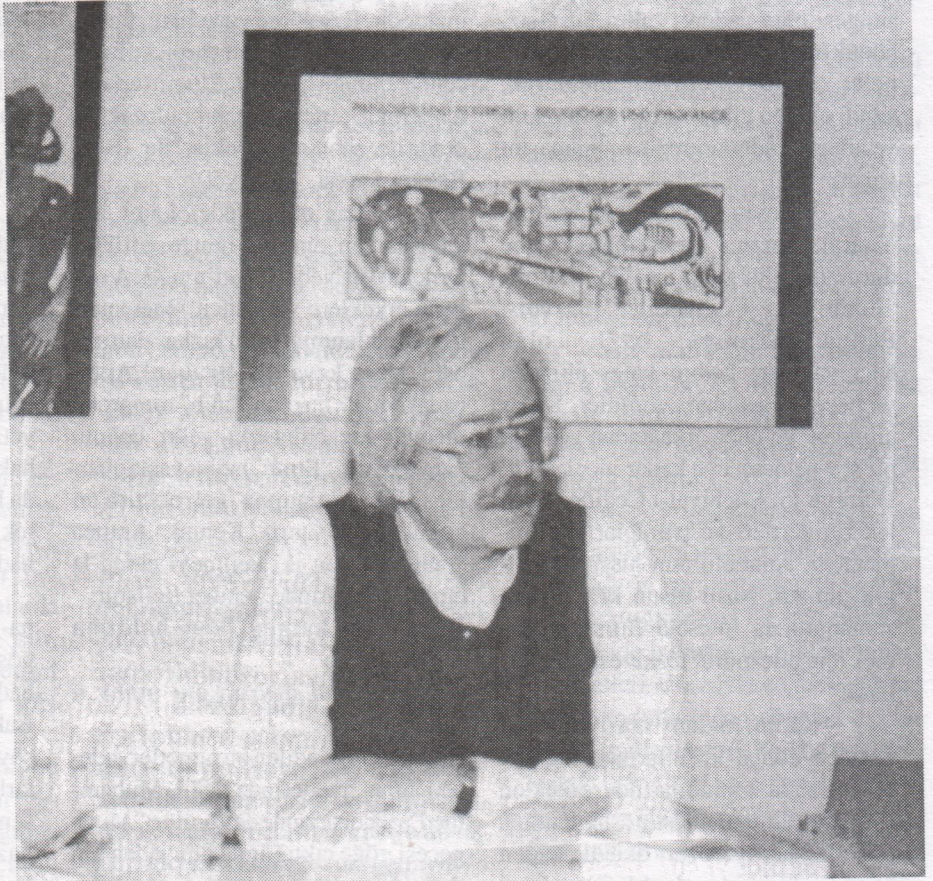
P.E.N. Klübü Başkanı olarak Heidenreich, Türkiye P.E.N. Klübü Başkanı Şükran Kurdakul ile yararlı ve umarım, verimli bir düşünce alış-verişinde bulundu. Onuruna verilen yemekte Türkiye P.E.N. Klübünün çok sayıda üyesiyle tanışma ve konuşma olanağını da buldu.

İki ülkenin P.E.N. klüpleri arasında bundan böyle daha iyi ve sağlıklı bir bilgi alış-verişi, ayrıca uluslararası

toplantılar için Almanya’ya çağrılacak Türk yazarlarının Türkiye P.E.N. Klübü üzerinden çağrılması için görüş birliğine varıldı.

Heidenreich, bütün konuşmalarında özellikle söz özgürlüğü, sansür ve hapisteki yazarlar konularını dile getirdi. Türkiye’de de, bu arada tutukluluk durumu sona ermiş olan Mecit Ünal’ın, Almanya P.E.N. Klübünün bir anlamda “evlatlık” edindiği bir yazar olduğunu belirterek kendisine pasaport verilmesi için Türkiye P.E.N. Klübünün nasıl yardımcı olabileceğini sordu.

Şükran Kurdakul da, böyle bir yazardan haberleri olmadığını, kendilerine hiç başvurmadığını, vurgulayarak, bu kişinin kendilerine başvurması halinde, pasaport alabilmesi için her türlü girişimde bulunacaklarını, söyledi.

Gert Heidenreich’in yaptığı konuşmalarda üzerinde durduğu söz özgürlüğü konusu, Türkiye’de basına da genişçe yansdı. Heidenreich, “Avrupa demokrasilerinde de söz sürekli olarak tehdit altındadır, onun için, demokrasilerde de sözün özgürlüğünü savunmak ve korumak için sürekli uyanık olmak gerekir”, dedi. Savaşların, kitap okumayan generallerin işi olduğunu bildiren Heidenreich, dünya yazarları arasında söz ve düşünce özgürlüğü ve barış için sürekli bir dayanışmanın ve birlikte hareket etmenin gereğini vurguladı.

Sonuç olarak, olumlu ve sevindirici yanları ağır basmakta birlikte, Türkiye’de söz özgürlüğünün hâlâ yasal bir tehdit altında olduğunu bütün dünyaya çarpıcı biçimde gösteren bir kitap fuarı daha geride kaldı.

Türkiye için, kitabın özgürlüğüne tam olarak kavuşup, okurlarıyla özgürce buluşabildiği daha nice güzel fuarlar, dileğiyle noktayı koyuyorum.

İSLAM'DA KADIN

Aydın KARAHASAN

Tevfik Fikret: Elbet sefil olursa kadın alçalar beşer der. Kızkardeşinin ölümüyle uğradığı kişisel acıyı dile getiren "Hemşirem İçin" adlı şiirinde, kadınlığın Doğu-İslam toplumlarında (buradaki Doğu-İslam deyimini coğrafi kavram olarak kullanılmıştır) ezilmesinden duyduğu toplumsal yaranın acısını belirtir.

Doğu despotizminin tipik bir simgesi olan gaddar, zalim, insafsız, hödük bir kocanın elinde kızkardeşinin neler çekmiş olduğunu anlatarak, şimdi olduğu gibi o zamanki mazlum ve arkasız kadınlarımızın savunmasını yapar.

Hüseyin Cahit Yalçın, kadının o sıralar bizim toplumumuzda ne durumda olduğuna şöyle değinir: "Edebiyat-ı Cedideciler (Servet-i Fünun akımına bağlı olan edebiyatçılar) kadını kafes altından ve peçe arkasından gördüler. Kafes altından ve peçe arkasından görülen bir şey ne dereceye kadar incelenir?.. Diyorlar ki; Edebiyat-ı Cedide memleketin dertleri ve ıstıraplarıyla ilgilenmedi. Anadolu'nun hissiyatı ile ilgili olmadı. Nasıl olsun ki?.. Bizim zamanımızda meselâ Bursa'ya gitmek için bile mürur tezkeresi vermezlerdi."

Kadın, oldum olasıya bütün değişen dünya koşullarına rağmen Doğu-İslam toplumlarında erkekten aşağı görülmüş, horlanıp aşağılanmış, soframızdaki yeri sarı öküzümüzden sonra gelmiş, ancak erkeğin cinsel tatmin aracı olarak ele alınmıştır. Kitabın emriyle dövülmeğe bile layık görülmüş bir varlıktır. Nisa Suresi'nin 38. Ayeti şöyle der: "Erkekler kadınların bakıcılarıdır, çünkü Allah onları kadınlardan üstün etmiştir; çünkü onlar mallarıyla kadınları geçindirirler. İyi kadınlar itaat ederler; Allah'ın korumasını buyurduğunu onlar da kocaları yanlarında değilken korurlar. Dikbaşlılıklarından korktuğunuz kadınlara öğüt yerin, onları yataklarında yalnız bırakın, dövün; fakat itaat ettikleri zaman onlara karşı bahane aramayın."

Ayete göre kadın erkeğe sadece itaat etmesi gereken, onun cinsel

arzularını karşılayan bir varlıktır.

Yeryüzündeki dinlerin tarihine ilgi duyan aydınlanmış kafalar, o dinlerin kutsal diye bilinen kitaplarının sayfalarına zaman zaman bir göz atıp içeriğini akıl süzgecinden geçirmeği zevkli bir iş edinirler. Müslümanların temel kitabı olan Kuran okunmaya başlandığında hemen farkedilir ki, ayetlerin çoğu hep erkeklere hitap etmektedir. Erkeklere vad edilen nimetler içinde en çekici, en çarpıcı olanın cennet olduğu görülür. Mümin erkekler "Orada tertemiz kızlar bulacaklar, orada her zaman kalacaklar" dır. (Bkz. Bakara Suresi, 23. Ayet)

Kuran'ın bu ifade biçimi hemen hemen tüm içeriğinde görülür. Örneğin En Nebe Suresi'nin 33. Ayeti gene erkeklere vad edilen "Memeleri tomurcuklanmış akran kızlar" dan söz eder. (...ve keva'ibe etraben) Arapçada ayın ile yazılan "kâib" tomurcuk memeli kız anlamına gelir; çoğulu "kevâib" dir. "Etrab" ise bir yaşta olanlar, akran anlamına gelen "ürb" in çoğuludur. Namık Kemal, Arapça çoğul olan bu iki kelimeyi akran'la etrab'ı bir şiirinde beraber kullanır:

**Hep şaşıp kalmış iken bahtıma akran, etrab
Akıbet eyledi devran anı mahv ü turab.**

Erkeklere vadedilen bu nimetler sadece Kuran ayetlerinde değil, Muhammed'in hadislerinde de görülür: "Miraç gecesi göğe çıktığımda dünyadan bin defa daha büyük nurdan bir şehir gördüm... İçinde sayısız derecede karyolalar bulunuyordu. Her karyola, üzerinde huri kızları yatan nurdan döşeklerle örtülmüştü. Kızlar o kadar parlaktı ki, bir parmaklarının saçtığı ışık bile dünyadaki ay ve güneş ışığını basturabilirdi." (Dürretil Vaizin, Osman Ermiş, Aydın Yayınevi C.I, ikinci baskı, s. 121)

El Vakıa Suresi'nin 24. Ayeti de mümin erkeklere şunları vadediyor: "Onlara îri gözlü huriler var ki, sedef içindeki incilere benzerler." Adı geçen surenin 32. ayetinden 36. ya kadar olanını okumağa devam edelim: "Tükenmiyen ve yasak olmıyan yüksek döşeklerde rahatlanırlar. Mu-

hakkak ki biz onları yepyeni bir yaradılıştaki yarattık. Kızıoğlan kız yarattık. Eşlerine âşık ve onlara yaşıt kıldık."

Bu vaadlerde dikkat edilirse gözden kaçmıyan özellik şudur ki, cennet yalnızca erkekler için hazırlanmış; kadınlara verilmesi düşünülen bir ödül konmamıştır. Gerçi Tûr Suresi'nin 24. Ayeti cennetteki delikanlı hizmetçiler anlamına gelen "İnci gibi gılmanlar" dan söz ederse de bu oğlanlar kadınlar için olmayıp cennetliklerin her türlü hizmetlerini görmekle yükümlü, cinsel arzularını da karşılamakla görevli nedimlerdir.

İslamcılar, İslam'dan önce kadının yalnız Arabistan'da değil bütün dünyada hiçbir hakka sahip olmadığını, Arabistan'da kız doğan çocukların diri diri çölde kuma gömüldüklerini, mağdur olan kadının İslam'ın inkılabıyla imdadına yetiştiği, ona zamanına göre büyük haklar verdiği yalanını yayar. İslam'da kadının müstesna yeri vardır diyerek kadını açıkça aşağılayan ayet ve hadisleri te'vil etmeğe çalışır.

Şimdi ileri sürülen bu müstesna yerin neler olduğunu yukarıda gösterilenlerden başka gene ayet ve hadislere dayanarak bir bir görelim: Bakara Suresi'nin 223. Ayeti aynen şöyle der: "Kadınlar sizin ekilecek tarlalarımızdır. Tarlalarımızı nasıl isterseniz ekin, nefsiniz için de önceden hazırlıklı bulunun..." (Nisâüküm hasrûn leküm fe'tûenna...) Nisa'nın kadın demek olduğunu, bırakın Arapça bilmeyi, eski şiirimize bir parça merakı olanlar da bilir. Bugünün jinekologları dünün "nisaiye mütchassısları" idiler. "Hars" Arapçada ekilecek tarla demektir. Kültürün karşılığı da Osmanlıcada bu yüzden "hars" olarak kullanılırdı. Türkçede "medeniyet" (civilisaation) sözcüğünün "uygarlık" diye bir karşılığı olduğu halde "hars"ın (culture) bir karşılığı yoktur. Kültür ve medeniyet kavramları üzerinde uzun uzun duran Ziya Gökalp eski Türklerin "hars"ını araştırırken bu kavrama Türkçe bir karşılık bulamadığından yakınıdır. Daha sonraları Nurullah Ataç

yazılarında kültür yerine “ekin” derse de bu sözcük “uygar” sözcüğü kadar tutmaz. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak tartışmalarında “uygar” sözcüğü bol bol kullanılırken “çağdaş ekin düzeyi” demeğe dilimiz de kulağımız da pek alışmamıştır. Öyle dersek tarladaki ürünün rekoltesi anlaşılabilir.

Bizim dilimizi, kültürümüzü, düşünce yapımızı, çoğu davranış biçimlerimizi Doğu-İslam kültürü belirler. Tanzimat aydınlarından Mustafa Kemal’e kadar çağdaş bir dünya görüşü getirme savaşı sonuç vermemiş, çağdaşlık bir türlü rayına oturtulamamıştır. Kadınıımızı da erkeğimizi de bu kültür biçimi öylesine biçimlendirmiştir ki, kocasından dayak yiyen bir kadını kurtarmak isteyen birine kadının kocasından çok kadının kendisi karşı kor. Kocasını değil midir? Döver de, sever de...

“Saçı uzun aklı kısa, elinin hamuru ile erkek işine karışmak” gibi kadını aşağılayıcı deyimler yanında bir kadını övmek için de “erkek karı”, erkeği yermek için de “karı gibi erkek” deymi sık sık kullanılır bizim gibi İslam toplumlarında.

Kadınlarına mümtaz bir yer verdiği ileri sürülen bir dinin egemen olduğu toplumda erkekleri yüceltici, kadınları aşağılayıcı bu kadar bol deyim olmaz. Bizim gibi toplumlarda verilen söz bile “erkek sözü”dür. Verilen söz elde olmıyan bir engel nedeniyle tutulamamışsa “karı gibi kaytarılmıştır.”

Ayet ve hadisler kadını bu kadar aşağılayıp erkeği o kadar yüceltmeseydi bir dilin söz dağarcığında kadını aşağılayıcı bu kadar bol deyimler olmazdı. Bakara Suresi’nin 228. Ayeti erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu açık açık söyler. Mirasta, tanıklıkta, toplum yaşamında kadını hep yarım insan olarak görür. Gene aynı surenin 230. Ayeti hülle’yi kadınlara zorunlu kılar. Allah’ın erkekleri kadınlardan üstün ettiğini kaydeden Nisa Suresi’nin 38. Ayeti: “çünkü”, der, “onlar mallarıyla kadınları geçindirirler”. Ne gariptir ki, mallarıyla kadınların geçindirildiğini ileri süren bu ayetin habercisi kadının malıyla geçinmiş, karısının ölümünden sonra ondan kalan mirasla ekonomik bağımsızlığına kavuşmuş, ortaya attığı dinin yayılması mücadelesinde bu ekonomik gücün büyük payı

olmuştur. Ved Duha Suresi’nin 8. Ayeti şöyle der: “Seni (Rabbin) fakir bulup da (Hatice’nin malıyla) zenginleştirmedim mi?”

Muhammed, karısı Hatice’nin sağlığında onun malıyla geçindiği için başka bir kadınla ilişki kurmamıştı. Muhtemeldir ki, Hatice bu konuda ona göz açtırmıyordu. Hatice’nin ölümüyle onun mirasına konduktan sonra kurduğu resmi haremde tam on bir adet nikahladığı karısı vardı. Cariyelerinin adedi ise bu sayının dışındadır. Evliliklerini de Ahzab Suresi’nin 49. Ayeti düzenlemektedir: “Ey peygamber, ücretlerini ödediğin eşlerini, Allah’ın senin eline geçirttiği cariyeleri, seninle beraber göçen amca kızlarını, hala kızlarını, dayı kızlarını, teyze kızlarını sana helâl kıldık. Bir de inanan bir kadın kendini isteyerek teslim eder ve peygamber de isteyerek bunu nikahla almak isterse bu yalnız senin için helaldir, başkalarına değil.” Görüyor musunuz peygambeliğin imtiyazlarını? Kendine helal kıldığını başkasına haram ediyor. Aynı surenin 51. Ayeti iste şöyle der: “Bunlardan dilediğini bırakır, dilediğini alırsın, uzaklaştırdığını tekrar almanda bir vebal yoktur.” 52. Ayet ise şöyle devam ediyor: “Bundan sonra kadın almak veya başka biriyle değiştirmek, güzelliği seni çekse bile sana helal değildir, yalnız malın olan cariyeler başka...”

Dikkat ediyor musunuz? Cariyelere bir sınır koyduğu yok. Onlardan istediğin kadar alabilirsin. Abbasi halifesi Mütevekkil bu ayete dayanarak sarayına dört bin cariye almış, tarihi kaynaklara göre dört biniyle de yatmıştı. Osmanlı halifelerinden Üçüncü Murat’ın beş yüzün üstündeki cariyelerinden yüz otuz çocuğu olmuştu. Öyle oldu ki, Topkapı sarayında elli beşik bir günde salandı.

İslamcılar peygamberin kadına bu kadar düşkün olmasını tanrının ona özel bir cinsel kudret verdiği inandıklarından ileri geldiğini söylemektedirler.

Muhammed’in Zeynep’le evlenme olayı da hayli dedikodulara sebep olmuştur. Zeynep, Muhammed’in evlatlığı Zeyd Bin Haris’in karısıdır. Kadın peygamberin gelini sayılır. Peygamber bir gün onu evde yarı çıplak denecek bir giysiyle gö-

rünce dayanamayıp: “Ya kalpleri altüst eden Allah!” diyerek içini çeker. Kadın olayı kocasına anlatır. Zeyd karısını boşar, Muhammed de onunla evlenir. Bu da büyük bir dedikoduya sebep olur. Derken Ahzab Suresi’nin 37. Ayeti imdada yetişir: “Hani sen Allah’ın nimet verdiği, senin de nimet verdiğin kimseye eşini tut ve Allah’tan sakın diyordun. İnsanlardan korkuyordun, halbuki korkulmağa değer olan Allah idi. Sonunda Zeyd ilişkisini kesince o kadını sana eş ettik ki, kendine oğul edindiklerinin ayrıldıkları eşlerini almakta müminler için bir suç görülmesin. Allah’ın emri yerine gelmiş oldu.”

Doğaldır ki, bu kadar çok karılı bir evlilik (taaddüdü zevcad) kurumunda eşler arası hır-gür çıkmaması mümkün değildi. Nisa Suresi’nin 128. Ayeti peygamberlerin karıları arasındaki bu hır-gürü açıkça teyid etmektedir: “Kadınlar arasında ne kadar gayret etseniz adalette muamele etmeyi başaramazsınız...”

Bir zamanlar Süleymaniye Camii başıamlığı yapmış olup da müthiş yankılar uyandıran İslam’a Göre Cinsel Hayat kitabının yazarı Ali Rıza Demircan adı geçen eserin II. cildi 291. sayfasında hadislere dayanarak şunları yazıyor: “Cennete gireceklerin her biri Allah’ın kendisi için yarattığı yetmiş iki zevce ile cinsel ilişkide bulunacağı gibi imamları ve amelleri sebebiyle cennete girmiş dünya kadınlarından olan iki eşi ile ilişkide bulunacaktır. Kişi bu eşlerden birinin yanında iken ne o eşinden, ne de eşi kendisinden bıkkınlık duyar. Her yaklaşmasında ise eşini bakire bulur. Böyleyken cinsel organı sönmeyiz. Eşi de sızı duymaz. Dünyada üç veya daha fazla erkekle evlenmiş kadınların kendileri yanısıra kocaları da cennete girerlerse, o kadınlara seçim hakkı verilecektir. Onlar da dünyadaki eşlerinden ahlâki en güzel olanı seçeceklerdir. Dünya ve ahrette erkekler için taaddüdü zevcad (çok karılılık) varsa da, ne dünyada ne cennette kadınlara taaddüdü rical (birden fazla koca) yoktur.”

Her ne kadar bu dünyada gözleri açık olduğu halde bir yığın kör, bir o kadar sersem varsa da şair gene de boşuna dememiş:

Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın? diye...

SÖZCÜKLER VE YAŞAM

Sennur SEZER

Genç bir arkadaşım var. Gurbetçilerde "ikinci kuşak" diye anılanlardan. Türkiye'den bir gençle evlendi. Eşi, Batı'ya göçtü. Dil problemi doğdu. Geçenlerde telefonda, eşinin dil problemini tartışırken söylediği cümle, bir türlü yakamı bırakmıyor. " Bu dilde, Türkçe'de olmayan kavramlar, sözcükler var. Onları kendi kendine bulması anlaması gerekli. Ben yardımcı olamıyorum."

Gerçekten Türkçemiz, yabancı dillerden daha mı yoksul? Almanca ya da Duch (Flamanca) bizim dilimizde karşılığı olmayan sözcükleri mi içeriyor? Yoksa bizim yaşamımızda eksik olan kavramlar mı var Batıda'da? Bir Türk o kavramları karşılayan sözcüklerin Türkçesini düşünemiyor mu? Günlerdir, bu sorunun ardındayım.

Önce, doğrusu bizim toplumsal örgümüzde önemli yeri olduğu için Almanya'ya ilk gelen gurbetçileri düşündüm. "Ücretli izin" kavramını Türkiye'de yaşamadan giden bu işçilerimiz "ücretli izin" ya da "izin" yerine "urlaub" demeyi seçmişlerdi. Belki de Türkiyeli gurbetçilerin yurtdışındaki dillerine takılan bunca yabancı sözcük, Türkiye'de yaşamakta olsa da onların yaşama alanına girmemiş kavram ya da durumların sözcüsü olamaz mıydı? Dahası, bir kavram ya da durum bir ülkede ancak geniş kalabalıklarla yaşandığında dilde karşılığını buluyordu. Grev sözcüğünün yerine Dağlarca'nın (üstelik bir şiirle) önerdiği "iş bırakımı"nın tutmayı, grevin yaygın bir eylem olmayışından değil miydi? Kırsal bölgelerin insanları, kentleşmenin sorun ve kavramlarını gurbette öğrenmişlerse, bu sorunları almanca, fransızca, flamanca sözcüklerle dile getiriyorlarsa, nasıl kınanırlardı.

Bir ülkenin gurbetçisi ol-

mak yine de anlaşılır bir sorun. Bir de Türkçenin gurbetçisi olmak var.

SANATIN SORUNLARI VE SÖZCÜKLERİ

Bir bakışa göre çok şiir yazan, sanata ve sanatçıya meraklı bir ulusuz. Bizde hemen herkes "gençliğinde şair". Olgunluğun gerçekçiliğinin ölçüsü ise "şiir okumamak". Bu sözler hemen Eray Canberk'in yazdıklarını hatırlatıyor: " bir zamanlar ben de şiir yazmıştım" diyenlerden daha tehlikelisi " Ben artık şiir okumuyorum" diyenlerdir.

Biliyorum, şiir bunca önemli mi diyeceksiniz. Nedir ki şiir? Hatta biraz alaya vurup "o kadar önemli bir şey olsaydı Batı da her gün şiir toplantıları yapırdı" da diyebilirsiniz. Haklısınız. Tüketim toplumlarında şiirin yeri az. Belki de yok. Çünkü şiir "meta" değil. Edebiyatta, eğlencelik olmaya zorlanabilen tek tür roman (bazan da tiyatro). Ama şiir ve öykü "sanat" olma niteliğini koruyup, meta olmamakta direniyorlar. Bu yüzden, üçüncü dünya ülkelerini sınırları içine çekiliyorlar yavaş yavaş. Batı, roman ve öykü yerine, "anlatı" diye adlandırılan edebi metinleri yerleştirmeye çalışıyor, "çoksatan"ların yerine.

Bizde, kavram kargaşasının, yanlış tanımlamanın en çok yaşandığı yer, sanat çevresi. Sanatın saygınlığı, piyasa şarkıcısının "sanatçı", şarkı sözü yazarının "şair", röportajcının gazetecinin "yazar" diye adlandırılması, kullanılmasıyla azaldı. Ben bile sanatçı deyince, televizyonda boy gösteren bıyıklı, yakışıklı türkücülerle, yarı soyunuk şarkıcıları hatırlıyorum. Oysa eskiden, giyim kuşamdan yana yoksul, değerden yana zengin ressamlar, heykelticiler gelirdi aklıma. Yazar denilen insana "hangi gazetedede yazıyorsunuz" deyip, atlatma haber ulaştırmak, aklıma bile gelmezdi.

ŞİİR DENİLİNCE

Biliyorum, Batılı için yazarla gazeteciyi birbirine karıştırmak diye bir sorun yok. (Söz aramızda benim gazetecilere bir düşmanlığım da yok). Türkiyemize, çoksatarlık bir erdem olarak girilberi, edebiyat bir boş vakit işi gibi görünmeye başladı. Biraz lüzumsuz bir ukalalık. Resim ve heykel sanatı da öyle. Eğer bir tablo alınacaksa, mutlak ilerde (ya da şimdi) kaç para edeceği hesaplanmalı. Öyle gönlünüzün sevdiği, gözünüzün kestiği bir tabloyu alıp duvarınıza asamazsınız. Hiç olmazsa alacağınız tablonun ressamı için, dedikodu sayfalarında birşeyler yazılmalı. Oysa insanın bir yanındır güzelduyu (estetik) sanat bir gereksinmeye yanıt verir. Şiir okumayan, roman okumayan, resim, film, oyun seyretmeyen ama çok para kazanan insanın yoksulluğu ve umutsuzluğu hiç bir şeyle karşılanamaz.

Yarışmalarına üç binin üstünde dosyanın katıldığı bir ülkede, şiir kitapları iki binden az satıyorsa, biraz düşünmek zorunda değil miyiz, "okumadan mı yazıyor, amatörler" diye.

Peki yarışmalara bu ilgi neden? Ödüllerin parası mı çekiyor bunca kalabalığı? Yoksa yarışma kazanılarak "şair, öykücü, yazar" olunur mu sayılıyor? Bir de varki, resim yarışmalarındaki kimi kuralları, edebiyat yarışmalarına koyamıyorsunuz. Görünürde yazarlığın şairliğin okulu yok. Katılım için ne diploma isteyebilirsiniz, ne belge. Ülkemizde yabancı yazarlık ya da şairlik okullarından diplomalı topu topu iki kişi var: Ahmet Say ile Lale Müldür. Onlara da diplomaları, bunca alaylı arasında bir ayrıcalık sağlamadı. Oyuncularımızın bile bir kısmı alaylı iken nasıl başka türlü beklenir ki (Ama bir takım kaynaklara göre, İngiltere'de Basın - yayın tipi yüksek okul pek

yokmuş galiba. Orada gazeteciler "çekirdekten yetiştirmiş".)

ŞİİR OKULU KİTAPLAR

Ben şiirin, öykünün okulu yok dedim değil mi? Bağışlayın. Şiirin bina olarak okulu yok. Yoksa her şiir kitabı bir okuldur. Şiirin dışındaki pek çok kitap da, yazar olmak (ya da iyi okur olmak) isteyen herkes için bir okuldur. Örnekleylim isterseniz. Özellikle son günlerin kitaplarından:

Şiir ve Şair Üzerine Aykırı Düşünceler / Eray Canberk / Sarmal Yayınları,

Gerçekçi Düşünce, Gerçekçi Sanat / Afşar Timuçin / İnsancıl Yayınları Ekmek / Cengiz Gündoğdu / İnsancıl Yayınları Yiten Söz / Melih Cevdet Anday / Adam Yayınları

Dikkat ettiyseniz bu kitapların arasında şiir kitabı yok. Yani şiir kitabı yayınlanmadığından değil, günümüzde moda bir görüş yüzünden. Bir şairin, bir yazarın adını anmaya görün hemen burun kıvrıyorlar: Biz onu biliyoruz, yeni kim var. Sanırsınız şair ya da yazarlar "şanoya çıkan dansözler"miş de, "daha körpe daha az yıpranmış" yüzler vücutlar aranıyor...(Hoş bu görüş kaliteli gazinolarda değil, köhne barlarda geçerlidir ya neyse)

Şiir kitabı olarak İlhan Berk'in üçüncü baskısını yapan Kül adlı kitabını, Melisa Gürpınar'ın Çocukluğum ve Ölümüm'ünü Muazzez Menemencioglu'nun Toplu Şiirlerinin 3. Cildi Kızıma Mektupları'nı, Eray Canberk'in Eskiymiş Yalnızlığa'sını, Süreyya Berfe'nin Şiir Çalışmaları'nı ana-bilirdim. Dahası da var. Bir başka yazıya kalsın. Bu seferlik düz yazılardan, denemelerden söz edelim.

YENİ KİTAPLAR,

YENİ DÜNYALAR

Her kitap bir dünyadır. Melih Cevdet Anday'ın denemeleri Yiten Söz'ü okuduğunuzda bunu daha iyi anlayacaksınız. Dilimizin bu önemli ozanı, düzyazının da bir ustasıdır çünkü. Yazımın başından tartışmaya çalıştığım dil konusuna değinen bir denemesinde Me-

lih Cevdet, bizim yabancı dillere hayranlığımızı, Arapça'dan aldığımız sözcükler yönünden irdeliyor. Arapçadan aldığımız sözcükleri de anlamlarının dışında kullandığımızı söyleyip örnekliyor: Araplar "mektepe" sözünden "büro"yu, "masraf" sözünden de "banka"yı anlıyorlar. Demek biz bir Arap'a en küçük oğlumuzun bu yıl mektebe başladığını söylersek, adamcağız, okuma yazma bilmeyen bir çocuğun hangi büroda çalışabileceğini düşünüp duraklar. "Çok masrafım oldu" sözüne ise ne anlam vereceğini bilemez, belki de bizi, bir çok bankası olan eski bir zengin sanır", Anday, dilimizi beğenmeyip Arapça sözcüklerle karşılamamızı, biraz alaycı bir örnek vererek vurguluyor. Libyadan bir kutu aspirin getirmiş bir arkadaşı. Hani şu suya atılınca köpürenlerden. Arapçası "fevvar" yani "fevaran eden" aspirinmiş. Peki biz adam kızıp köpürdü yerine neden feveran etti demeyi daha ince, daha uygar buluyoruz acaba. Yoksa bundan sonra, biraz da batılı olmak için "efevarsanlığa gerek yok" mu diyeceğiz.

Melih Cevdet Anday, sanat, dil kent, yaşam konusundaki denemeleriyle sizi düşünmeye çağırıyor.

Eray Canberk, incelikli, özenli bir ozandır. Şiir üstüne yazdıklarını Şiir ve Şair Üzerine Aykırı Düşünceler adlı kitabında toplamış. Kitabı adını veren bölümde, yarı şakacı değinmeler, ön-sözler yargılar yer alıyor. Bu "aykırı düşünceler" den bir iki örnek verelim:

-Şair olmak kolay da şiir yazmak zor (ya da şiir yazmak kolay da şair olmak zor)

-Şiir para getirmez. Ama bu yargı şiirin para etmediğini göstermez.

-Bir şiir düşünün...Sözcükler yerli yerinde, imgeler özgün, çağrışımlar zengin, deyiş kusursuz... Ama şiir değil.. Nedir bu şiirde eksik olan? Şairin kişiliği.

Cengiz Gündoğdu, oyun yazarı ve eleştirmen. Denemelerinde hep tartışıyor. Son yıllarda, özellikle kurucusu olduğu İnsancıl dergisinde sanatta star sistemi konusunu tartıştı. Bu konuyu

merak ediyorsanız, Gündoğdu'yu okumalısınız. İnsanla ilgili sanatın tükendiğine, modasının geçtiğine inanıyorsanız da mutlaka Emek'i almalısınız.

Ben sanatta Star sistemi yazısının ilk cümlelerini alıntılıyorum (gerisi size kalmış): "Türkiye`de başyapıtlar çoğalıyor. Eskiden de başyapıt vardı. Ama bu kadar değil. Eskiden filanca yazarın başyapıtı denirdi. Şimdi, romanın, tiyatronun, eleştirinin sinemanın başyapıtı deniyor."

Afşar Timuçin, şair, felsefeci ve incelemeci olarak tanınır. Gerçekçi Düşünce Gerçekçi Sanat başlıklı denemeler toplamında, estetik ve sanat sorunlarını irdeliyor. Felsefedeki akademik sanını (profesör) kullanmadan, akıcı, alçakgönüllü bir dille tartışıyor. "Her şair şiirinde gereç olarak sözü kullanır. Şiirde genel olan, en genel olan şey şiirin sözlü söylem olmasıdır. Söze bağımlılık ya da dile bağımlılık mantığa bağımlılığı zorunlu kılar. Dilin mantığı vardır ya da dil ilişkileri mantık düzenine göre kurulmuştur. Hangi mantık bu? Bu mantık bütün insanların ortak düşünme biçimini ortaya koyar, ancak şiirde her şey gibi o da özelleşir. Şair gündelik dili kullanmadığı gibi geçerli mantığı da kullanmayacaktır. Buna göre herkesin sanatı ayrı bir yola girer". İşte size okuyup tartışmak için bir iki kitap. Bir de şiir kitabı, kendi kendisiyle tartışan: Kül (İlhan Berk) İşte bir iki dize, gelecek yazıya kadar tartışın diye:

Kardeş, akan suyuz biz, sapız çiçeğe.

Tutan elinden bir karış otların

Sesler koyan bir ormanın hazırlanışına

Bir ormanın, sessizce taşımış acıyı

Acının tarihinde - artık bizim de tarihimiz olan -

Ve gelmiş yeryüzüyle yüz yüze.

Onun için sevinciyiz biz ipeğin, işleyen günün

"Ve kalan onun için yalnız ölümdür ağzı kapalı".

MARIA VE JOSEPH, MERYEM İLE YUSUF OLURSA..

Gert OTTO

Refah ve zenginliğin birçok Avrupa ülkesinde hüküm sürdüğü zamanlardı. İnsanlar, kendilerine daha çok para getirecek, refahlarını daha da arttıracak işlerle meşguldüler.

Bunlardan bazılarının en büyük zevki, insanlardan daha çok sevdikleri arabalarına kurulup uzak ülkeleri dolaşmaktı. Kimi arabalarıyla, kimi de uçaklarla o ülkelerin bitmeyen güneşinde esmerleşip dönüyorlardı. İstedikleri herşeyi alabiliyorlardı. Suni güneş ışınlarını bile... Ama Allah'ın güneşi daima ve ancak onun istediği yerde ışıldıyordu. O zamana dek, dünyanın en zengin, en güçlü insanının bile gücü güneşi söndürmeye yetmemişti. Güneşin tatlı sıcaklığını yaydığı ve denizin, göğsünde yıkanmaya insanları çağırdığı yerlerde, turistlerin zenginliğini imrenme duygularıyla seyreden fakir insanlar da yaşıyordu.

Bir gün geldi, bu zengin insanlar, o yoksul insanlara yardım etmeyi akıl ettiler. Ama öyle ki, bunda kendilerinin de çıkarları olacaktı. İşleri başlarından aşkını ve ülkelerindeki refah gün geçtikçe artıyordu. Bu düşüncelerle o yoksul insanlara dediler ki, "Sizin bol vaktiniz var, oysa işiniz ve paranız yok... Bizim vaktimiz az, ama ülkemizde iş ve para çok! O halde bize gelin. İyi para veririz.."

Derken bir gün geldi, o yoksul insanlar, kadınlarıyla o zengin ülkelere çalışmaya gittiler. Sözün kısası, aileleriyle insan onuruna yaraşır biçimde yaşayabilmek için yurtlarını terkettiler. Kahramanımız Yusuf da Doğu'dan Batı'ya gitmeye, orada çalışmaya karar verdi. Yusuf, Efes'in yakın köylerinin birinden Meryem'i seviyordu. İki genç, evlenip yuva kuracaklardı. Hazret-i İsa'nın, Efes'in bir tepesindeki annesi Maria'ya köylüler saygı duydukları için de Meryem'le Yusuf'a, bazan Joseph ve Maria diyorlardı.

Yusuf, çalışkan bir marangoz ustasıydı. Ne kadar işçi olursa olsun bana mısın demezdi. Herkesin paydos ettiği zamanlar saatine bile bakmazdı. Bu sayede, gittiği kuzey ülkesinde hemen iş bulabilmişti. Geldiği ülkenin dilini çat pat öğrendiği için de patrona kendini sevdirmişti.

Yusuf, yeterli parayı kazanınca küçük bir daire kiraladı ve Meryem'i alıp getirmek için ülkesine gitti.

Çalıştığı ülkenin iklimi soğuk bir iklimdi. Güneş çok seyrek çıkıyor; sık sık yağmur yağıyordu. O kadar mı ya?.. İnsanlarının yürekleri de soğuk ve kapanıktı. Onlardan gördükleri muamele, kendi ülkelerine gelen yabancılara asla reva görülmezdi.

Meryem'le Yusuf, - ya da buldukları ülkede çağrıldıkları gibi Maria ile Joseph -, birbirlerini seviyorlardı. Küçük ve mütevazı yuvalarında başbaşa mutluydular. Meryem, artık karnında bir bebek taşıdığını hissetmeye başlamıştı. Ama o, çocuğunun gurbette dünyaya gelmesini pek istemiyordu. Kız mı, oğlan mı olurdu,

önemli miydi? Erkek olursa adını İsa koyacaklardı.

Bir sabah Meryem'le Yusuf mutluluk dolu yuvalarında oturmuşlar; doğacak yavrularının yatağını nereye koyacaklarını düşünüyorlardı. Yusuf, bebek yatağını henüz getirmişti. Meşeden yapılmış, güzel bir yataktı bu... Usta marangoz elinden çıkmış... Kendisi marangoz olduğu için bu işten anlıyordu.

Bir gün Yusuf işine giderken, yol kenarına yığılmış bazı ev eşyası arasında görmüştü yatağı. Bulunduğu ülkenin insanları, sık sık böyle güzel ve bazan da âdeta yeni ev eşyası vesaireyi yol üzerine bırakıveriyorlardı. Artık hoşlarına gitmeyen bir şey oldu mu, "çöpe!" diyip kapı önüne yığıldıkları sık sık görülen şeylerdi.

Meryem, sobanın üstünde su ısıtmıştı. Kullanılmış çocuk yatağını iyice bir sabunlamak istiyordu. O ara kapı vuruldu. Yusuf hemen açmaya gitti. Postacıydı gelen. Elindeki mavi zarfa bakarak, "Yusuf Bülbül siz misiniz?" diye sordu. Yusuf'un baş işaretini üzerine, postacı eliyle imzalar gibi yaparak, imzalaması için Yusuf'a bir kağıt uzattı.

Yusuf, postacıyı içeri almak istedi. Dışarıda hava soğuk olduğu için Meryem ona henüz demlediği çaydan vermek istiyordu. Noel'den önceki günlerdi. Mevsimin ilk karı düşmeye başlamıştı. Postacı, acelesi olduğu için özür diledi. Yusuf, pusulayı imzalayınca "Aufwiedersehen" dedi ve gitti. O ülkede zaten herkesin acelesi yok muydu?

Kâğıtta birşeyler yazılıydı ama Yusuf ne olduğunu nereden bildi? Çok heyecanlanmıştı. Aklına neler gelmiyordu. Ülkesinden gelenlerin birçoğu, pek anlayamadıkları nedenlerle geri gönderilmişlerdi. Postacının 'Wiedersehen' dediği an Yusuf o denli şaşırılmış durumdaydı ki, Türkçe "güle güle" deyiverdi. Anadolu'da da geride kalanlar öyle demezler miydi?

Yusuf'un bembeyaz kesildiğini Meryem farketmişti. Kocasının zarfı açmış, içinde ne olduğunu anlamaya çalışıyordu. "Yabancılar Dairesi" başlığını anlamıştı. "Geri dönme" anlamına gelen "zurück" kelimesini de... Onun hemen arkasından gelen 31.12.1983 tarihine gelince kalbi duracak gibi oldu. Karısına endişeli gözlerle baktı. Genç kadın, tam o günlerde doğum yapmaya hazırlanıyordu. Ne kadar da sevinmişlerdi. Zamanı da tam denk gelmişti. Buldukları ülkede, Hristiyanların, Tanrıları İsa'nın doğumunu kutlayacakları günlerdi.

Genç adam, karısının cevap bekleyen gözlerine baktı. "Gidip Hans'a bir sorayım" dedi. Hans, Yusuf'un arkadaşıydı. İlk okuyuşta Hans da mektubu pek anlamamıştı. Mektubun bazı kısımlarını tekrar okumak gerektiğini duydu. "Bizde buna kalem efendisi, yani memur lisanslı derler" diye mırıldandı. Sonra Yusuf'a döndü: "Amt'tan sizin eve hiç gelen oldu mu?" "Evet", dedi Yusuf, elinde metre ile birileri gelmişti. Odanın büyüklüğünü ölçtü-

ler...”

Hans, elindeki mektubu sallayarak, “Şimdi de yazı ile bildiriyorlar. Sizin daire çok küçükmüş; buradaki şartlara uymuyormuş. Bir de çocuk olursa büsbütün imkânsız... Ya gidip kendine başka bir daire arayacaksın, ya da ay sonunda ülkeyi terkedeceksin”.

Yusuf bundan hiçbir şey anlamamıştı. Oysa aynı büyüklükteki karşı dairede iki çocuklu bir Alman ailesi oturuyordu. “Sen mektubu bana bırak dedi Hans, belki birşeyler yapabiliriz.”

Yusuf, içeri girerken, daima yaptığı gibi pabuçlarını çıkarmıştı. Yavaşça kapıya yürüdü. Eğilip pabuçlarını eline aldı. Düşünceliydi. Nerdeyse sokağa çoraplarıyla çıkacaktı.

Hans, tekrar odaya döndüğünde, gözü mumların yandığı Noel piramidine takıldı. Erzgebirge’den gelirken getirmişti. Hazreti İsa’nın doğumunu imgeleyen o ünlü ahır sahnesi işte gözünün önündeydi. “Meryem’le Yusuf” diye mırıldandı Hans. Ve o anda aklına ne geldiyse eline hemen bir kalem ve kâğıt aldı. Şu Noel öyküsünü yazmaya başladı:

Vaktin birinde,
Yabancılar Dairesi’nden bir emir geldi,
Bütün yabancı işçiler sayılsın diye...
İlk kez yapılmıyordu bu
Ve sayım yapıldığı tarihte
Ülkede ekonomik kriz vardı.
Yasalara göre,
Oturduğu yer yeterince geniş olmayan her yabancı,
Ülkesine dönecekti;
Mavi mektubu alan Efesli Yusuf
Ve meşru karısı Meryem gibi.
Hâmileydi Meryem,
Ama oturdukları yer,
Sadece 32,61 metre kareydi diye,
Dâru dünyada başlarını sokacakları yer olmayacaktı.

Hans, öyküsü ile bir gazetenin Yazıişleri Bürosuna uğradı. O gazetede yakın bir arkadaşı çalışıyordu. Meseleyi ona havale edebilirdi. Hans, zaman zaman yazıları yayımlanan bu gazeteci dostuna, okuması için önce Yabancılar Dairesi’nden gelen mektubu verdi. Gazeteci, Meryem’le Yusuf’un durumu hakkında bir makale yazacak ve Noel’den önce gazetede yayımlayacaktı. Böylece, onların başına gelenleri herkes Noel’den önce öğrenecekti.

Çok geçmeden son derece ilginç birşey oldu. Hans, buna ‘Noel Mucizesi’ dedi. Yardım, yalnız ev sahiplerinden gelmezdi ya Yusuf’la Meryem’e...

Bir gün Yusuf’un kapısının önünde yine postacı belirdi. Adam zile bastı. Kapıyı açan Yusuf, karşısında yine postacıyı görünce heyecanlandı. Noel akşamından kısa bir süre önceydi. Postacının elinde yine bir mavi mektup ve imzalaması için bir makbuz vardı.

Yusuf kâğıdı imzalayıp mektubu aldı ve daha açmadan soluğu Hans’ta aldı. Arkadaşının elinde, Yabancılar Dairesi’nden gelen mavi mektubu gören Hans, onun kara gözlerindeki endişeli bakışları farketmekte gecikmedi. Hans’ın yüreği âdeta sıkışır gibi oldu. Cebin-

den çıkardığı çakıyla zarfı yırtıp açtı ve içindeki mektubu kapı önünde okumaya başladı. Okur okumaz yüzünde bir sevinç ışığı belirdi Hans’ın. Bir çılgılık çıktı ağzından: “Aman Allah’ım, müjdelersun Yusuf, Frohe Weihnachten! Frohe Weihnachten! Gel, gel, içeri gel! Sevinçten deli olacağım...”

Yusuf, delilikle ‘Frohe Weihnachten’ arasındaki ilişkiyi anlayamadı. Ama arkasından Hans, mektuptan “Oturma izniniz uzatılmıştır” cümlesini okuyunca, bu ilişkiyi anlamaya başladı.

Yusuf, eve dönerken düşündü... Acaba, bütün bunların, Hristiyanların yarım kutlayacakları Noel’le bir ilgisi olabilir miydi? Geçen yıl, bu insanların, Noel zamanı, yılın diğer günlerinden farklı olduklarını görmüştü de hoşuna gitmişti.

Frohe Weihnachten! Frohe Weihnachten! dostum, dedi içinden. Sonra “Allah’a şükürler olsun” diye mırıldandı.

PENCERE SURETLERİ -II-

sarmaşık sarar geceyi
yalnızlık düşer pencerenize
gözleriniz uzaktadır
şehir uzaktadır
ışıklar uzakta

andır
geceye ışık zarardır

dar sokaktır zaman
silinmiş bir gökyüzü parlar
oyulur yorgun Ceneviz mermerleri
bir Bizans heykelimidir şimdi hece
ki
siyah bir kedinin gözleridir gece

düşer gerdanlıktan uğur böcekleri
an zamana oturur/zaman andan kaçıyor
pencerenize
sağnak bir şarap yağıyordu

silinir duvarlarınızdan resimler
firçada kalan son renk siyahtır
andır
bakmasını bilen
geceye hükümandır

Kemal KIZILTOPRAK

ŞAİR GÜLTEKİN EMRE VE KİTAPLARI ÜZERİNE DEĞİNMELELER

AliÇAĞLAR

Haftasonlarında Düsseldorf'ta, çanların yediği vurduğu saatlerde boştur genellikle. Tek tük, yolcularını karşılamaya gelenlerin yüzlerindeki mahmurluk ise, sabahın o diri serinliğinde bir daha canlılık kazanır. Gözler, çatılara yerleştirilmiş kocaman kocaman saatlerdedir şimdi. Karşıdan gri yeşili boynunu uzatan Berlin treni, alımlı tükürtilerini perona girerken, sessizliğini o sarıya çalan yüzünü de yırtıverdi birden. Bense, film şeridi gibi gözlerimin önünden geçen vagon pencerelelerinde, yüzünü salt kitap kapaklarından tanıdığım bir adamı arıyordum.

Telefonda bir akşam önce Gültekin Emre'yle görüşmüştük oysa. O da tedirgin, "Tanı-yabili-miyiz birbirimizi?" dediğinde, espriyle karşılık, "Meraketme kelinden çıkarırım" demiştim ona. Evet, Emre'nin ilk şiir kitabı olan 'Kurşunî Bir Siperde'nin dışında

tüm kitaplarındaki resimleri saçfakiridir çünkü. Tren durduğunda, ben ta uzaktaki kalabalık içlerinde kafamda çizdiğim şairi arıyordum. Hemen önümde Hint bilgini gibi, gözlerinde sevginin, sesinde ise, sıcacık dostluğun titreşimlerini yayan insan güzeli birini gördüğümde, şaşırır gibi oldum: "Merhaba Ali dost, günaydınlar!" Kucaklaşırız hemen. Şaşırmakta haklıydım. Çünkü onu Hint bilgini yapan, hiç hesap etmediğim kırçılı fazla gür siyah sakallarıydı. Çantasındaki kitaplarının ağırlığından hafif sola eğik yürüyen dostumu alarak çıkışa doğru yürüdük. Sanki dün de berabermişiz ve yarım kalan bir konuyu konuşuyormuşuz gibi, şiiri konuştuk yol boyunca.

Gültekin Emre, önemli bir

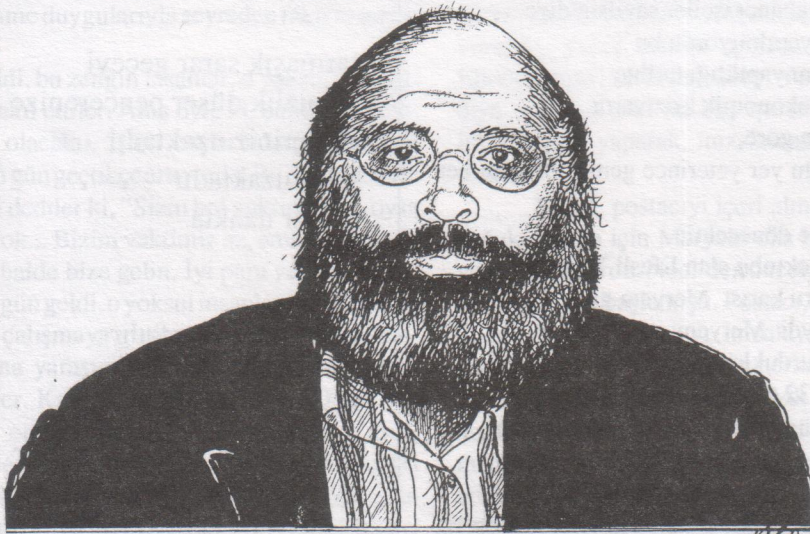
dönemecin bıçak sırtı çizgisinde atıyor adımını şiire. 'Kurşunî Bir Siperde' 1980'in ilk ayında yayımlanıyor. Ve Emre, şu dizelerle veriyor ülkenin o günlük panaromasını bize: "Devriyeler uykuları çiğner / uzar düdüklü / Tel tel yıldızlar tellerde / Kan bulaşmış gökyüzüne / İlk kez çıkarılınca güneşe yüzler... (1)

O, kuru, soyut slogancılığın yerine, duyarlı, yumuşak bir söylemi yağlar şiirlerinde. İlk yapıtlarda az rastlanır bir düzeydir bu. Şairin, şiirle

bizsiz gibi)... (2)

Ardından, Frankfurt'ta 'Gece Düşleri' yayımlanır (1985). Pırlıl pırlıl bir baskı sonucu çıkan kitapta Emre'nin 16 şiiri yer alır. Soluklu dizelerin çevrelediği ak sayfalarda, ipekböceği kozasını andıran işçiliğiyle, bir dil ustası olarak, Gültekin Emre, yeniden dikiliverir karşımıza: "ben sensiz kendini arayan bir kaçak / yabancı kentlerin unutulmuş günlüğü / beni orada kim anımsayacak / uzak dur ölüm"... "Gece Düşleri"nde, şiirleriyle karanlığa kurşun sıkıyor şair ve sevginin yedeğinde durmaksızın ilerliyor.

1989'da Cem Yayınevi, Emre'nin 'Aşk ve Minyatürler'ini yayımlıyor. Aynı kitap 1991'de Berlin'de, 'Liebe und Miniaturen', Almanca olarak Babel Verlag yayımları arasında çıkıyor. Yazar bu kitabıyla, Orhan Murat

ilişkinin pekte yeni olmadığını görürsünüz hemen. Dizeler kolaylıkla kavrayıverir sizi. Ve siz farkında olmadan bütünleşirsiniz onun şiirleriyle. "Korkulu gözlerle yolumuzu bekleyen çocuklarımız / Çiçek demetlerine sevinemiyen endişeli kadınlarımız / Saat kaçta direnme başlar" derken, ılıcık bir sevginin kanınızda dolaştığını hissedersiniz. Ve Emre, kavgasından da ödün vermediğinin altını çizer böylece.

Gültekin Emre'nin 1983 Kasımında yayımlanan ikinci kitabı, 'Bizsiz Gibi':

"Özlemin suskun dili
(akşamlar, yalnızlıklar bizsiz gibi)
Dost elini uzatır dizeler
(ağlamalar, çekinlenler bizsiz gibi)
Dah kırılmış bir türküdür diller
(sessizlikler, acısı dinmez yürekler

Arıburnu, şiir ödülünü alıyor Türkiye'de o yıl.

Bu arada şairin iki farklı çalışmasına da yer vermek istiyoruz: Biri, Rusçadan Mayakovski'nin 150 000 000, adlı destanı, (1977) ve diğeri, Türkiye Cumhuriyeti (1979). Bunun dışında, Ararat Verlag tarafından 1983'te yayımlanan, 300 Jahre Türken an der Speer, isimli araştırma kitabı var.

Şiir olarak dördüncü kitabı ise, Elyazmaları Yayıncılık'ta çıkan Düşkuyusu. Adından da anlaşılacağı gibi, kitap baştan sona şairin kendi el yazısıyla düzenlenmiştir ve 19 şiir yer almaktadır burada.

Gerçekte son on yıldaki gelişmelerle birlikte edebiyatımızda belli farklılaşmaların gözlemlendiği söylenir. Örneğin daha çok güncel dö-

nük, ancak sorunsal görgül bulgulara dayanarak vermek, gibi. Ne var ki yaşanan sürecin henüz ussal bütünselliğe erişmemesi, ortaya çıkan ürünlerin de yetersizliğini beraberinde getiriyor. Farklılaşmayı doğuran neden de bu farklı yaklaşım oluyor zaten. Kuşkusuz ileride edebiyat tarihçilerimiz bunun gerçekçi bir tanımını yapacaklardır.

Gelelim şiire. Bu süreçte şiirde de bir daralma oldumu ve siz bundan ne ölçüde etkilendiniz? dediğimizde, bakın bize Emre ne yanıt verdi:

- 1980'den sonraki yazınsal açılımdan, öteki yazarlar gibi, ben de payımı aldım. Yazınımsızdaki bu açılım, sizin deyiminizle, "belli farklılaşmalar"ı olumlu buluyorum. Günceli dönük gibi gözüke de "farklılaşmalar", aslında estetik yanı ağır basan, belki daha çok kurmacaya dayalı ürünlerin ortaya çıkması sevindirici bence. Belli kalıpların dışına çıkabilmeyi başarmak, yeni oluşumlardan, gelişimlerden etkilenerek, beslenerek ürünler vermek, neden yadırgatıcı olsun? 70 Kuşağı içinden sıyrıldı şiirim. Yurtdışı yaşamını sindirmem uzun sürdü. Yeni yeni buldum kendi akacağı kanalı. 80 sonrası Türkiye ve dünyadaki olaylar, ucundan kıyısından yansıdı şiirime, yansıyor.

İstanbul'da, Babıâli'de, Türkiye'de (olmayacak bir düş de olsa) yaşar gibi yazıyorum. Batı'dan aldıklarımı Türkiye'den aldıklarımla yoğurarak üretiyorum şiirlerimi.

Gültekin Emre'yi şiirden ayrı düşünemezsiniz. Evet, o önce yaşar, soluklar, sonra yazar şiirini. Her dizesi akışı sonsuza giden ince bir su olur sanki.

"Gömün beni ot bitmeyen bozkırlara
(gömün beni yeni yanmış
ormanların yerine)

Orada küllerimi eşeleyerek birileri
belki de
(yoktur nasıl olsa)
vardır nasıl olsa
(var mı yoksa)
yok mu yoksa
Ba
na
kı
yın
Efendiler

kuşlar hiç ötmeden çekip gittiler
sizi görmeden hep sevdim
ateşdamlası günlerim, gecelerim

Anason Kokusu

I

*Sarı sessiz günlerdir
Mağrur ve soylu
Nişanlı bir kız gibidir şimdi yaz*

*Şimdi yağmur yağsın beklenir
Çocukluk resimlerine bakılır gibi
Renklere ad verilir durgun denize bakılarak
Garip bir intihar gibi arada bir hatırlanan
Kan göğü götürür yüreklerde
Ve gülümseyerek deler geceyi
Kendi zehrinde açan zambak*

*Şimdi sarhoşuz mızıka çalıyoruz
Dudaklarımızda bulanık söylencelerin izleri:
-hem duası hem ihaneti zamanın-
Ne yazılır böyle vakitlerde insana dair
Bir orman karanlığına benziyorsa hüznü
Haydi sevişelim, sevişmek biraz devrimci, biraz
muhafazakâr
Bu temmuzun ilk günleri, hain hınzır
Denir ki insanın kendisidir yollara savrulan kar*

*-Sevgili o ince yollarda yaz
Bir anason kokusudur artık beyaz*

Metin Cengiz

BİR İÇERDEN BİR DIŞARDAN

Aydın YEŞİLYURT

İçinde yaşadığımız dünya teknik olanakların devasa geliştiği, buna karşın kimi güzelliklerin de yok olup gittiği veya gitmek üzere olduğu bir zaman dilimine denk düşüyor. 'Mektuplaşmak' yok olmaya yüz tutmuş bir değer ve bir kaybımız. Telefon, şimdilerde (bir moda olarak) bağlantısı tele-sekreter ve fax iletişim dünyamızı kolaylaştırırken, insanın duygu dünyasından neler götürüyor ve giderek mekanikleşen insan yaşamında hangi boşluklar açıyor? Çağımız hasretlerin küçültüldüğü, kavuşma özlemlerinin yerini 'buluşma'lara indirmediği bir döneme tanıklık ediyor. Yazık ki, özlem ve kavuşmak gibi kavramlarda artık nostaljik değerler arasına giriyor. Posta, postacı üzerine yazılan şiirler ve yakılan türküler çağdaşlarımıza 'hoş bir seda'dan başka bir çağrışım yapmıyor.

Artık postacı yolu gözlemek yok. Postadan bol reklam kâğıtları ve bürokrasinin insanı bunaltan tek düze doldurulması gereken formulleri çıkıyor.

Safa Fersal
SEVGİLİ
DÜŞ SAATLERİ

MAVİ KİTAPLIK

Kitap taşımak gibi bir görevi de olmasa güzelim postacılar giderek sevimsizleşecek, hatta taşıdıkları resmi evraklar yüzünden korkulacak kişiler olacaklar.

Ama ben şimdilik postacıların yolunun hâlâ göz-lüyor ve hâlâ postacıları seviyorum. Çünkü onlar bana ülkemden ve ülke dışından kitap taşımaya devam ediyorlar. "Dergi"yi de seviyorum! Çünkü onun sayesinde kitaplığım giderek zenginleşiyor, tanımadığım yüzler ve isimlerle dostluk kurmama yardımcı oluyor.

DIŞARDAN

Sıtkı Salih Gör, bu dostlardan sadece biri. Sıtkı Salih Gör Almanya'nın Stuttgart şehrinde yaşıyor. Baş uğraş alanı şiir olmakla birlikte öykü de yazan Sıtkı Salih Gör'ün altısı şiir, ikisi öykü olmak üzere yayınlanmış sekiz kitabı bulunuyor. Bize ulaşan son şiir kitabı "Kehribar Ve Tuğra" adını taşıyor. İlk şiir kitabı "Dumanlı Eşik" 1957 yılında yayınlandığına göre Sıtkı Salih Gör'ün şiir serüveninin üzerinden yirmi beş yıl geçmiş.

Bu ilk şiirleri okuyamadığım için, şairin şiirde geçirdiği evleri bilemiyorum ama "Yaban El", "Kehribar ve Tuğra" onun şiirinin boyutunu bize gösterebiliyor: **Bembeyaz tenine kınalar sürmüş gibi, gözlerine gül merhemleri çekmiş, dirilmiş gibi tramvayın en önlerinde oturuyor, kendine, beyaz tenine kar gülü yağmış gibi.**

"Sahtiyân" adlı şiirden aldığım bu dörtlük ve kitapta toplanan yetmiş yedi şiir, ayrı ayrı şiir tadı, ayrı ayrı renklerle süslüyor duygu dünyamızı. Şiir sevenler, güzel şiirlere özlem duyanlar için Sıtkı Salih Gör'ün yeni şiir kitabı "Kehribar ve Tuğra" bir armağan niteliğinde.

İÇERDEN

Yüzünü henüz görmediğim genç şair dostum Safa Fersal'ın son şiir kitabı da yeni çıktı postadan. Daha önce okuma mutluluğunu tattığım "Seni Bir Güle Armağan Ettim"den sonra "Sevgili Düş Saatleri"ni de sindire sindire okudum. Bu ikisi arasında çıkan "Partizanın Günlüğü" elime geçmediği için ne yazık ki, okuma olanağım olmadı. Henüz tanışıp konuşma olanağı bulamadığım Safa Fersal, bende sözcüklerle matematiksel ilişkiler kurmayı seven bir şair izlenimi bıraktı. Sözcüklerle matematiksel ilişki kurmak aynı zamanda sözcüklerden tasarruf etmeyi gerektiren bir iş. Fersal bunu yapıyor. Onun şifrinde

fazlalıklara yer yok. İmgelerle yüklü şiir, sözcüklerin ritmi ile ete, kemiğe bürünüyor.

Bezmemiş yöreme göç gecesiz boşlukta fişeklenen duyguların şahin kanatlarıyla.

**KAŞLARIN KUŞATILMIŞ
HIRÇINLIĞIYLA
FİLDİŞİ KABZASINA
İŞLEMİŞTİR ADINI
DÜZMESİZ HANÇER —
İYİ LİRİK—**

Bir başka şirden:

**Yoksul ve anadolu uslu
uykulu bir gökyüzü ve yalnız
savaş
irmakları çevirmiş.
KAŞLARINDA
beyt-ül gazel
kür(t) dili redif
kar peçeli**

Edebiyat sevenler bilirler ve söylerler ki, yazın alanında şimdiye dek söylenemedik söz kalmadı. Onun içindir ki, öncekileri aşmak oldukça güç. Geriya kalan kendi söylemini, kendi biçimini bulmaktır. Sefa Fersal bana göre en başta bunun farkında. O, sözcükleri parçalayarak sözcüklere yeni anlamlar yükleyebiliyor, biçimler deniyor. Yeni biçim ve anlamlarda yapaylık, ritimsizlik yok.

Aksine sözcükler kavuştuğu yeni anlamları ile daha bir yüklü ve daha sevimli. Sefa Fersal'ın "Sevgili Düş Saatleri" bir an okunup, tat alınıp bırakılması şiir kitaplarından değil. Okudukça sevilen kavranan bir yapıt. Şiiri ciddiye alanların, şiirde neler yapılabileceğini araştırmak, görmek isteyenlerin bir "başucu" kitabı.

YAŞAMIN ÖTEYAKASINDA

*geziyorum Dante gibi
öteyakasında yaşamın:
Musa ak sakallı
yorgun bir ihtiyar
yaşlı gözlerle
yeniden yazıyor "on emir"i
uyarmak için bir kez daha
ben-i israil'i*

*isa ne kadar da genç
duruyor başında
dikenli tacı henüz
bekliyor sanki
yeniden çarpiha gerilmeyi
bağışlatmak için belki
Hıristiyanlık adına
Vatikan'da saklanan
günahları*

*Muhammed yaşlanmış
kalmamış ak sakallı yüzünde
son peygamberliğin gururu
Hıra Dağı'ndaki gibi
düşünceli*

*görüyor belli ki
ümmetinin çıkmazlarını
islam'a çöken karanlığı*

*Goethe ile Schiller
oturmuşlar yanyana
konuşuyorlar kaygılı
Almanya'dan ve*

*Almanlardan
silinmemiş soylu yüziünden
Goethe'nin*

*genç Werter'in acıları
Schiller'in bakışlarında
yürek ısıtan ısl ısl insan
sevgisi*

*el sallıyor biraz öteden
sürgünlüğün şairi Heine
insan olmalı, diyor ozanın
yurdu*

kucaklarken beni

*Mozart ile Beethoven
iki dahisi müziğin*

*bir senfoni besteliyorlar
birlikte*

*sanatçının ezeli yalnızlığına
varıp yanlarına bir süre
dinliyorum bir ilahi
dinlercesine*

Marx ve Engels

*peygamberlerden ilerde
çatılmış kaşları*

*tartışıyorlar Lenin'le
sosyalizmin çöküşünü*

*hiç yaşlanmamışlar sanki
üçü de son resimlerindeki gibi*

Lorca, Neruda ve Aragon

*şirler okuyorlardı
coşkun bir kalabalığa*

NAZIM'ı sordum

*"yedi tepeli şehir"ine gitmiş
dindirmek için yılların*

hasretini

Mevlüt ASAR

ŞİİR ÜZERİNE GENÇ OZANLARDAN ÖRNEKLER

Fikret ARSLAN

Bilime göre yaşam suyla başlamıştır. Sanat da sözle başlamıştır denirse belki tartışılabilir. İnsanoğlunun dününden bugününe geçirdiği süreç, yaşadığı olgu ve olaylarda, söz, işaret, simge, ses ve imgelem ve benzeri unsurlar önemli roller üstlenmişlerdir. Bilim dallarının ayrışması, sanat dallarının hepsinin kendi doğrultularında gelişim göstermesinden önce aşağı yukarı işaret ve sözle başlamıştır. Dünyadaki ulusların hangisine baksak bakalım, o ulusun özellikle edebiyat sanatlarının başlangıcı hep "söz"lüdür. Efsane, şiir ve masal vb. hep sözlüdür. Gerek sözlü ve gerekse "yazılı" anlatım olsun, bu anlatımlardaki "olay", "olay"ı anlatanın kurgulaması ve anlatım tarzı, hangi daldaysa, biçim içerikte bir estetik nitelik oluşturur. Özellikle şiir, roman, öykü, resim ve müzik dallarında biçim ve içerik tartışması günümüze kadar süregelmiştir. Bu tartışma bundan sonra da sürüp gideceğe benzer.

Bizim toplumumuzda, son otuz yılda, çok hızlı, yoğun ve karmaşık ekonomik siyasal olaylar yaşandı. Buna paralel olarak ya da bunların sonucunda da edebiyat sanatlarında (şiir, öykü, roman) resim, müzik ve sinema sanatlarında yoğun tartışmalar oldu. Bu sanat alanlarında düzeyli düzeysiz ürünler de verildi. Tarihimizde bir "sanat sanat için mi? yoksa toplum için mi?" nasıl bir tartışma konusu yapılmışsa, 80'li yılların başlarına kadar "toplumsal gerçekçilik mi? Sosyalist gerçekçilik mi? konu yoğun bir şekilde tartışıldı. Bitti mi? Hayır. Bitmedi. Bu konuda bir çok şey söylendi, daha da söylenecek. Ayrıca bugün sosyalist gerçekçilik tartışması bir sessizlik dönemine girmişse, bunun nedeni başta

Sovyetler Birliği olmak üzere, ayrı ayrı bağımsız ülkelerin oluşması ve bunların tümünün "serbest piyasa ekonomisi"ne geçmeye - ki bu ülkeler kapitalizme geçiyoruz diyemiyorlar, nedense - çalışıyor olmaları, sanat adamlarımızı "sosyalizm" konusunda biraz endişeye düşürdü. Sosyalizm konusunda endişeli bir sanatçının sosyalist gerçekçiliği" tartışması ya da bu doğrultuda ürün vermesi beklenemez sanırım. Çünkü Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla "sosyalizm" in yıkılması eşdeğer bir anlayış egemendir bu ara. Yalnız, 50'li yıllardan bu yana şiir, öykü ve roman dallarında, eski geleneksel akımların temsilcileri tutarlı bir şekilde ürünlerini veriyorlar denilebilir. Bunlardan bir çokları kendilerini tekrarlıyor olsalar da... Bir zamanlar köyü, köylüyü, köyün kentle ilişkilerini, gene köylünün yerel yönetimlerle ve devlet ilişkilerini konu alan romanlar öyküler yazıyorlardı. Sahi onlar nerede şimdi? Yoksa köylülük tasfiye mi oldu? Yazılacak bir şey kalmadı mı? Bunu bilemiyoruz. Kendileri daha iyi bilirler. Şimdilik bizim konumuz bu değildir. Biz, son zamanlarda bir kaç kitapla - ki bu, şiir, öykü ya da roman olabilir - bu sözkonusu sanat dallarına ses-soluk getirmeyi amaçlayan "genç yazarlar kuşağı"ndan söz etmek istiyoruz. Bu yazarların ortak bir yanı varsa, o da - bizim görebildiğimiz kadarıyla, hayata ve topluma bakış açıları açıları netleşmemiş olmasıdır. Sanatın hangi dalında ürün verilirse verilsin, o şiire, o romana, o öyküye sanat niteliği kazandıran onun içeriğidir. İçerikse, o sanatçının dünya görüşünü ele verir. İçerik biçimle bütünleşince de, insanın insanla, insanın doğayla, ve insanın üretim araçlarıyla ilişkilerinin gerçekliği

bağlamında estetik kaygıları gözardı etmeden, insanı, toplumu derinden derine etkileyen, onların yargı ve görüşlerini bir üst basamağa taşımayı ? ortaya çıkar. Bu da, sistemli, ısrarlı çalışmayla birlikte bir çıraklık döneminin sonucunda gelinecek bir noktadır. Ve artık bundan sonrası sanatçının yeteneğine, kapasitesine bağlıdır. Nereye kadar hangi noktaya kadar kendisini aşarak yoluna devam eder, bunun önceden kestirilmesi mümkün değildir.

Genç kuşak yazarlardan Mustafa Suphi'nin üç tane kitabı var önümde. Bunlardan "Mavi Kalsın Gökyüzü" (şiir) ve "Dudağımda Tekrarlanıp Durduğum" (şiir). Birincisi 1990, ikincisi 1991 yıllarında birinci baskıyı yapmışlar. Bir de "Bir Yaşamın Güncesi" adlı romanı, daha sonraki bir yazımda da buna değineceğim.

ŞİİR Mİ? ŞİİR ÇALIŞMALARI MI?

"Mavi Kalsın Gökyüzü" genç ozanın ilk şiir kitabı. Bu kitapta 32 şiir yer almış. Kitabın sonuna övgü dolu bir de "sonsöz" yazılmış. Bu biraz da şiir gibi güç bir işe soyunmuş genç kalemi yüreklendirmek için de olabilir. Yalnız, daha yolun başındaki birisine, bu yüreklendirmenin sınırları net bir şekilde çizilmezse daha ısrarlı çalışmalarını zayıflatma durumu olabileceğinden zararı dokunabilir.

Şiirlere genel olarak bakıldığında, büyük bir çoğunluğunda şiirden kıvılcımlar vardiyebiliriz. "HEPBİRLİKTE" (sf/18) alt alta getirilmiş bütün satırlar şiir değildir." Gece pencereye çıktığımda / Kapıda yağmur ve fırtına vardı / Bir

uğultudur gidiyor kulaklarımda / Sanki bir ses beni çağırıyor / Gel diyor, gel gidelim / Büyük okyanuslara ulaşalım / Karışsın sesin sesimize / Hep birlikte coşup taşalım / Dört bir yana dağılım / ” diye bitiyor şiir. İnsan şiiri okur okumaz, yağmur ve fırtınalı bir havada büyük okyanuslara çağırın ses nedir? Başka bir deyişle bu sesin kime ya da neye ait olduğu belli olmadığı için, şiirdeki “öyküleme” örgüsünü ve kurgusunu ortadan kaldırıyor. Sonra durup dururken neden “Hep birlikte coşup taşalım / ve gene neden “Dört bir yana dağılım”. Sonra biz kimiz? Kapalı küçük denizlerde değil, yoksa “Büyük okyanuslara ulaşalım”da, orada balık mı tutalım? Bu sorulara cevap bulmak mümkün değildir. İşte özellikle şiirde içerik net, kurgusu da sağlam olmazsa, bu durum ozanı, şiir yazmaya birtakım devrik cümlecikleri alt alta koymaya götürür. “Öyküleme”de siz ne kadar mantıksal bağ kurmaya kalksanız da, alt alta yazılı satırları birbirleriyle hiç bir zaman tanıştıramazsınız. Bu da daha bu noktada şiir olmaktan çıkar. Daha bu noktada diyorum çünkü, “öyküleme” şiirin sadece bir unsuru, bir ögesidir. Sağlam içeriğin yanında, sözcükler hem ses hem de anlamlarıyla, çakıl taşları arasında akan bir çayın çıkardığı ses gibi, bir müziği de birliğinde getirirler. Şiirdeki güçlük, belki de en önemli güçlük buradan kaynaklanıyor.

Bunun yanında 23. sayfanın girişinde insanı şiir dünyasına çekiveren dizeler de var. “Alıp götürün beni dalgalar / Mor utançlardan uzak / Mavi umutlara doğru.” Kitabı başından sonuna izlerken bir şiirde karşılaşılmazsa, bir başka şiirde olan dizelere rastlanıyor. Ozan Mustafa Suphi bu otuz iki şiir üzerinde bir süre çalışsa da, öyle yayınlamaya karar verseydi, sanıyorum çok daha iyi olurdu. Kitaptaki şiirlerin bütünü üzerinde bunları göstermek, bu yazının kapsamını biraz daha uzatmaktan başka bir yararı olacağını sanmıyorum. Kısacası, bu otuz iki şiir, şiir olmaktan ziyade üzerinde

çalışılması gereken şiir malzemeleri diyebiliriz.

Yıl 1991. Mustafa Suphi, ikinci şiir kitabı, Dudağımda Tekrarlanıp Durduğum”la çıkıyor okurun karşısına. Ama daha bir kendini aşmış kimlikle sevgideki toyluğu, acıların yükünün altında ezilmişliği atmış üzerinden... İlk kitabındaki bütün özelemlerini iptal ederek çıkıyor okurun karşısına. Acemiliklerinden biraz daha arınmış görünüyor. Bu defa belirsiz ve çalاکalem içerik biraz daha netleşmiştir. Biçim olarak, Batı’da bir çok ozanın kullandığı, Türkiye’de Cemal Süreyya’ların, Turgut Uyar’ların kullandıkları “düzyazı şiir” şiir biçimini denemiştir. Bu biçim de içerikli barışık hale gelmiştir. Bazı dizelerde bu ustaca kaşnaştırılarak Mustafa Suphi’nin şiiri belli bir düzeye ulaşmıştır. Örneğin, “Seni düşünüyorum. O siyah saçlarını, omuzlarına akışını, bir çocuk sevecenliğindeki yüzünü...” ve devamında “yalnızlığının kurşun rengini ve boğazına kadar sapsalmış bir bataklıkta çığlıklar içinde kalışını...” Sonra kitabın 14. sayfasındaki “... Bir şeyler koparıyor içimden, yüreğim sökülüyor. Nedir beni yalnızlığa iten. Böyle delicesine severken insanları, ... Neden kırarlar söğüt dalımı, neden ama neden yosun tutuyor kayalarım... Söküp atıyorum yüreğimi kargalara... Parçalıyorlar etimi... vücudumun bütün coğrafyasını...” İçerik net bir şekilde yalnızlık ve bu yalnızlığın acısıyla böyle bir biçimle ozan, şiirde belli düzeyi tutturmayı başarmıştır. Yalnız, bir noktayı belirtmeden geçemeyeceğiz. Ozan dizelerin çoğunda hep kendi dışındaki doğayı ve insanları sorguluyor. Böylece işlediği temayı tekdüzeleştiriyor. Bu da şiirdeki etkiyi azaltıyor. Bu konuda küçük bir örneği hemen vermeliyiz. Üç dize yukarıda “yüreğim sökülüyor” derken hemen üç satıraşağıda “söküp atıyorum yüreğimi kargalara” demesi tekrarı birliğinde getiriyor. Ama bunun yanında “Sen misin ayrılığın türküsünü söyleyen sevdalı kız? Yoksa aynalar-

dan bakan bir acı gülümseyiş mi?” güçlü dizeler de yer yer alıyor. (sf./14)

Dokuz şiir yer alıyor bu kitapta. 19. sayfada “Dağ yamaçlarında uçuyor kelebekler / Kilim deseni kanatlarıyla / kayalara çarpan dalgaların ince güzelliğinde / Ve bütün bu olup bitenleri neden görmezsin / Ey ÖZLEMlerini iptal eden uçarı çocuk” dizeleriyle de, doğaya ve topluma, eşyaların gölgesine bakar gibi bakan özlemlerle çocuk, gene karamsar ve sıkıntılı olmakla birlikte, biraz daha nesnel bakabilen, “ÖZLEMlerini iptal eden bir uçarı çocuk” olmuştur.

“DUDAĞIMDA TEKRARLANIP DURDUĞUM” kitabındaki şiirlere bir bütün olarak bakıldığında şiirlerde ağırlıkla yer alan yalnızlık, sevgi/sevda her ne kadar iptal edilse de satırların altına kayan ÖZLEM zayıf da olsa toplumsal sıkıntıların ozan tarafından algılanışı gibi konularda okunacak şiir üretmiştir ozan. Bu yazıyı en güçlü bulduğum şiirini vererek bitirmek istiyorum.

ANIMSAYAMIYORUM

Değil turna sürüsü gözlerimdeki / İlk bir akşamın esintisidir / Nerede rastlamıştım sana ilk / bir sabahın geç kalan saatinde miydi? / Durmuştu ömrümün bütün trenleri / Islık çalmıyordu kanat çırparak martılar / Çocuklar koşuyordu caddelerde umarsız / Kemancı keman çalıyordu kaldırımda / Balıkçı tekneleri geçiyordu Haliç üstünden / Kuduz bir itin ağzı gibi köpük saçıyordu dalgalar / Anımsayamıyorum düşlerimin rengini / Nerede, nerede rastlamıştım sana ilk / Bir gecenin sonsuzluğunda mıydı? Nerede, nerede rastlamıştım sana ilk? / Gül tadında ağzının o içten içe titreyişi / Toprağın rağminde / Tohum muydun, filiz mi, fidan mı? / Anımsayamıyorum nerede rastlamıştım sana ilk”

Bu şiiri izleyen “Mor Denizlerin Öfkesi” ve “Aradıklarım” adlı şiirlerde Mustafa Suphi’nin başarılı şiirleri arasında yer alıyor.

MAHKUM MELAHAT'LA BİR AĞUSTOS GECESİNDE SOHBET..

Emin KARACA

Aylardır üzerinde çalıştığım kitabın sonlarına gelmişim. Editör arkadaşdan bir öneri geldi: "Kitabın sonuna, birinci hamur kağıda bir de fotoğraf albümü koyalım." Artık tarihe mal olmuş, kitapta geçen kişileri okurlara bir de suretleriyle tanıtmak güzel olacaktı. Kabul ettim ve aramaya koyuldum. Ulaşabildiğim dost ve arkadaş çevrelerinden, oldukça orijinal denebilecek, şimdidek pek biryerlerde basılmamış fotoğrafları elde ettiğim.

Ağustosun bunaltıcı sıcakları. Nem oranı oldukça yüksek. Her şey yapış yapış, cıvık, pelte kıvamında. Oturduğum yerin balkonu, aşağılara göre oldukça serinlik üretiyor. Ama gene de neylesin, meydanların yalancısıyız son 55 yılın yaşanan en sıcak günleriymiş... Balkon ışığının altında, kitabın sonuna koyacağımız fotoğrafları sıraya sokuyorum. Açıklamalar yazmaya çalışıyorum...

Çekildiği andan itibaren, öğütülen zamanın ipuçlarını kartın kenarlarındaki yer yer eprime ve fersudeleşme veriyor. Bakıyorum, bakıyorum, bakıyorum... Nerdeyse konuşuk konuşacağız...

Gene esmer. Boynu uzun... "Bir kuş boynu gibi nazlı..." Dudakları boyasız ve kırmızı, elleri iri. "Erkek ellerine benziyor." Ayakları da kocaman. Balkon masasında, karşımda oturuyor. İlk merak ettiğini sordu.

- Kavganın içinde benim cinsimden olanların sayısı, gene öyle bizim zamanımızdaki gibi tek - tük, parmakla

sayılacak kadar mı?

- Hayır, dedim sizin nankör koşullarınız oldukça kalktı ortadan. Şimdilerde epeyce kalabalık oldunuz. Hatta o kadar öyle ki, kimilerinizi "hücre evlerinde ölü ele geçiriyorlar".

- Nasıl nasıl? Anlamadım dedi, şaşkınlıkla. Hem çoğalmışız, hem "ölü ele geçiriliyormuşuz". Ne demek oluyor bu?...

Kaşları çatıldı öfkeyle, esmer suratı gerildi.

- Bakın anlatayım dedim.

Kısa bir dönemini az - çok sizin de yaşadığınız 60'lardan itibaren davanız ve kavganız büyük bir ivme kazandı. O kadar çok genç insan gönül verdi ki; çoğala büyüye, büyüye çoğala 1971 ilkbaharına kadar geldiler. Erkekler her ne kadar çoğunluktaysa da; sizin cinsinizin de, hani görmezden gelinemeyecek katkıları apaçık görülüyordu. Ama tümünde de, akıl ve bilinçten daha çok duygu ve heyecan önde gidiyordu.

Bir de üstüne üstlük davanız ve kavganız o kadar çok başlı ve dağınık bir hal almıştı ki, merkezi bir örgütlenme ve yapılanma yekvücut kendisini gösteremeyince, gençler alıp başlarını bildiklerinin doğrusuna gittiler. Yıllar önce, gene ağustos günlerinde, bir savaş gemisinin güvertesinde karşılaştığın, "Türk ulusu adına" nasıl acımasız ve vicdansız bir adalet dağıtıcısı olarak gördüğün üniformalılar, postallarıyla en başta bu gençler olmak üzere kavganızın ve davanızın tüm taraftarlarını çiğnemeye kalkıştılar.

Büyük bir merakla dinli-

yor, kimi yerlerinde de anlamlı anlamlı kafasını sallıyordu. "Bir avuç bulduğunuz bizim, iki de bir ensemizde boza pişirmeniz, demek ki sonsuza kadar sürmeyecekmiş" der gibiydi...

Sürdürdüm anlatmayı:

- Sizlerin, biraz da koşullar uygun olmadığı için başvurmadığınız bir araca el attı gençler, dedim: Silaha.

- Ne oldu peki sonunda? diye sordu heyecanlı.

- Ne olacak dedim, eşitsiz ve henüz olgunlaşmamış koşullarda giriştikleri silahlı mücadeleden yenik çıktılar. Öylesine gençlerdi ki; "yavuklu yerine çıplak mavzere sarıldılar." Onlarcası miğferlerin ve postalların içinden açılan ateşlerle öldüler. "Vurulduk ey halkım unutma bizi" dediler. Sizin cinsinizden insanlar da içinde olmak üzere yüzlerce işkenceden geçirildi. Bu arada üç genci de astılar.

- Peki sonra ne oldu? diye sordu.

- Doğal olarak egemenlerin yaptıkları, yanlarına kâr kalamazdı. sınıfın savaşının öncüleriyle, egemen sınıfın arasına kan girmişti. Hem de çok kan... Üç yıl kadar süren o "muhataralı" dönemden geçildikten kısa süre sonra; davanız ve kavganız bu kez daha büyük bir ivme ile yola çıkmaya hazırlanırken, onlar bitmez tükenmez tuzak ve oyunlarını birer birer sahneye koymaya başladılar. Çok başlı ve dağınık bir halde süregelen mücadeleyi yürüten kadrolar, yaralarını sarıp eksik geldiklerini tamamlayarak merkezileşmeye kalkışmasınlar diye hemen saflara nifak tohumları ekerek, yeşertmeye

durdular. Davanızın ve kavganızın Yalova kaymakamlarını ve Sarı Çizmeli Mehmet Ağalarını öne sürerek bir parti enflasyonuna yol açtılar. Bir önceki dönemde martirler veren gençlerin hareketlerinin sürdürücü küçük gençlik grupları daha radikal, daha vurucu eylemlere kalkıştılar berikilere bakıp... Pusuda bekleyen tuzakçılarsa, para-faşist örgütleri saldırıya geçirterk caddelerde, sokaklarda, meydanlarda, kahvelerde, toplu taşıma araçlarında, nerede rastlarsanız, sizin cinsinizden pek çok insan da içinde olmak üzere davanızın ve kavganızın binlere ulaşan rakamla ifade edilen insanlarını öldürttüler, yakaladılar, işkence ettiler. Gençler ise önce misliyle mukabele etmeye, daha sonra da karşı saldırılarla cevap vermeye çalıştılar.

Bu böylece bir altı yıl kadar sürdü... Yıllar önce bir ağustos günü, bir savaş gemisinin güvertesinde sizlere "Türk ulusu adına" ceza veren apoletliler ve sırmalılar olup bitenden şaşkına dönmüş halka "Kaç ben kurtarayım" Hacivat - Karagöz oyunu oynamak için sabırla bekliyorlardı. Ve bir eylül gününün şafağında muratlarına erdiler. Astıkları astık kestikleri kestik bir dönem başlattılar. Öyle günler oldu ki, haşa onlar Allaktan büyük oldular. Yüzlerce insanı katlettiler. Binlercesini kışlalara doldurdular. Tekrar darağaçları kurdular, onlarcasını da idam ettiler...

Esmer yüzü gittikçe kararıyor, kaşları çatılıyordu. Öfkeyle kafasını salladı:

- Neler olmuş böyle bizim yokluğumuzda!.. diye söylendi bir süre. Sonra aniden elini kaldırdı:

- Yeter dedi, yeter. Anladım neler olduğunu. Ayrıntıya gerek yok. Sen bana şu "hücre evlerinde ölü ele geçirilmeleri" anlatıver bir,

dedi.

- Peki dedim. Yıllar önce bir ağustos günü bir savaş gemisinin güvertesinde tanıdıkların bir üç yıl kadar ortalığı kasıp kavurduktan sonra, kendi kafalarınca yönetime bir düzen getirerek, bu düzenlere uygun bir parlamenter zırh geçirerek kenara çekildiler. Kendilerinden yapıp ettiklerinin hesabının sorulmamasını da Anayasalarına bir güzel eklediler. Bu yeni düzende, umutsuz hale bürünen kavganızın ve davanızın en genç ve heyecanlı unsurları küçük, dar silahlı eylem grupları olarak hareket etmeye başladılar. İşte bunların vur - kaç'ından kurtulmak isteyen düzenin gizli, açık, özel yetiştirilmiş vurucu güçleri kendilerince yeterli gördükleri bir istihbarat faaliyetinden sonra geceyarıları resmi açıklamaya da medyalar şöyle yer veriyordu: "...Güvenlik güçleri, düzenledikleri operasyonda (şu kadar) teröristi ölü geçirdi." En son geçtiğimiz mayıs ayında bir gün, gene güvenlik güçleri düzenledikleri bir operasyonda ona yakın genci öldürdüler, içlerinden iki tanesi sizin cinsinizdendi. Hatta birisi Ayşe Gülen adında tiyatrocu bir kızdı...

- Peki, dedi az buçuk anladım olup bitenleri benim yokluğumda. Ya benim cinsimin kavgamızın ve davamızın şuuruna ermemiş olan milyonlarcası ne alemde?

- Hiç sorma onları, dedim. Düzen gene her zamanki gibi onları avucunun içinde evirip çevirip duruyor. Her kılığa sokuyor. Olabildiğince süsleniyorlar, kozmetik sanayiini yaygınlaştırıyorlar. Gene iri ve kalınları, seks ve metres sanayiini ayakta tutuyor, fakir fukara takımıninkiler de, her zamanki gibi sokaklara döküldü. Ha az kalsın unutuyordum, yukarılardan beri bir türlü söylemeye dilim varmamıştı: Sovyetler Birliğindeki reel so-

syalizm yıkıldı. İkinci savaşın sonunda Kızıl Ordunun tanklarının hediyesi Kara Avrupasındaki "Halk Cumhuriyetleri" de iskambilden şatolar gibi devrildiler. Sovyetler Birliği'nin adı Bağımsız Devletler Topluluğu oldu. Sovyetler, pardon dil alışkanlığı işte, Bağımsız Devletler Topluluğu diyecektim, onların kadınları başta gelmek üzere Bulgar, Romen, Yugoslav dilberleri Türkiye'ye akın akın fuhuş için geliyorlar. Ama en çok da Romenler...

- Yeter yeter, keselim artık bu sohbeti dedi. Esmer suratı iyice kararmış. kaşları çatılmıştı. "İyi ki bu günleri görmeden çekip gitmişim" diye söylendi bir süre...

- Sen kimsin böyle? dedi. Zaman tüneline yolculuğa çıkardın beni?...

Susuyordum.

Biraz düşünür gibi yaptı. Sonra birden:

- Dur, dur, bir yerlerden çıkaracağım seni galiba dedi. Sen bizim Nazım'ın destanını okuyup okuyup Haydarpaşa Garı'ndan sevkedilen mahkumların bizlerden kimin kime tekabül ettiği konusunda dergilere yazılar yazıyorsun. Mahkum Halil'in bazen Doktor Hikmet, bazen Nazım'ın kendisi olduğunu, Süleyman'ın Kemal Tahir'den izler taşıdığını, Melahat'ınsa bir yere kadar ben, bir yerden sonra "Berber Emine" olduğunu iddia ediyorsun. Kanıtların da oldukça sağlam... Doğru ilk başta betimlediği beni,. Hani "Esmerdi Melahat / Boynu uzundu / ve bir kuş boynu gibi nazlıydı / Dudakları kırmızı ve boyasız / fakat ayakları çok büyüktü / ve elleri erkek ellerine benziyor" diyor ya... O bendim işte, yani Fatma Nudiye Yalçı Şu yukarıdaki sözleri ederken, bir süre resmine dalmıştım. Kafamı kaldırdım ki, kaşbolmuş...

...STAUNEND WIE DER ARME YUNUS

Monika CARBE

Ein Portrait? Ein Bild? Daten, Fakten, Materialien sind nötig, exakte biographische Angaben, da gilt es, Quellenstudium zu betreiben, Zeitzeugen zu befragen, schließlich ein historisches Panorama zu zeichnen, um den Dichter Yunus Emre in ein Koordinatensystem von Raum und Zeit einzuordnen, wie es Literatur- und Geschichtswissenschaft gelehrt haben, da verlangen die westlichen Denkmuster, mit soziographischer Akribie vorzugehen.

In seinem Essay, "Yunus Emre - unser Zeitgenosse?" schneidet Zafer Senocak diese Frage an, entwirft ein Bild der Zeit des 13./14. Jahrhunderts, nähert sich dem Autor über seine Texte und stellt dabei klar heraus, daß die europäische Trennung von Rationalismus und Intuition, von Wissenschaft, und Kunst in der philosophischen, der mystischen Dichtung Yunus' aufgehoben ist, ungültig wird. Mit seinem Beitrag auf den letzten Seiten des Bandes "Das Kummerrad/Dertli Dolap" gelingt es Senocak, das Leben Yunus' knapp skizziert nachzuzeichnen, in den historischen Rahmen einzubetten und zugleich auf die Widersprüche zwischen europäischem und orientalischem Verständnis aufmerksam zu machen. So genau Senocak den Punkt trifft, so exakt er differenziert, läßt er sich dennoch vom Gegenstand seiner Betrachtung verführen: stellenweise wird er hymnisch und verfällt damit dem Fehler vieler BiographInnen und literarischer PortraitzeichnerInnen, er hat nicht genügend Abstand zum Objekt.

Sich Yunus Emre zu nähern, ist nicht einfach. Zugang zu seiner Dichtung zu finden, um so schwieriger, je schwächer die Übersetzungen sind. Und da wiederum ist es Senocak, der den Weg weist mit seinen congenialen Übersetzungen, die unserem Zeitgeschmack entsprechen und dennoch präzise bleiben.

Ein Vergleich:

*"Sol cennetin irmaqlari
akar Allah deyu deyu..."*

wurde von Annemarie Schimmel übersetzt:

*"Im Paradies die Flüsse all,
sie fließen mit dem Ruf Allah,
und dort auch jede Nachtigall
Sie singt und singt Allah, Allah.
Des Himmelbaumes Zweige dicht,
Die Zunge, die Koranwort spricht,
Des Paradieses Rosen licht
Sie duften nur Allah, Allah. 1*

Bei aller Anerkennung für Annemarie Schimmels wissenschaftliche Leistung auf dem Gebiet der Orientalistik, - dieser Text ist nicht lesbar. Warum nur meinen die ÜbersetzerInnen aus orientalischen Sprachen bis heute, in die letzte Dekade des 20. Jahrhunderts hinein, arabische, persische oder türkische Lyrik müsse Friedrich Rückert oder, schlimmer noch, Emmanuel Geibel nachempfunden sein? Dasselbe Gedicht hat Senocak übersetzt, und er reimt nicht, er hat sich an die beiden Grundkomponenten, Sinnlichkeit und Genauigkeit gehalten, intuitiv hat er den Kern des Textes erfaßt - und kein Gran Romantizismus ist übriggeblieben:

*"Die Flüsse aus dem Paradies
fließen Allah rufen Allah
Die Nachtigallen des Islam
zwischern Allah ufen Allah
Die Zweige vom Baum
Tuba züngelnd sprechen sie
den Koran*

*Die Rosen im Himmelshag
duften Allah rufen Allah" 2*

Vielleicht hätte Senocak für "Cennet baginin gülleri" ein besseres Bild finden können, als ausgerechnet "Die Rosen im Himmelshag", aber selbst dieser Begriff paßt besser als "Paradiesgarten" oder nur "Paradies", eine Metapher, auf die Annemarie Schimmel das türkische Original um des Reimes willen verkürzt.

Hier soll es nicht in erster Linie um Text- und Übersetzungs-

kritik gehen, nur, bei dem Versuch, sich und den LeserInnen ein Bild von einem Dichter zu machen, von dem so wenige Daten bekannt sind, an denen man/frau sich orientieren könnte, gilt es, die Texte abzuklopfen, um zu überprüfen, was von Yunus geblieben ist, was Yunus, dem die UNESCO 1991 aus lauter Friedensliebe ein ganzes Jahr gewidmet hat, uns heute bedeuten kann. Um ihn aber zu verstehen, ohne aus Verzweiflung über romantisierende Übersetzung gleich Türkisch zu lernen - und das ist ein langer, dornreicher Weg -, ist es nötig, seine Texte zu lesen. Und da läßt sich nur Senocak zitieren, dem es gelungen ist, die Schönheit und Klarheit von Yunus' Sprache ins Deutsche zu transferieren.

Yunus wurde in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts im Dorf Sariköy in der Nähe des Flusses Sakarya geboren, lernte, lehrte und dichtete, diente vierzig Jahre lang dem Seyh Taptuk, wanderte durch Mittelanatolien, war ein Zeitgenosse Celalettin Rumis in Konya, und starb um 1320, wiederum am Ufer des Sakarya. Das sind die spärlichen Fakten, die sich aus den zahlreichen Legenden um sein Leben herausfiltern lassen, eine Herausforderung an die Phantasie seiner BiographInnen, die etwa die Frage, ob Yunus blind war oder Analphabet allen Ernstes aufwerfen, ohne dabei zu bedenken, daß weder Blindheit - siehe Homer - noch Analphabetismus vor dem Dichten schützt: die orale Tradition lebt im Vorderen Orient bis auf den heutigen Tag.

Um aber den - seriöseren - Weg über die Texte zu nehmen und um Yunus einem deutschsprachigen Lesepublikum nahezubringen, ist ein Blick auf denselben historischen Abschnitt in Mitteleuropa hilfreich.

"Tasavvuf - Mystik" ist das Stichwort, und damals lebte und

lehrte Meister Eckhart, wurde um 1260 bei Gotha geboren, war Prior in Erfurt und Vikar in Thüringen, absolvierte sein Studium generale in Paris, wurde Vikar in Sachsen und Böhmen, Ordenslehrer in Straßburg, mußte 1326 ein Inquisitionsverfahren über sich ergehen lassen und starb vor 1330 in Köln. Den Grundgedanken der Mystik, ihr Ziel der ethischen Lauterkeit, der unmittelbaren Vereinigung der Seele mit dem Göttlichen, sei wichtiger als die dogmatische Formulierung der kirchlichen Lehre, drückt Meister Eckhart so aus:

“Der Mensch soll Gott erleben in allen Dingen und soll sein Gemüt gewöhnen, daß er allzeit Gott gewärtig habe in seinem Sinne... Wer Gott so im Wesen innehat, der erfährt ihn göttlich; denn alle Dinge kommen ihm dann göttlich vor, und aus allem auch erbildet sich ihm Gott. “3 Parallel dazu heißt es bei Yunus:

*“Lehre ist Lehre zu kennen
Lehre sich selbst zu kennen
Kennst dich selbst*

nicht

*Wie ist da Lehre möglich
Was ist der Lehre Sinn
Lerne Gott kennen...”⁴*

Das ist ein Appell an den Menschen, sich eher der *vita contemplativa* als der *vita activa* zu verschreiben, nachzudenken, sich in sich selbst zu versenken, statt sich in der Außenwelt zu vorauszugeben, sich ins Menschengewimmel zu stürzen. Den Weg der intuitiven Gotteserkenntnis über das konzentrierte Betrachten, über die Kontemplation zu suchen, ist der Anspruch beider. Wie Yunus Emre lehrt Meister Eckhart die Einheit von Schöpfer, Schöpfung und Geschöpf, und seine “*unio mystica*”, die Vereinigung des Menschen mit Gott, ist nichts anderes als Yunus’ Forderung, die göttliche Lehre zu verinnerlichen und im alltäglichen Leben umzusetzen. Darin zeigt sich, daß islamische und christliche Mystik in ihrem Gehalt, im Kern übereinstimmen.

Und da sind weitere Parallelen zwischen den beiden Lehrmeistern auf der Schwelle vom

13. zum 14. Jahrhundert: die Sprachreform und der Widerstand gegen das Dogma der institutionalisierten Theologie. Meister Eckhart schrieb Latein, in der Sprache des Klosters, in der Sprache der Gelehrten, aber auch Frühneuhochdeutsch und versuchte damit, seine Gedankengänge in die Sprache des Volks zu übertragen. Ihm verdanken wir zum Beispiel die Abstracta auf “-heit” und “-keit” für die entsprechenden lateinischen Begriffe.

Yunus dichtete weder auf Arabisch, der Sprache des Kults und der Theologie, noch im höfischen Persisch - wie Celalettin Rumi -, der metaphernreichen Sprache der Poesie, sondern schaute dem Volk auf’s Maul. Seine Bilder werden in dem klaren, einfachen Türkisch der damaligen Zeit ausgedrückt, das ist die Sprache der Bauern und Bäuerinnen, der Dervise, die von Stadt zu Stadt und von Dorf zu Dorf ziehen, Ausdrucksmittel der Händler und Hirten.

Bei aller Bescheidenheit, mit der er hinter seinen Bildern, hinter seiner Aussage zurückbleibt, finden wir ihn doch so und so oft in einer der letzten Zeilen als Urheber - wie in “Bir dem varir...” - der Beschreibung des menschlichen Innern, das seinen Weg durch all die Verführungen des institutionalisierten Kults der christlichen wie der muslimischen Religion oder auch des Herrschens sucht - und irre geht. “Stauend wie der arme Yunus” ist eine Zeile, die seine Haltung am besten zum Ausdruck bringt: er wertet nicht, er schaut sich die Welt in ihren Erscheinungen an, betrachtet die unterschiedlichen Gottesvorstellungen - und trifft seine Entscheidung später, nach dem staunenden Verharren.

Im ausgehenden Zwanzigsten Jahrhundert, zu einer Zeit, da Nationalismus und Fremdenfeindlichkeit, oder, klarer, direkter gesagt, Rassismus wieder politisch bestimmte Faktoren geworden sind, da wieder begonnen wird, Islam und Christentum gegeneinander auszuspielen, als seien die

Kreuzzüge nicht schon zu Yunus’ Lebzeiten vorüber gewesen, sollte man/frau erst einmal versuchen, den Orient zu verstehen, bevor damit begonnen wird, sogenannte abendländische Werte gegenüber dem Morgenland auszuspielen. Vor etwa siebenhundert Jahren war es ein Philosoph, der hier den Pantheismus lehrte, die Erkenntnis Gottes aus der Natur, und dort, im Südosten ein Dichter, der nicht nur eine wesensgleiche Aussage machte, sondern auch, wie der westliche spätmittelalterliche Gelehrte, versuchte, eine Sprache, die das Volk nicht mehr verstand, ein System von ineinander verschlungenen Klauseln, auf seinen Kern zu reduzieren, ohne dabei die Inhalte zu verletzen. Frieden, Brüderlichkeit, Respekt vor dem anderen Menschen ist die Quintessenz der Lyrik Yunus’ - seine Gedichte haben die Zeit überdauert, erleben in den von Touristen überlaufenen Badeorten an der Ägäisküste ein Revival auf der Rückseite der Parkscheine, auf Türkisch, Englisch und Französisch, werden im Vorbeigehen gelesen, Yunus Emre ist zum Begriff geworden - für die Möglichkeit des friedlichen Miteinanderlebens durch Einsicht in die Zusammenhänge von Natur und Mensch und Respektieren der Unterschiede. Zugegeben, die moderne Technologie hat diese Zusammenhänge brüchig werden lassen, Yunus heute zu lesen, heißt, sehr genau zu überlegen, was sich übertragen läßt - und das Erstaunliche ist: durch sein Prinzip des Reduzierens ist es machbar.

¹ *Lyrik des Ostens*, hg. von W. Gundert, Annemarie Schimmel u. Walther Schubring, München 1965, s. 118

² Yunus Emre, *Das Kummerrad/Dertli Dolap*, aus dem Türkischen von Zafer Senocak, Dagyeli Verlag, Frankfurt am Main 1986, s. 26f.

³ Meister Eckhart, *Reden der Unterscheidung*, übers. von Josef Bernhart in: *Altdeutsches Lesebuch*, 6. Auflage, 1961, s. 227

⁴ Yunus Emre, a.a.O., s. 49

MURTAZA

Konur ERTOP

Orhan Kemal 1936 - 1938 yıllarında Adana'da Milli Mensucat Fabrikası'nda kâtiplik, daha sonra imalat ambarı memurluğu yaptı. Burada çalışan bir göçmen kızla evlendi. Ambarcı, müşteriyle anlaşırca gizli kapaklı işler çevirip kesesini doldurabiliyordu. Derken tüccardan Hilmi Efendi, Orhan Kemal'i dükkânına çağırıp böyle bir yolsuzluğu açık açık teklif etti. Genç Orhan Kemal yani asıl adıyla Raşit Ögütçü kabul etmeyince iftira etti, delikanlı işten çıkarıldı...

Murtaza romanı Orhan Kemal'in böylesine yakından tanıdığı fabrika yaşamını yansıtır. İşçi portreleri yansıtır. Ama asıl kahraman Yunanistan'ın Alasonya kasabasından göçüp gelmiş 6 çocuklu Murtaza'dır Ailesini çeşitli işlere girip çıkarak kıt kanaat geçindirir. Sonunda bir çirçir fabrikasında gece kontrol yardımcısı olur. Görevine bağlılığı, hastalık derecesindedir. Fabrikada çalışan kendi kızı Firdevs bir gece işbaşında yorgunluktan uyuyakalınca saçlarına yapışıp yere fırlatır. Yaralanan ve beyin kanaması geçiren kızcağız birkaç gün sonra ölür. Murtaza'ya bir maaş ikramiye ve üç gün izin ver-

ilir...

Murtaza doğrucu Davut'tur. Alasonya'dan göçtüğü zaman aracılarda işbirliği yapan hemşerileri yalan bildirimde bulunarak "memleketteki barakalarına karşılık koca koca konaklar, üç buçuk arşın bahçelerine karşılık binlerce dönüm tarla" almışlardır! Murtaza ise yalan söylemeyi kendine yakıştıramamış, oradaki yaşamını Adana'da da sürdürmeye koyulmuştur.

Orhan Kemal kahramanını şöyle tanıtıyor:

"Murtaza bence elleri üzerinde (yani başaşağı) yürümeyi olağan saymaya başlamış bir toplum, belki de bir dünyada. ayakları üzerinde yürüyen, başkalarını da böyle yürümeye zorlayan, kendi kendine inanmış bir kişidir. İçinde yaşadığı toplumla her an zıtlaşan, bitmez tükenmez çelişmelere düşen bu adam için toplum, kalın bir çizgiyle kabaca ikiye ayrılmıştır: Varlıklılar, yoksullar. Varlıklılar Allahın sevgili kullarıdır. Varlığa kavuşabilmek için zamanında kana kana çalışmış, ter dökmüşlerdir. Onun için saygıya değerler... Murtaza kendisinin de yoksullardan olduğuna bakmadan varlıklı

kata gönlünü kaptırmıştır. Varlıklı kalsa ondan pek bir şey istemediği, ona hemen hemen ihtiyacı olmadığı halde, Murtaza bu kata hoş görünmeye çalışır. Bir beklediği mi vardır? Hayır. Olsa, o zaman Murtaza, "Murtaza olmaz; adım başında raslanan beş paralık bir çıkarıcıdan öteye geçemezdi."

Murtaza'nın küçük oğlu Hasan acıkınca bakkaldan çeyrek ekmek çalar. Kaçarken otomobil çarptığı için olay büyür. İş mahkemeye kadar gider. Bakkal şikâyetçi olmayacaktır. Yargıç duruşmayı bitirmek için Murtaza'ya yumuşakça sorar:

"Oğlunuz o gün çok acıkmış, onun için bu çocukluğu yapmış değil mi?"

Murtaza'nın katı dürüstlük anlayışı şu yanıtı vermesine yol açar:

"Olamaz aç benim oğlum! Kabul edemem açlığını! Velev olsa idi bile aç, çalmayacak idi; etmeyecek idi tenezzül hırsızlığa! Tükürecek idi kan, söyleyecek idi, "içtim kızılılık şerbeti!" Şimdi sizden ederim istirham, edesiniz mahkûm; atasınız hapislere!"

Roman böyle bitiyor. Okurlar, yapıtı sahnede ya da

beyaz perde de izlemiş olanlar Murtaza'nın tuhaf şivesini anımsarlar. Yapıta önemli bir özelliğini kazandıran Murtaza'nın şive taklidi 1950'lerde gerçekçi edebiyatımızın yaygın tartışma konusunu düşündürür.

Edebiyat yapıtına gerçeklik kazandırmak için şive taklidine gerek var mıdır? Bunun ölçüsü ne olmalıdır? Orhan Kemal konuyu şöyle değerlendirir:

"Şive taklidi mutlaka lazımdır. İfadeye kuvvet vermek, yazarın anlattığı insanları gerçekten tanıdığı hissini uyandırmak için ve çok ustaca yapıldığı takdirde, işin tuzu biberi kabilinden az miktarda, yani anlaşılır şekilde şiveden faydalanılmalıdır."

Murtaza'yı nasıl yazdığı, nasıl yayınladığı konusunda da Orhan Kemal'in açıklamaları şöyle:

"Bu romanın müsveddelerini yaza boza 15 - 20 sayfa kadar bir şey meydana getirmiştım. İstanbul'a yeni gelmişim... Yaşar Kemal bu Murtaza'dan Tunç Yalman'a (Vatan Gazetesi'nin sanat sayfasını yönetiyordu.) öyle övgüyle söz açmış ki, Tunç Yalman ilgilenildi. müsveddelerini rica etti benden!... Verdim...Ama yayınlamaya başlayacağı aklıma bile gelmiyordu.(...) Bir gün yayınlamaya başlamış görmeyeyim mi?.. Her yanım buz kesildi. Eyvah dedim, rezil olacağım... Bunun geri-

sini nasıl getireceğim? (...) Ecel terleri döke döke devam ettim. Ve tuhaf değil mi?... Bitti. Ama bu, uzun yıllara dayanan, olgunlaşmış bir konunun kâğıda dökülmesinden ibaretti."

Murtaza kitabı 1952'de yayınlandı. Bu 144 sayfalık küçük romanı ya da uzun öyküyü yazar 17 yıl sonra yeni-

den işledi. Artık yapıt 430 sayfalık kocaman bir kitap olmuştu.

O sıralarda Orhan Kemal'in dostları "Biz onu öyle bulduk, öyle okuduk, öyle sevdik. Ne diye değiştireceksin?" demişler. Doğrusu, ben de kitabın eski şeklini daha çok seviyorum!...

DUBAİLER

-1- *Sıradan yalnızlığını açılgin kurlarının
dilbirimi göndermelerine tutturup yüzünün
yatırıp sandalyelerini suyun üstüne
ağaçaralarında bara düştüğün*

-bir-

-2-

*Cam felsefesini düş surlarının
kıyıpta dışzamın entantesinden
geçerken kendini son devir gövde
açının dışında dara düştüğün*

-bir-

-3-

*Tin alır tenin yergen uçuşlarından
ölücüdür diye eyy dişim sonsözlüğünün
durdurdun aktarını hazuçlarında
divan-ı kerimden zara düştüğün*

-bir-

-iki-

-4-

*Milfikir zapdedip dimde kurulur
dehlizde bakaralmaz içmekteplilerin
duba-i dörtlüklerinden kaçabilmirken
zan tutup kitabı nara düştüğün*

-1-

Ali MERCIMEK
10.05.1992/Münster

F. ALMANYA'DAKİ GENÇLİK VE KİMLİK ARAYIŞI

Mevlüt ASAR

F. Almanya'da yaşayan yabancı gençler sık sık gazete manşetlerine konu oluyorlar. Çeteler oluşturduklarından, "kriminal" olduklarından, işledikleri suçlardaki artıştan söz ediliyor. İkinci, üçüncü kuşak da denilen bu yabancı gençlerin çoğu Türkiye kökenli göçmen işçi çocukları. %30-40 okullardan diploma almadan ayrılmış, 1/3 bir meslek öğrenememiş, öğrenselerbile çoğu bir iş bulamamış genç insanlar. Onların kendi konumlarına/çıkamazlarına gösterdikleri "haklı" tepkilerle gazete manşetlerine çıkmalarına, korkulan bir kitleye dönüşmelerine en büyük katkıyı içinden geçtikleri Alman eğitim sistemi yapıyor.

Bu gençlerin çoğuna işsizlikten başka birşey getirmeyen Alman Eğitim Sistemi çocukların/gençlerin aileleri, etnik sosyal çevreleri ile olan dirmisel bağlarını, sosyal dayanışmasını yıkıyor. Çünkü Alman okulu bu çocuklara/gençlere "Bu ülkede yaşayanlar bize uymalı, uyamayanlar, uymak istemeyenler ülkelerine dönmeli..." anlayışı ile yaklaşıyor. Adına "entegrasyon" denen bu anlayışı maalesef Alman öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve eğitim müfettişlerinin çoğu savuyor/paylaşıyor. Bu "entegrasyoncu" anlayışın en belirgin özelliği, çocuğun başkılığını, farklılığını yadsıyarak onun iki dilli, iki kültürlü olamayacağını düşünmesi/savunması ve sonuçta onu ne pahasına

olursa olsun Alman toplumuna "uymaya" zorlayan "misyoner" bir tutumla özdeşmesidir.

Bu anlayış kendisini okul yaşamında değişik biçimlerde gösteriyor: Herşeyden önce okul-aile-öğrenci üçgeninde göçmen ana-babalar dışlanıyor, çocuklarının eğitime katılma hakkı yok sayılıyor. Geriliği, tutuculuğu, gelişmemiş bir kültürü temsil ettiği - açıkça söylenmese de - düşünülen ana-babaların etkisinden çocukların "kurtarılması" temel amaç oluyor. Çocuklarının kendi özkültürlerinden, adadillerinden, dininden kopmasını istemeyen ana-babalar "entegrasyona" - daha doğrusu asimilasyona - bir engel olarak görülüyor. Çocuğun anadilinin unutturulması, bir Alman gibi konuşmasının, düşünmesinin sağlanmasına çalışılıyor. Böylece çocuğun ailesi, etnik çevresi ve kültürü ile en önemli iletişim aracı olan anadilini öğrenmesi engelleniyor. Anadilinin zorunlu ders olarak okutulmasına karşı çıkılıyor.

Bu tür bir "entegrasyon"un aile ile çocuk/genç arasındaki çatışmaları artıracığı, sorunların anlaşma yoluyla çözümünü olanaksız kılacağı düşünülmüyor yada önemsenmiyor. Zaten ana-babba ile çocuk/genç arasında patlak veren okula yansıyan çatışmalarda hemen öğrencinin yanında yer alınmıyor ve ana-baba suçlanarak çocuğu/genç onlar elinden "kurtarma"nın yolları araştırılıyor. Gençlik dairesi, genç-

lik sığınma yurtları devreye sokularak çocuğun/gençin ana-babası ile ilişkisi koparılıyor. Ailenin ve çocuğun/gençin yaşamında onarılması güç yaralar açılıyor. Ne ki bu önemli görülüyor! önemli olan çocuğu "despot baba"nın, "geri kafalı" annenin elinden "kurtarmak"tır. Çocuk/genç artık "özgür"dür. Ama bu "özgürlük" onu çoğu kez yıkıma götüren bir özgürlüktür.

Bu anlayışı savunanların düştükleri ilk yanılgı, anadilini unutup Almancayı bir Alman gibi konuşan, kız erkek ilişkilerinde özgür davranan, anne ve babalarına yabancılaşan çocukların/gençlerin artık Alman toplumuna "entegre" olduklarının sanılmasıdır. Oysa çocukların davranış ve düşünceleri yine farklıdır. Onlar görünüşte bir Alman benzemişlerdir ama "asimile" edilememişlerdir.

Düşünülen ikinci yanılgı yada gözden kaçırılan bir başka gerçek te şu: ilk kuşak işçiler içinde buldukları güvensizlik ortamında kendilerine yapılan haksızlıklara, ayrımcılığa sessiz kaldılar ve kendi içlerine kapanarak bir tur "pasif savunmaya" geçtiler. Ama ikinci ve üçüncü kuşak asimilasyonu redderek, kendi köklerine sahip çıkmanın mücadelesini yapıyor. Onlar doğup büyüdükleri topraklarda kendi kökenlerini inkar etmeden, bundan utanmadan diğer uluslardan insanlarla birarada ama başı yukarıda yaşamak istiyorlar. Daha önce

yaşanmış göçlerde de aynı süreç gözlemlenmiştir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri de Amerika'dır: "Yüzyıl önce Asya, Avrupa ve Latin Amerika'dan Birleşik Devletler'e göçenlerin aynı kazanda eriyip 'Amerikalılaşıacağı' düşüncesi egemendi. Ama bu gün hiç özvatanını görmemiş, anadilini bilmeyen gençler arasında bile köklerini tutkusu, eğilimi var. Orada insanlar kendilerine 'Amerikalı' değil, açık açık 'italyan Amerikalı', 'Alman Amerikalı' diyorlar..."*

Almanya'daki Türkiye kökenli geçliğin içine düştüğü kimlik bunalımında eğitim politikasının yanında bu ülkenin uyguladığı yabancılar politikasının da çok önemli payı vardır. Çünkü Almanya, kendi anayasasında da yer alan temel insan haklarında bile hem yabancı ana-babalara hem de gençlere çifte standart uyguluyor: Görünüşte bir Alman gibi yetiştirilmeye çalışılan gençlere, sıra meslek eğitim yeri bulmaya, işe alınmaya, konut kiralamaya gelince "yabancı" oldukları acı bir biçimde hatırlatılıyor. Babaları kendilerine sürekli olarak yabancı davranılmasına alıştıklarından bu duruma sessiz kaldılar. Ama gençler karşılaştıkları bu iki yüzlülük karşısında susmuyor, şiddetli tepkiler gösteriyorlar. Bu tepkiler giderek sosyal patlamalara dönüşüyor. Ve şayet uygulanan politika devam ederse tepkiler daha da şiddetlenecek, başkaldırıya hatta "kent isyanları"na varacaktır. Nitekim Berlin'de, Hamburg'ta bunun küçük örnekleri sık sık yaşanıyor.

Gözlemlerimize göre gençlerin çoğunluğu yaşantılarındaki anne-baba kültürüyle Alman kültürünü birlikte özümseyip bir tür "sentez"e varmak için yoğun çabalar harcıyorlar ve hatta bu yolda bazen aile, bazen Alman çevre bazen de okulla çatışmayı göze alıyorlar. Ancak "entegra-

syon" politikasının iki yüzlülüğü karşısında sağlıklı bir senteze varma çabasından vazgeçip "kolay çözümler"e yöneliyor, örneğin ya kendisi de iki yüzlülüğü bir davranış biçimi olarak benimsiyor ve anlık çıkarlarından hareketle bazen bir Türk/Kürt, bazen bir Alman gibi davranıyorlar. Ya da Alman olan herşeye karşı içten bir öfke geliştiriyorlar. Ve işte bu öfke bazen patlama noktasına gelip saldırganlığa dönüşüyor.

Bu tür davranış biçimlerinin gelişmesini, ana-babaların içine itildikleri "tepki-tutuculuğu" ve bu tutuculuğun geçmiş Türkiye hükümetlerince değişik biçimlerde desteklenmesi de önemli ölçüde körüklemiştir. Alman toplumu ve devleti tarafından dışlanan Türkiyeli göçmen işçiler kendi kültür ve dinlerinin geleneksel ve görünürdeki öğelerine daha sıkı sarılıyorlar. Kendini gelinen ülkenin/yörenin kültür mirasıyla özdeşiren ve bu yolla göçmen işçilere bir tür özgüven sağlayan "milliyetçi-dinci akımlar" da ayrımcı, ırkçı, asimilasyoncu politikalara karşı duyulan ezikliği, tepkiyi göğüs kabartan karşı-sloganlarla örgütlemeye çalışıyorlar. Ve bu alanda ilk hedef olarak gençlere yöneliyorlar. Nedeni ne olursa olsun çağımızda - hele şu günlerde yaşananlardan sonra - milliyetçiliği ve "getto kültürü"tek kültür savunuculuğunu hoşgörmek mümkün olmadığı gibi Türkiyeli göçmenlerin etnik özelliklerinin, kültürlerinin konserve edilerek yüceltilmesini de bir çözüm olarak görülemez. Ancak kendisinden olmayana, kendisine benzemeyeni hor, geri, kötü olarak gören "misyoner/entegrasyoncu" bir eğitim anlayışını ve politikasını da şiddetle reddetmemiz gerekiyor, çünkü çokkültürlü toplumlar güçlerini "tek tip insan"dan değil, farklı insanların oluşturduğu bir bütünden alırlar. Ayrıca göçmen işçi çocuklarının asimile edilmesi yaklaşımı aslında

tek tip bir insan yaratmaya yönelik otoriter-milliyetçi yani çağdışı bir ideolojinin ürünüdür. Oysa insanlığı zenginleştiren sağlıklı kılan, insanların birbirine benzermesi değil, tersine birbirlerinden farklı olmalarıdır.

Avrupa'daki göçmen işçilerin geldikleri ülkeler asıl katkıları da: Ekonomiye insan gücü sağlamak değil içinde yaşadıkları toplumların değişmesine ve gelişmesine yeni boyutlar getirmeleridir. Güney ülkelerinin ekonomik güçsüzlüğünü, tarihi gelişmeler ve sömürgecilikten soyutlayarak, sadece o ülkelerin insanların ve kültürlerinin geriliğinde arayanlar bir Anadolu köylüsünün Avrupa'ya katkısı olabileceği görüşüne gülebilirler. Oysa Batıda en çok satan kitaplar Naipul, Marquez, Borges gibi 3. Dünya yazarlarının, kitaplarda, filmlerde en çok ilgi çeken konu insan ilişkileri. Çıkara bağlı olmayan insan sevgisi, kişinin onurunu korumadaki azmi ve özverisi, aile, dost ya da hemşeri dayanışması, karşılıklı güven ve bir çift söz üzerine yapılan anlaşmalar, ikram ve misafirperverlik bir Batılı'da biraz özlem biraz da şaşkınlık uyandırdı... Bu açıdan bakıldığında Avrupa'daki 'yabancı' insan unsuru Avrupa için büyük bir nimet, yani bir bağlamda 'Doğu-Batı' sentezinin gerçekleştirilebileceği bir ortamın ana unsuru."*

Bir başka deyişle biz güneyli, doğulu göçmenlerin Almanya'dan, Almanya'nın ve Almanların ise biz göçmenlerden öğreneceği çok şey var. Ve bu alanda ilk adımı atmak herkesten önce eğitim politikacılarına, öğretmenlere ve tabii ki ana-babalara düşüyor. Ancak bunu yapabildiğimiz ölçüde çocuklarımızın sağlıklı bir kimlik kazanmasına katkıda bulunabiliriz.

* Bkz: "daha sesimizi duyurmadık", G. Vassaf, belge yayımları, 1983, İstanbul

ARKA ODA

Afşar TIMUÇİN

XVI. yüzyılın en ünlü düşünürü diyebileceğimiz Michel de Montaigne bir "arka oda"dan söz ederdi. Nasıl bir arka oda mı? Şöyle diyor o: "Tümüyle bizim olan, kimselelerin girmedeği bir arka oda." Nasıl bir arka oda mı? "Kendi temel ayrılığımızı, temel yalnızlığımızı kurduğumuz bir arka oda." İnsanlığın en büyük atılım döneminde, Rönesans'ta bir düşünce yazarının kendine kendinde sığınacak bir yer araması garip görünebilir. Dünya büyük bir hızla giderken kendine kapanmak niye? Atılım dönemleri en devingen dönemlerdir, bu başdöndürücü dönemlerde insan değişimin verdiği sıkıntılar yüzünden bir kaçma, bir sığınma duygusuna düşebilir. Bu yüzden insanı kınamalı mı? Örneğin bir arka oda düşündü diye Montaigne'i yermeli mi, eleştirmeli mi? Yalnız kendi bağasında yaşayanlar için bu tür yergiler, eleştiriler elbette rahatlıkla yapılabilir. Ama insan değerlerini geliştirmek adına kendini yaşamın engebeli yollarına sürmüş biri için böyle bir şey elbette düşünemeyiz. Ayrıca, gerçek anlamda yaşama katılanlar için bir arka oda her zaman gereklidir, sessiz ve dingin bir arka oda.

Montaigne gelişimin içindedir, hatta gelişimin kendisidir, insanlığın ortak bilincini dönüştüren güçtür, bu bilincin dönüştüğü yerdir. Gelişirse, o dönemde bütün kanlı görünümelerini almıştır. Kendisine bir arka oda kuranlar, kurmaya çalışanlar, o arka odada oluşturdukları yalnızlıklarında insan için yeni değerler üretilmesine katkıda bulunacaklardır. Descartes da öyle yapmadı mı? "Bu ülkede kafam duruyor" gerekçesiyle Fransa'dan kaçıp son derece dingin bir ortama, Hollanda'ya gitmedi mi? Descartes'ın düşünce dünyası Hollanda'nın oldukça durgun ortamında gelişti. Descartes, evet, kaçmıştır. Ama o ne büyük bir kaçıştır ki XVII. yüzyılın en büyük bilincini yaratmıştır. Descartes da Montaigne gibi yaptı, o da kendine kendi içinde yer açtı.

Düşünen adama bir yalnızlığı da çok görmemeliyiz. Kaldı ki düşünen adam yalnızlığının ağır vergisini kendi gönlünden ödemektedir. Bu büyük filozofların ya da düşünürlerin varlığı bize dünyayı yeniden yaratmakta en büyük katkının insanın iç derinliklerindeki kaynaklardan gelebileceğini gösteriyor.

Toplumsallığın dışına düşmek midir bu? Nasıl olur! Montaigne'i ve Descartes'ı, Yeniçağ'ın ilk dönemlerinde yaşamış olan bu iki büyük yalnızı bütün bir insanlık canla başla okuyor. (Televizyonda eniştesini selamlayan ilkeller gibi bizim de buradan bu iki büyük düşünürün adını duymamış olanlara okkalı bir selam göndermimize izin verin!) Yalnızlık kolay değildir, onların kanlı dönüşüm dönemlerinde kendilerine kapanmak istemeleri hastalıklı bir bencillik değil gerçek bir özverinin ürünüdür. Yalnız olmayı beceremeyenler birlikte olmayı beceremezler. Hiç yalnız kalamayan, her durumda boş boş çene çalmaya adam arayan, kimseyi bulamazsa kediyi, köpekle, kuşla söyleşmeye başlayan insanların dünyamıza filozof olarak verebileceği hiçbir şey olmadığı gibi, ayakkabıcı olarak, nalbur olarak, ölü yıkayıcı olarak da verebileceği çok şey yoktur.

XVII. yüzyılın yahudi filozofu Baruch Spinoza (Descartes'ın doğumundan otuz altı yıl sonra dünyaya gelmiştir), toplumunun gönlüne pek yatmayacak bir gerçekçilikle insanları üç kata ayırıyordu. Gerçekten bu katlar bilgi katlarıydı ama insan da bilgisine göre bu katlardan birinde yer alacaktı zorunlu olarak. İnsanlık, bilgimiz düzeyinde bir yerimiz olacaktır. Bu durum her insanın eşit hakları olduğu ilkesini elbette zedelemes. Birinci bilgi katının insanı acıklı durumdadır, diye düşünür Spinoza. Çünkü bu insan bir tür köle yaşamı sürdürmektedir. Bu insan iyiyi görse bile kötüyü gerçekleştirir. Bu katta tam anlamında bir dağınıklık ve mutsuzluk sözkonusudur. İkinci katın

insanı, bütün bir bilimi elde edemese de, belli bir ölçüde bilim yoluna girmiştir, en azından adalet ve iyiliğe yönelecek durumdadır. Bu insan usunu iyi kullanır, yararlılığın peşine gitmeyi bilir, ayrıca sevinci yakalayacak bir yetkinlikte. İkinci katın insanları, birinci katın insanları gibi tam bir dağınıklıkta kesin bir kopmuşluğu yaşayan insanlar değildir. Başkalarıyla birlikte olma dileğini gerçekleştiren kimselerdir onlar. Şöyle der Spinoza: "Aynı yapıda iki birey bir araya geldiler mi, birlikleriyle, ayrı ayrı oluşturdukları iki kere güçlü tek bir birey oluştururlar. Bu yüzden insana insandan daha yararlı hiçbir şey yoktur."

Bir kat daha çıktığımızda, üçüncü kata çıktığımızda bambaşka bir insanla karşılaşırız. Buradaki insan tanrısal mutluluk katına ulaşmış insandır. Bu mutlak dinginlik ve sonsuz sevinç katında insan her şeyi sonsuzluk boyutunda görmektedir. Tutkuların bittiği yerdir burası. Bu kat aşk'ın katıdır, katıksız aşk'ın ve onunla gelen eşsiz sevinçlerin, kolay kolay duyulamaz sevinçlerin katıdır, erişilmesi güç tadların katıdır. Ancak elbette bu kata çıkmak için asansörde "3" yazan düğmeye basmak yeterli değildir. Öyle olsaydı haydi ikinci kat neyse de, birinci katta kimseler olmayacaktı. Sakın bu belirlemelerden yoksul insan aşağıda kalsın, zengininki yeri yukarıdır gibi bir anlam çıkarmayalım. Üçüncü kata çıkabilmek için para yeterli değildir, hatta hiçbir şey değil. Yoksul Yahudi Spinoza, gözlükçü Spinoza iş paraya kalsaydı ikinci kata bile giremezdi. Bu üçüncü kat bilgeliğin katıdır ki oraya ancak ve ancak yıllar içinde elde edilmiş yetkin bir bilinçle ulaşılabilir. Yapayalnız yaşamış ve kendisine Heidelberg üniversitesinin önerdiği felsefe kürsüsünü eliyle şöyle bir itmiş ve gözlükçülük mesleğini bir sokağın köşesine açtığı küçük küçük tezgahında sürdürmüş olan Spinoza o koskocaman yalnızlığından bize kos-

koca bir insanlık bilgisi, insanlık bil-dirisi çıkardı. Belki de yalnız olma-saydı herhangi bir gözlükçüden ya da üniversite profesöründen başka bir şey olmayacaktı.

Yalnızlığı bir kaçaklık, bir toplum kaçkınlığı sayarak odaları, salonları, meyhaneleri dolduran bu-günün sözde aydın insanların, ken-dilerinden bilim, felsefe, sanat ve gerçek anlamda siyaset beklediğimiz ama dişe dokunur pek bir şey alamadığımız gibi ikide bir öfke, umutsuzluk, boş söz "istihsal" ettiğimiz insanların bize sorarsanız birazcık yalnızlığa, kendi başlarına kalmaya gereksinimleri var. Dil araştırmalarını bile uydurma imla kalıplarının, insan mantığına ters düşen imla kuralcılığının otomatığıne bağlayıp düşünmeyi tümüyle bir iki enayiye bırakmış olan bu aydın insan-lar yalnızlıktan başka çok şeyi pek güzel becerir görünüyorlar. Günümüz insanı, özellikle kendine aydın diyen-ler ya da denilmesini isteyenler nasıl da dışa dönük ya da boşluğa dönük yaşıyor! Bir de onların boşkafalılıklarını gören o domuzlar olmasa. Ömrü "muhabbet"le geçen, durmadan uydurma bir şeylerin peşine giden bu insanlar mı kuracak yepyeni düşünceyi? Dünyanın bu garip ve hızlı akışı içinde yalnız kalamamakla ve yalnızlığı her an aşagılıamakla birlikte gerçekliğe tümenden kışını dönmüş insanların ortamında düşünce ağacı bitmez kolay kolay, bitse bitse aylandız ağacı biter. Kadehler dolu-yor boşalıyor, ucuz dostluk felsefeleri yapılıyor, eski "mücadele" günleri anılıyor, şiiir meze olarak kullanılıyor, bu arada Nazım Hikmet'den iki çatal alınıyor. Düzayak kadınlar ve yavan erkekler tam bir "mağduriyet" duy-gusallığı içinde ve aydın olmanın acısını çeker görünerek boş sözler üretiyorlar. Yalnız kalmayı birazcık bilseler, onlar da Spinoza gibi Homo homini deus diyebilirdilerdi. Ama şimdi yalnızca umutsuzluk üretiyorlar, ça-resizlik üretiyorlar, boşluk, sıkıntı üretiyorlar. Bu arada, biliyorum yalnızlara da veryansın ediyorlar. Onlar ne yazık "arka oda"sı olmayan, hep kapının önünde oturup gelene geçene takılan insanlar olarak suç işlemiyorlarsa bile çok ayıp ediyor-lar.

BİR DEM

Bir dem varır mescidlere yüz sürer anda yerlere
Bir dem varır deyre girer İncîl okur rühbân olur

Bir dem gelir İsa gibi ölmüşleri diri kılar
Bir dem girer kibr evine Fir'avn ile Hâmân olur

Bir dem döner Cebrâil'e rahmet saçar her mahfile
Bir dem gelir gümrâh olur miskin Yunus hayrân olur

Eine Zeitlang sucht es Kuppeln
Wirft sich nieder in Moscheen
Eine Zeitlang geht's zur Kirche
Spricht die Bibel wird zum Pfaffen
Eine Zeitlang wird es Jesus
Läbt die Toten auferstehn
Eine Zeitlang thront es wie
Pharao und sein Gehilfe
Eine Zeitlang wie Gabriel
Sät es Segen in den Wind
Eine Zeitlang geht es irre
Stauend wie der arme Yunus

Yunus Emre

aus: Yunus Emre, Das Kummerrad/Dertli Dolap, aus dem Türki-schen von Zafer Şenocak, Dağyeli Verlag, Frankfurt am Main 1986, s. 38f.

KEIN K....

Bahattin GEMİCİ

Er war aus dem Ausland für zwei Wochen in seine Heimatstadt Ankara gekommen und spazierte in den frühen Stunden durch die Stadt. Er wollte im 'Alemdag Cafe' frühstücken und unbedingt 'Salep' trinken. 'Salep' zu trinken hatte er sehr vermisst. Die Bürgersteige waren sehr voll, vor den Bushaltestellen bildeten sich lange Schlangen. Schüler, Arbeiter und Beamte bemühten sich, pünktlich zu sein.

Er hatte keine Eile, er konnte auch zu Fuß gehen. Als es plötzlich zu schneien begann, öffnete er seinen Schirm und stellte sich an einer Haltestelle in die Schlange. Wenig später kam der Bus und öffnete seine Türen. Er fand sich zwischen der drängelnden und schiebenden Menge wieder. Mit Mühe konnte er seinen Schirm wieder schließen. Er kaufte sich eine Fahrkarte und fand in den hinteren Reihen einen Platz am Fenster. Neben ihm hatte sich eine Studentin gesetzt und begann nun in ihrem Physikbuch zu blättern. Bestimmt mußte sie heute eine Arbeit schreiben.

"Bitte gehen sie weiter!" sagte der Busfahrer. Die Menge konnte sich gerade ein bis zwei Schritte bewegen. Alle klebten fast aufeinander. Als der Bus in Bewegung kam, griff man nach dem Haken oben im Bus, einige hielten sich an den Lehnen der Sitze fest. Eine Frau drehte sich plötzlich um und schaute den hinter ihr stehenden Mann voller Wut an: "Bitte mein Herr, hören Sie auf, so zu drängeln!" Der Mann bewegte sich ganz leicht. Sein zum Fenster gerichtetes Gesicht schien zu erröten.

Draußen tanzten die Schneeflocken. Die Fahrzeuge kamen nur langsam voran. Autofahrer, die durch die dreckigen Pfützen fahren, machten sich nichts aus den Schreien der naßgespritzten Fußgänger.

Ein Mann mittleren Alters, der vor ihm saß, holte seine Zeitung hervor und begann zu lesen. Er beugte sich vor und schaute auf die Schlagzeilen. "Die Golfkrise nimmt gefährliche Ausmaße an", "Türkei ist Ziel von Saddams Raketen", "Staatsanwalt fordert für 15jährige Schülerin N.A. 24 Jahre Haft, da sie 'Kein Krieg' auf die Schulmauer schrieb!"

Er sah aus dem Fenster. Es schneite weiter. Er schaute die Menschen, besonders die Kinder, an. Durch seinen Atem war die Fensterscheibe beschlagen. Er stellte seinen Schirm ab und schrieb mit dem Zeigefinger "Kein K...". Er schaute zu der Studentin, die neben ihm saß, zu den Leuten, die standen, und versuchte, ihre Reaktionen abzuwägen. Seine Augen suchten eine Uniform, doch vergeblich.

Was wäre jedoch, wenn jemand in Zivil hier wäre und ihm nach Vervollständigung des Wortes sagen würde: "Los, wir gehen zum Revier", dann sähe es nicht gut für ihn aus.

Die Studentin neben sagte: "Da fehlt noch etwas!" Als der Bus langsamer fuhr und er bemerkte, daß sie sich 'Kizilay' nährten, ergänzte er das Geschriebene um die Buchstaben "rieg". Das Mädchen lächelte, auch er lachte. Als der Bus an der Haltestelle hielt, stand er von seinem Platz auf. In dem Moment als er aus dem Bus steigen wollte, packte ihn eine Hand am Arm. Er blieb regungslos stehen. Kalter Schweiß bildete sich auf seinem ganzen Körper. "Mein Herr, Ihr Schirm!" Er holte tief Luft, bedankte sich mit heiserer Stimme bei der Studentin und verschwand rasch in der Menge.

DURST

Dürstender Stern aus anderer
Nacht

trinkt mich
im Abgrund der Brunnen,

strömt in zerbrochenen
Geigen

Lichtkreis
von Tür zu Tür...

die Haut am Holz,
die Haut am Eisen wag ich
von Dunkel zu Dunkel,

trinke ich Durst,
die Saat eines Sterns
im Abgrund der Brunnen.

LIEBE

Sie geht auf gläsernen Füßen,
auf Asphalt geht sie
und unter zerschlissener Haut.

Sie keimt unterm Schnee,
sie blutet im Grenzland,
sie geht, wo kein Tor ist.

Sie nennt uns die Gründe
und birgt unseren Grund,
ist Wunde und Kind

in Lichthaut am Nachtort...
sie atmet aus Sonnen
hinter dem Wind.

Und geht mit brennenden
Füßen,
auf Asphalt geht sie
und unter zerschlissener Haut.

Barbara MACHERIUS

KENDİ KÖŞESİNDE BİR DEV

Kazım ZORLU

Bundan bir yıl kadar önceydi. Şair dostumla çay içip söyleşiyorduk. Söz dönüp dolaşıp resime gelince "Abi" dedi, "Bir ressam arkadaş var, inşaatlarda badana boya yaparak geçimini sağlıyor. Ama tablolarını bir göreceksin şaşar kalırsın vallahi! O kadar sergi gezdim, nice ünlü ressamın tablolarıyla karşılaştım, hiç biri beni bu denli çarpmadı,

Şair dostum Oktay Kırbaş'ı onun boşa konuşmayacağını biliyordum, "Adı ne?" diye sordum. "Zeynel Özgül" diye yanıtladı. "Nerede oturuyor?" dedim. "Ta İstanbul'un bir ucunda.." dedi hayıflanarak, "Tuzla'da! Gözlerine baktım:

- Yarn gidelim mi?
- Gelirim ama yol param yok.
- O zaman hemen gidelim!

Çayları içip kalktık. İki saat sonra Tuzla'nın İçmeler denilen semtinde, iki katlı şirin bir evdeydik.

***

Odaya girdiğimde duvarda asılı üç tablo vardı ve ben o üç tablo karşısında gerçekten büyülenmiştim.

Birinci Tablo: "Topraktan fışkıran bir kol ve onun gölgesine uzanmış bir insan. Yada şöyle yorumlayalım: Toprağın bağrına işleyen bir kol. "Bir" diyorum ama aslında yarım kol. Dirsekten aşağısı kesik. Hem de öylesine kesik ki, hiç bir benzerlik olmadığı halde üst tarafı kıyma makinasının haznesini çağrıştırıyor. Bir farkla ki, makina eti kıyarak kıyma haline getirirken, tablodaki kol, emeği kıyarak (ya da öğüterek) tohuma, çiçeğe, başağa dönüştürüyor...

Zeynel Usta doğulu, Tunceli'li. yoksul bir ailenin sekiz çocuğundan biri. Çocukluğu orakta, yazıda yabanda geçmiş. Ancak ortaokulu bitirebilecek denli okuma olanağı bulabilmiş. Utangaç sıklıgan, saf bir Anadolu insanı. Evli beş çocuk babası. İstanbul'a gelme fikrini Ortaokuldaki resim hocası kafasına sokmuş. "Git" demiş, "sen ancak oralarda sesini duyurursun." Zeynel Usta da tasını tarağını ve de çocuk çocuğuyla tablolarını toplayıp İstanbul'a gelmiş ama Tuzla'dan bu tarafa pek geçememiş. Galerilere baş vurmuş "diploma" sormuşlar, ilgililere baş vurmuş, ilgililer "bilgililere", bilgililer "çok bilgililere", çok bilgililerde en çok bilgili olan Allah'a havale edince Usta'nın İstan-

bul'a yönelik umutları giderek karamaya başlamış. Neyse ki tam bu sırada Kadıköy HalkEğitim Merkezi imdadına yetişmiş ve 1985 yılında ilk kişisel sergisini açmış... ,onra 1986, 87 ve 89 olmak üzere tam dört sergi. Gazetelerde yazılar, çiziler, fotoğraflar...

Sergilerine yönelik ilginç anıları var: "Bir defasında" diyor, "Birisı geldi. Yazarmış. Bu Emek Tablosu'nun karşısında uzun uzun dikildikten sonra sağına soluna bakıp ressama benzer birilerini aradı. Sonuçta inansa da inanmasa da yanına kadar gelip "Ustam seni içtenlikle kutluyorum" dedi.. Bu tablon bana öylesine bir ufuk açtı ki, bu derinlikle, bu güçle, bu esinle kaç roman yazacağımı ben de bilmiyorum." Yazdı mı? Yazmadı mı? Bilmiyorum ama sergi süresince her gün oraya geldi ve günün bir bölümünü o tablonun karşısında geçirmeye başladı."

Duvar da ikinci bir tablo var. Tablo mu? Şiir mi? Müzik mi? Roman mı?.. Yoksa hepsinden birer parça mı? İnsan kuşkuya düşüyor. Karşımdaki tablo değil de sanki bir kitap. Her bakışta yeni bir sayfa yeni bir düşünce, yeni bir duygu.

Zeynel Usta gülümsüyor: "Bir gün sergime yaşlı bir kadın geldi. İçeri girer girmez çevreye sorup yanıma yaklaştıktan sonra:

-Evladım Zeynel Özgül sen misim?

- Benim Teyze!

- Komşulardan duydum da geldim. Allah'ın resmini yapmışsın, o hangi sidir?

Gerçekten de o tablo bende de çarmıha gerilmiş İsa'yı çağrıştırıyordu. Gerçi resimde ne çarmıh var, ne İsa var, ne de gerilmek diye bir şey söz konusu değil ama insan sanki o parçalanmış dünyada, parça parça dağılmış bedeni gözleriyle toplayınca gökyüzüne doğru yükselen bir İsa'yla karşılaşılıyor. Oysa zincirin ucundaki baş kesinlikle İsa'nın başı değil. Ben ilk bakışta "Marks" dedim. İkinci bakışta bir roman kahramanı canlandı tablo da: Aleksis Zorba. Sonra babama da çok benzediğini anladım. Babam mı? Marks mı? Zorba mı? İsa mı?.. Hem hiç biri, hem de hepsi. Dedim ya Zeynel Usta'nın resimleri bir roman. Her sayfayı çevirişinde bir başka duygu, bir başka

kişilik...

Soruyorum: "Niye resim yapıyorsun Zeynel Usta?"

- Ben resim yapmıyorum ki diyor. Ben tuvalde yaşıyorum. Ben onunla doğmuşum. Resim benim kanım canım. Resim dilim, anlatım biçimim benim.

- Peki hiç tablo sattın mı? diyorum. Üzülüyor. Acıdan sıkıntıdan iki büküm oluyor. "Birkaç tablo sattım" diyor. "Ama sattım" demekten çok, kandırıldım demek daha doğru olur. 86'da bir sergi açmıştım. Çok yoğun bir ilgi gördüm. İnsanlar geliyor hayranlıklarını belirtiyor, sevgiyle, içtenlikle elime sıkıyor, açtığım deftere duygularını dö-küp gidiyorlardı. Bir gün galerinin bekçisi yanıma gelerek "Abi" dedi, "her akşam kapılar kapandıktan sonra bizim yukardaki patron aşağıya iniyor, gelip senin şu tablonun karşısında saatlerce dikiliyor...bir tek bu tabloya bakıyor, bakıyor, bakıyor... sonra da içini çeke çeke uzaklaşıp gidiyor. Sevinmişim. Aradan birkaç gün geçti. Sözü edilen patron yanında birkaç kişiyle geldi. Yine o tablonun önünde durdular. Uzun uzun fısıldaştılar, konuşular. Ertesi gün patron yalnız geldi. "Senin bu tablonu Üniversite için alacağım" dedi. "Hocalar bunun üzerinde öğrencilere ders verecek. Gurur duymmalısın, övünmelisin." Bir başka gün oldu, "Bu tablonu tam şuraya asacağım. Bütün gelen geçenler görececek. Gururlanmalısın, övünmelisin." Bir başka gün de tabloyu Ankara'ya göndereceğinden söz etti. Sonuçta iki tablo daha seçti. Avucuma üç beş kuruş sıkıştırıp tabloları aldı. "Gururlanmalısın, övünmelisin" diye diye çekip gitti. Bir duydum ki, tablo Avrupa'ya götürülmüş...

***

Zeynel Özgül'le işte böyle tanıştık. O günden sonra da sık sık eşimi ve arkadaşlarımı alarak evine gittim. Çayını içtim, söyleştim. tekrar tekrar tablolarını seyrettim. Zaman zaman birkaç tanesini elime alıp dostlarıma götürdüm. Birşeyler yapmak, bir kaç tablosunu satırmak, bu büyük yeteneğin resim yapmasını ve resimle geçinmesini sağlamak istedim ama pek bir şey yapamadım. Sonunda da baştan yapmam gerekene dönerek hiç değilse duygularımı sizle paylaşmayı düşündüm.

REZA

Mehmet TEKEREK

Er sammelte die gebratenen Koteletts mit seinen Händen, die in Gummihandschuhen steckten, vom Band auf Tablett. Die vollen Tablett schob er in die Fächer des Wagens. Trotz der Schnelligkeit schaffte er es gerade noch. Ihm schien, als würde das Band immer schneller. Er schwitzte. Der Schweiß lief ihm am Körper hinunter und löste einen starken Juckreiz aus, dem er wegen der schweren Gummischürze und den Handschuhen hilflos ausgeliefert war. Das machte ihn wütend. Wäre er alleine gewesen, hätte er am liebsten geweint.

Trotz des Arbeitstempos vergaß er einen Moment lang alles. Sein Körper und Geist trennten sich.

Der große, amerikanische Chevrolet stand vor seinem Haus. An den Wochenenden fuhr er mit dem Wagen zum Strandhaus. Er hatte bei der Armee als Major sehr gut verdient.

An diesem Tag hatte ihn der Militärchauffeur mit dem Jeep zu seinem Strandhaus gebracht. Seine Frau kam ihm entgegen. Sie küßten sich. Das Hausmädchen nahm ihm Jacke und Mütze ab und fragte, was er trinken möchte. Er sagte: "Gin mit Eis."

Er saß entspannt, mit hochgelegten Beinen, trank seinen Gin und zündete sich eine Marlboro an.

Der Blick auf's Meer. Das Gleichmaß der Wellen. Das Rauschen der Brandung. Der Geruch von Salz und Fisch.

Während er dieses Bild in sich aufnahm, begann er, sich zu erinnern.

Das war jener Tag der militärischen Ehrungen. Man rief seinen Namen auf. Er ging nach vorne, um sein neues Rangabzeichen entgegenzunehmen. Der Beifall der Menge. Die Musik. Vor Stolz waren seine Augen feucht geworden. Als seine Frau ihn küßte, wurde er wach.

"Mein Schatz, das Essen ist fertig, Dein Lieblingsessen, gebackener Fisch. Mach Dich ein bißchen

frisch."

Vom Transportband kamen keine Koteletts mehr. Der Mann ihm gegenüber rief:

"He, he Kollege! Gleich ist Pause. Noch vier Minuten, o.k.?"

Endlich konnte er Schürze und Handschuhe weglegen. Er wusch sich die Hände und ging in Richtung Kantine. Auf dem Weg versuchte er, sich von seinen Gedanken zu befreien. In der Kantine setzte er sich auf seinen Stamplatz. Es war 12.33 Uhr.

Heute hatte er um 4.00 Uhr nachts angefangen zu arbeiten. Er machte alles, was man von ihm verlangte. Die staatliche Unterstützung für Asylbewerber reichte nicht zum Leben.

Seit langer Zeit hatte er nicht solche Gedanken gehabt.

Er fühlte sich ausgelaugt und müde. Die anderen fragten: "Bist Du krank? Was hast Du denn?" "Nein, nein" sagte er. "Ich weiß nicht. Mir fehlt nichts." Aber sein Kopf war schwer und schmerzte so, als steckte er in einer Schraubzwinge. Er war noch nicht richtig da. Alle seine Versuche, sich von den Gedanken zu befreien, halfen ihm nicht. Bis die Pause zu Ende ging, redete er kaum mit jemand. Ab und zu schaute er durch's Fenster nach draußen.

Als er nach Hause kam, hatte seine Frau das Essen schon vorbereitet. Die Kinder, seine Tochter und sein Sohn, waren da. Das hatte das Ganze etwas erleichtert; aber er sah trotzdem nicht gut aus.

Seine Tochter fragte: "Papa, was hast Du denn?" Er sagte: "Nein, nein, ich habe wirklich nichts."

Nachts, als er sich mit seiner Frau ins Bett legte, sagte er: "Gute Nacht, ich muß schlafen. Ich bin sehr müde."

Seine Frau fragte: "Mußt Du morgen um die gleiche Zeit aufstehen?" Er sagte: "Ja." Seine Frau meinte: "Zum Teufel mit dieser Arbeitszeit! Wie kann man den Menschen

das zumuten?"

In Wirklichkeit hatte er keine Lust zum Schlafen. Er konnte nicht schlafen. Die Gedanken ließen ihm keine Ruhe. Die Angst vor der Zukunft stieg. Seit drei Jahren lebte er in Deutschland.

Die schreckliche Macht Khomeini's würde höchstens ein Jahr dauern. Mit westlicher und besonders amerikanischer Hilfe würde ein neues, demokratisches System geschaffen werden. Sie würden wieder in ihre Heimat zurückkehren. So hatte er damals geglaubt, mit seinen Landsleuten darüber diskutiert und viele Pläne gemacht.

Und jetzt? Drei Jahre waren vergangen. Tag für Tag wurde das Regime stärker. Niemand konnte etwas dagegen tun.

"Was wird mit unserer Zukunft? Meine Kinder! Meine Frau! Ich bin zweiundfünfzig Jahre alt. In dieser Fremde möchte ich als Asylant und Arbeiter nicht mehr leben, nicht so sterben. Mein Kinder! Meine Frau! Mein Gott! Mein Gott, werde ich nie mehr im Leben meine Heimat sehen? O, mein Gott, ist das mein Schicksal? Ist es das?"

Der Wecker rasselte. 5 Minuten vor 3!

Er stand langsam auf. Seine Frau wollte auch aufstehen. Aber er bestand darauf, daß sie liegenblieb und schleppte sich in die Küche.

Er setzte Teewasser auf und ging in's Bad. Dann trank er ein Glas Tee und füllte den Rest in die Thermosflasche.

17 Minuten nach 3!

Seine Frau kam doch in die Küche und sagte: "Ich kann sowieso nicht mehr schlafen." Sie konnte nicht begreifen, was mit ihm los war. Vielleicht dachte sie: "Zu dieser Zeit kann man nicht fröhlich sein."

22 nach 3!

Er griff nach seiner Tasche, ging bis zur Tür, blieb stehen, ließ die Tasche da und ging in das Zimmer

seiner Tochter. Er öffnete die Tür ganz langsam, näherte sich dem Bett, streichelte Gesicht und Haar der Schlafenden und gab ihr einen Kuß. Er riß sich zusammen und verschluckte das Weinen.

Seine Frau schaute ihm von der Tür aus zu. Sie wußte nicht, was das alles bedeuten sollte. Er war nicht immer so.

Dann ging er zum Zimmer seines Sohnes, ganz leise. Er schaute sich um. Auf dem Tisch lag ein Notizzettel, auf dem stand: "Ich werde meinen Vater fragen." Auch seinen Sohn streichelte und küßte er, ohne ihn aufzuwecken. Er konnte sich kaum (mehr?) zusammenreißen. Es war wie eine Explosion in seinem Innern. Vor der Wohnungstür umarmte und küßte er auch seine Frau. "Mach's gut!" Damit ging er die Treppe hinunter.

Sie rief ihm nach: "Was ist los? Was ist nur mit Dir los, mein lieber Mann?"

Die Frau ging zurück in's Schlafzimmer, legte sich hin. Sie war so traurig, daß sie nicht mehr schlafen konnte. Sie stand auf, ging in die Küche, machte sich einen Tee. Dann holte sie die Fotoalben und schaute die Hochzeitsbilder einzeln und lange an. Danach die ersten Fotos der Kinder. Die Aufnahmen vom Strandhaus. Sie geriet in's Träumen.

Reza stieg in seinen Wagen und begann, laut zu weinen. Er schaute weder rechts noch links und fuhr. Sein Arbeitsplatz war 21 km entfernt. Er brauchte (für die Strecke?) 25 Minuten.

Es war noch ziemlich dunkel und kühl. Die Straßen waren leer bis auf einzelne Autos, die ihm entgegenkamen.

Er fuhr mit hoher Geschwindigkeit, erhöhte das Tempo immer mehr. Er weinte nicht mehr, aber war wie erfroren. Seine Zähne waren fest zusammengebissen. Kalter Schweiß rann von seinem Gesicht.

Er erreichte eine Stelle, wo er drei bis vier Kilometer geradeaus ging.

Rechts und links Felder und große Bäume.

Die Sonne war noch nicht aufgegangen. Vielleicht würde sie auch nicht mehr aufgehen

İÇERMİYORSAN BİR BENİ *

Kavuşmak içeriyor ayrılışı
Hoşgeldin hoşçaklı
Erinç bungunluğu
Sevinç hüznü
Barış içeriyor savaşı
Varsulluk yoksulluğu
Ses suskuyu
Doğum ölümü
Oluş hiçliği
Ve hiçlik içeriyor her şeyi
Soyutu somutu seni
Sen içeriyorsun hüznü özlemi
Yarayı bereyi örselenmiş bir beni
Tutsaklığı köleliği
Sen içeriyorsun karanlığı geceyi
İkilemli gerilimleri
İçermiyorsan bir beni
Sıla içeriyor sürgünü
Sürgünün süresi iki türlü
Biri kulağı delik tavşan uykulu
Biri ardi arkası gelmeyen o hep yakında
O hiç gelmeyen yarın
Sürgünün eli bavullu
Yollar sürgüne çöl gelir
Adres adres savrulur
Kapı yüziine dar gelir
Kanıcekik silik yüzlerdir ya da
Her yüzle bir sen gelir
Sürgün bir yere varmak
Adını öğrenmeden ordan kovulmak
Sürgün, sürekli seni arayış gibi
Sen içeriyorsun sürgünü sürülmeyi
Sürgünün bin bir türünden süzülmeysi
İçermiyorsan bir beni
Sevmek içeriyor Ferhat emeği
Gürz gibi nazik gül gibi katı
Sürgün gibi şenlik sıla gibi yaslı
Uzun yolu yürümeyi
Yürüdüm kimseye aldırmadan
Yürüdüm durdurup yolda herkesi
Özlemin kollarıyla sarıldım birer birer
Sarıldım kavuştum diye
Sarıldım yolumdan kalamam diye
Dönüp arımdan bakan oldu
Ayrılır ayrılmaz unutan oldu
Sevmek içeriyor Kerem yüreği
Demir çarık nazikliğinde ipek sertliğinde
Ferhat emeği Kerem yüreği yani seni
Sen içeriyorsun gülle ipeği
Katılığı katranlığı
İçermiyorsan bir beni

Yüksel Pazarkaya

* "İçermiyorsan Bir Beni" adlı şiir Y. Pazarkaya'nın yeni yayınlanan "Sen Dolayları Sevgi Dolayları Umut Dolayları" adlı şiir kitabından alınmıştır.

Uzaktaki Bir Yakına Mektup - 5

... AYRILIK OLMASAYDI

Y. Hasançebi

Ayrılık hüznü müdür? Bir-iki damla gözyaşının sessizce akıp-gitmesi, ya da ayrılık sessizlik midir? Daha da önemlisi, bir daha doldurulamayacağı sanılan bir boşluk mudur ayrılık? Ve ayrılık aynı zamanda yalnızlık mıdır?

Sen küçükken, hiç sevdiğin bir oyuncakını kaybettin mi? Uzun zamandır senin olduğunu zannettiğin, kaybolmasını aklından bile geçirmedüğün bir oyuncakını, gün gelip kaybedersen... Peki ayrılık, sahip olma duygusunun birdenbire paramparça olması mıdır yoksa?

***

Ben ayrılıklarda hep aynı duyguyu yaşarım. Boğazıma sanki bir yumruk tıkanır, yutkunamam, konuşamam. Hani, bir yaprak kurumaya yüz tutar, gün gelir dalından sessizce kopup düşer ya, işte öyle, kimselerin farkedemeyeceği kadar sessiz ayrılıklarda ise daha da hüznülenirim. Ama, ağlayamam. Halbuki bilmezsin, o yıllar önceki zoraki ayrılığımızda senin utanış da olsa sessizce akıp-giden iki damla gözyaşına nasıl da imrenmiştim.

Düşünüyorum da, seç seç yaşa misali ne kadar çok ayrılık var değil mi? En zorlusu sevgiliden ayrılmak mıdır, ne dersin? "Ölüm Allahın emri, ayrılık olmasaydı". Bu beş kelimelik, kısacık ve basit görünen deyiş beni son günlerde oldukça meşgul ediyor. Göründüğünün aksine müthiş derecede anlam yüklü ve derin, derinliğine indikçe de ürkütücü. Bataklık gibi birşey, bir kere girince çıkabilmek mümkün değil.

***

Gençlik yıllarını sık sık düşünmek yaşlılığın belirtilerinden sayılır ya, ben de son günlerde inadına gençlik yıllarımı düşünüyorum. Sessizliğin ve fırtınanın içiçe olduğu, ayrılıklardaki hüznün zorlu olmadığı sanılan, ama çabucak geçip gitmiş gençlik yılları.

İlk ayrılık ilkokuldaydı. Çocuk kalplerimizde birbirimize ısınmış, "büyüyünce..." diye de ne çok planlar yapmıştık. Sonra, o ayrı bir okula, ben ayrı bir okula. Ayrılış o ayrılış. Bir daha birbirimizi görmedik. O zaman ağlamış mıydım acaba?

Sonra, türlü türlü ayrılıklar; sevgililerden, sevdiklerinden, dostlardan, dost sandıklarından... ve gençlikten. Ayrılıkların hangisinin telafi etmek mümkünüdür! Yeni bir dost bulursun, sevdiğin yeni bir şey, yeni

bir sevgili, kırılmaya yüz tutmuş saçlarını boyatırsın, gençliğini bulabilir misin? Ya da her ayrılığın ayrı ayrı büyüttüğü, içindeki boşluğu yeniden doldurabilir misin? İyi de, geride bıraktığını sandığın, her anını tek başına doldurduğun hüznü dolu günler, haftalar, aylar, belki de yıllar... Söyley misin, hüznü bize kim öğretti?

Düşünüyorum da, bu yaşuma kadar gözyaşı dökerek ağlamadım galiba. Ondan olacak, senin gözyaşlarına hep kızardım. O kadar ki, ağlamanda iki yüzlülük aramaya zorlardım kendimi, nefret ettiğimi söylerdim. Çok sonraları farkettim ki, gülmeni kıskandığım gibi, ağlamamı da kıskanmışım.

Şimdi sana, konu ağlamaktan açılmışken, çocukken yaşadığım bir ağlama hikayesi anlatayım da gül. Yakın bir akrabamın cenazesine götürülmüştüm. Ağıt yakanlar, sessizce gözyaşı dökkenler ve tuhaf bir telaş ortasında, ölümle ağlamak arasında bir bağ kuramadığımdan olacak, ne yapacağımı bilmeden aptal aptal dikilip kalmıştım. Bir müddet sonra benden yaşça büyük bir arkadaşım, benim de ağlamam gerektiğini kulağıma fısıldayınca yer yerinden kopmuştu. Çocukluğumun gün görmemiş o cırtlak sesiyle avaz avaz bağırmaya, güya ağlamaya başlamıştım. Ama ne ağlamak! Tek damla gözyaşının sıcaklığını hissetmeden, pek çoğunun ağlarken gülmesine yolaçan ağlama!

***

Ölümler benim için hep birer ayrılık, görüşmemek üzere vedalaşmak oldu. Ve ben ölümlerde her zaman garip bir sessizlik buldum. Çok cenaze törenlerine katıldım sonra. Sevdiklerimin, bana birşey demeyenlerin ve sevmediklerimin de. Ve her seferinde cenaze törenlerinin kendine özgü telaşı, gürültüsü, ağlama sesleri arasında ben hep o garip sessizliği yaşadım. Farkedenlerin hiçbir zaman bir anlam veremediği, çocukluğumun ilk cenaze töreninin, her seferinde hatırladığım ve her seferinde dudağımın kenarına biraz muzipçe donuk bir gülümseme ile yerleşen anısıyla, her ölümün ardından o garip sessizlikle beraber hüznü de yaşayarak, tüm ayrılıklarda olduğu gibi ağlayamadım.

Bu sefer sana biraz arabesk bir mektup yazdım, artık bitirmek istiyorum. Ama işin gerçek yanı, yaşamımızın ağırlıklı bölümü hüzünden oluşuyor galiba! Bu konu üzerinde ciddiyetle düşünmeni isterdim. Görüşmek dileğiyle hoşçakal.

BESESSENHEIT

Mir fällt die Sonne auf
 den
 Kopf
 Ich sitze seit Jahren die
 Ewigkeit
 aus.
 Die Bäume ziehen an mir
 vorbei.
 Mit kahlen Ästen zeich-
 nen
 sie
 den Weg in den Schnee.
 Ich suche ihn, ich erlebe
 ihn,
 besessen wie von einer
 Sucht
 kann ich vom Schnee
 nicht
 lassen.
 Immer weiter hinauf, bis
 ich
 außer Atem die Sonne
 seh,
 wie sie den Schnee läßt
 erblassen.
 Ich sitze seit Jahren die
 Ewigkeit
 aus.
 Die Felder ziehen an mir
 vorbei,
 mit bunten Blumen und
 ganz viel Grün zeichnen
 sie
 den Weg in die Wärme.
 Ich suche sie, ich erlebe
 sie,
 besessen wie von einer
 Sucht
 kann ich von der Wärme

Der einsame Baum - Aquarell von Aydın Karahasan

nicht
 lassen.
 Immer weiter hinein, bis
 ich
 außer Atem die Strahlen
 seh, wie sie verblassen.
 Sie gönnt mir den Frie-
 den
 nicht,
 diese Sonne, 'denk ich'.
 Die Bäume, die ich sehe,
 und die Felder, sie wech-
 seln
 in
 Stille ihr Gewand -

immer wieder ertragen
 sie
 in
 ähnlicher Gestalt und
 fast mit Anmut, den
 Wechsel der
 Gewalt.
 Und mir, mir fällt die
 Sonne auf den Kopf,
 und
 kann doch von der Son-
 ne
 nicht lassen.

Sarah Montes

GEL DE UÇMA!..

11 ülkede 46 havaalanını Türkiye'ye bağladık

ALMANYA

Düsseldorf
Münih
Frankfurt
Saarbrücken
Hamburg
Hannover
Berlin
Leipzig
Nürnberg
Paderborn

HOLLANDA

Amsterdam
Maastricht
Eindhoven
İSVİÇRE
Zürich
Basel
İSPANYA
Madrid
Barcelona
Sevilla

FRANSA

Paris
Lyon
Strasbourg
Nante
Metz
Bordeux
Marsilya
Le Havre
Brest
Lille

İTALYA

Roma
Venedik
Milano
Bologna
Bergamo
Verona
Torino
Cagliari
Catania
Pisa

AVUSTURYA

Viyana
Klagenfurt
Graz
Linz

BELÇİKA

Brüksel

İSRAIL

Tel Aviv

K. KIBRIS

Ercan

RUSYA

Leningrad

Merkez Büro

0211 / 164 00 91